

Duhansko blago - obnova Duhanske stanice Ljubuški

Rupčić, Ljilja

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:123:359599>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

Sveučilište u Splitu
Fakultet Građevinarstva, arhitekture i geodezije
Arhitektura i urbanizam

Studentica: Ljilja Rupčić

Naslov diplomskog rada: Duhansko blago

Lokacija: Ljubuški, Bosna i Hercegovina

Tema odabranog područja:
Obnova Duhanske stanice Ljubuški
i značaj duhana u Hercegovini

Mentor: izv.prof.art. Nikola Popić, dipl.ing.arh.
Komentor: prof. Hrvoje Bartulović, dipl.ing.arh.
Konzultantica za konstrukciju: Nikolina Živaljić, dipl.ing.građ.

SADRŽAJ

1. KOMENTORSKI RAD/ UVOD

- 1.0 Uvod
- 1.1 Općina Ljubuški
- 1.2 Kratka povijest Ljubuškog
- 1.3 Prirodne ljepote i kulturni spomenici
- 1.4 Prostorni plan Općine Ljubuški
- 1.5 Duhanska industrija
- 1.6 Proizvodnja duhana u prošlosti
- 1.7 Duhanske stanice u Hercegovini
- 1.8 Analiza lokacije i arhitektura sklopa
- 1.9 Tipologija zgrada
- 1.10 Fotodokumentacija
- 1.11 Smještaj u prostoru
- 1.12 Arhiva Duhanske stanice
- 1.13 Vrijednovanje prostora
- 1.14 Geodetska i katastarska podloga
- 1.15 Analiza prometa
- 1.16 Arhitektonski snimak postojećeg stanja
- 1.17 Prijedlog programa
- 1.18 Literatura

2. IDEJNO URBANISTIČKO ARHITEKTONSKO RJEŠENJE

- 2.1. Koncept
- 2.2. Popis površina
- 2.3 Situacija M1:1000
- 2.4 Situacija s prizemljima M1:500
- 2.5 Tlocrt garaže M1:250
- 2.6 Tlocrti zgrade muzeja duhana M1:250
  - Presjeci i pročelja muzeja duhana M1:200
- 2.7 Tlocrti zgrade knjižnice M1:200
  - Presjeci i pročelja zgrade knjižnice M1:200
- 2.8 Tlocrti zgrade glazbene škole M1:200
  - Presjeci i pročelja glazbene škole M1:200
- 2.9 Tlocrti zgrade kino dvorane M1:200
  - Presjeci i pročelja kino dvorane M1:200
- 2.10 Tlocrti zgrade sportskog penjanja i teretane M1:200
  - Presjeci i pročelja zgrade SP i teretane M1:200
- 2.11 Tlocrti dvorane za ples M1:200
  - Presjeci i pročelja dvorane za ples M1:200
- 2.12 Tlocrti, presjeci i pročelja zgrade građanskih udruga M1:200
- 2.13 Presjek kroz mostove i tri zgrade M1:200
- 2.14 Urbanistički presek
- 2.15 Veza mostova i zgrada
- 2.16 Konstrukcija mosta
- 2.17 Detalj mosta
- 2.18 Konstrukcija zgrada
- 2.19 Eksplozirana aksonometrija
- 2.20 Linijski prikaz
- 2.21 Urbana oprema
- 2.22 Vizualizacije

KOMENTORSKI RAD

Istraživački dio diplomskog rada

Naslov diplomskog rada:
Duhansko blago

Tema odabranog područja:
Obnova Duhanske stanice Ljubuški
i značaj duhana u Hercegovini

Mentor: izv.prof.art. Nikola Popić, dipl.ing.arh.
Komentor: prof. Hrvoje Bartulović, dipl.ing.arh.
Konzultantica za konstrukciju: prof. Nikolina Živaljić, dipl.ing.građ.
Studentica: Ljilja Rupčić
Lokacija: Ljubuški, Bosna i Hercegovina

Sveučilište u Splitu
Fakultet Građevinarstva,
arhitekture i geodezije

Duhanske stanice u Hercegovini (2) Naše, svijiu nas

by Ivan Dodig 25.05.2017. 3 shares 3 minute read

Uvod

Za temu svog diplomskog rada sam uzela područje napuštene Duhanske stanice u gradu Ljubuškom. Taj kompleks je sagrađen davne 1880. za potrebe prerade duhana koje je u to doba i sve do početka 70-tih godina prošlog stoljeća bila glavna gospodarska grana na području Ljubuškoga i Hercegovine, što nam svjedoče i ostale otkupne stanice po Hercegovini: Čapljina, Široki Brijeg, Grude, Čitluk, Trebinje, Stolac.

U istraživačkom dijelu svog diplomskog rada sam napravila povijesnu i arhitektonsku analizu kompleksa Duhanske stanice, kao i značenje duhana na području Hercegovine i prijedlog programa za prenamjenu tog prostora.

Svojevremeno je u Ljubuškom djelovala Alternativna liga, udruga koja je bila pravo osvježenje od onih podobnih udruga i organizacija namijenjenim izvlačenju novca iz proračuna. Alternativna liga je poduzimala određene aktivnosti i doprinosila kulturnom životu, a isto tako i na humanitarnom planu Ljubuškoga. Udruga je djelovala u prizemlju nekadašnjeg sedmog magazina duhanske stanice u centru Ljubuškog. Prostor je dobila na korištenje od tvrtke Agroprom i dopuštenje Agencije za privatizaciju, tadašnjeg vlasnika, a 2008. godine je očistila i adaptirala par prostorija za svoje aktivnosti.

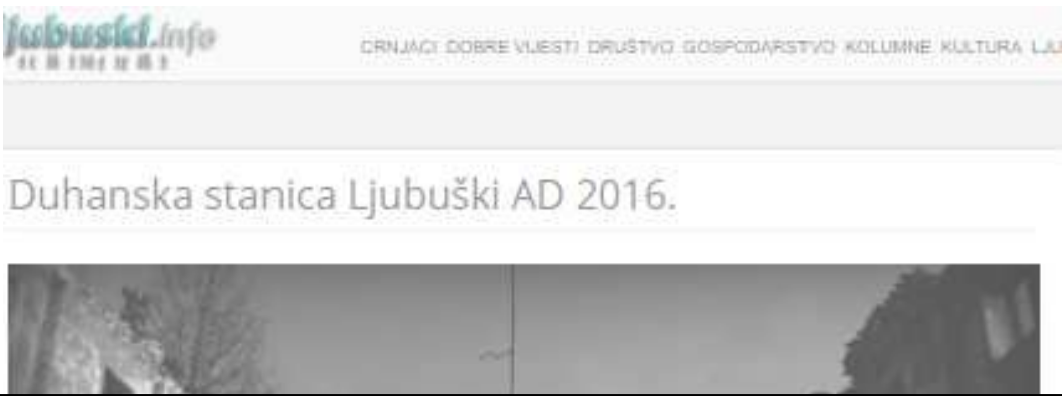
U međuvremenu je vlasništvo prostora prešlo na Zapadnohercegovačku županiju. Napori vlasti u općini Ljubuški su bili da duhanska pripadne općini koja je tvrdila da bi tu gradila i kulturni centar među ostalim.

Ekipa iz Alternativne lige je očistila zgradu od smeća, uvela struju i organizirala cijeli niz koncerata, izložbi, poetskih večeri, predstava i humanitarnih akcija. Kroz kulturni "Krchivrat" u sklopu duhanske stanice prošli su umjetnici iz BiH, Hrvatske, Makedonije, Njemačke, Brazila...

O važnosti duhanske stanice kao dijelu kulturne baštine Alternativna liga je pisala i upozoravala na svom blogu:

"Duhanska stanica je sama po sebi kulturni spomenik koji svjedoči o uspješnijim gospodarskim vremenima, ali ona je i više od toga. Naši (pra)djedovi su radili prije stotinu godina u njoj, zarađivali svoj kruh, a i dizali pobune zbog nepovoljnih radnih uvjeta i radnog vremena davne 1906. godine. Stoga, duhanska stanica pripada građanima Ljubuškog i njegove okolice i ne smije biti korištena u nečije privatne svrhe niti rušena. Nadamo se da će se realizirati plan izgradnje kulturnog centra u kojem imamo svoje mjesto kao udruga mladih koja jedina radi zadnjih par godina na očuvanje ove kulturne baštine."

Međutim, u večeri 24. veljače 2011. izbio je požar gdje je jedna od zgrada unutar kompleksa duhanske stanice izgorjela. Radilo se o zgradi preko puta sedmog magazina (u kojem djelovala Alternativna liga). Zbog požara se urušio krov zgrade. Udruga je nastavila s radom, čekajući objašnjenje o požaru kojega, kako to u Hercegovini biva, nikada nije dočekala.

LJUBUŠKI GALERIJA

Gori duhanska stanica u Ljubuškom

Posted on June 26, 2013 By Faruk

Tweet

io je ogroman požar na zgradi duhanske stanice u gori najveća zgrada d cijelog kompleksa zgrada...
u donedavno bili smješteni prostori Alternativne lige...
požar, je li uopće podmetnut, i koji je cilj cijele priče ostaje za vidjeti.

Požari duhanskih stanica u Hercegovini obično su naknadno bili povezivani sa kapitalnim investicijama privatnih investitora ili sa varanjima osiguravajućih društava.

Vatrogasne službe za sada požar drže pod nadzorom iako se požaru ne nazire kraj budući da je zgrada prepuna drvenih nosivih greda iz vremena Austrougarske koja je i izgradila cijeli kompleks.

Bude li objekt nakon požara statički ugrožen Ljubuški bi mogao izgubiti još jedan arhitektonski više nego vrijedan objekt, koji do sada nije niti pravno a niti sigurnosno tehnički zaštićen.

Kompleks duhanske stanice u Ljubuškom nešto je što ZHŽ do sada nije pametno iskoristila. Radi se naime o prostorima koji bi u budućnosti mogli biti sjedište važnih županijskih institucija, ili pak, izdvojenog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

Padne li i taj kompleks u privatne ruke, Ljubuški i ZHŽ još jednom će dokazati da su narod bez smisla za strateška planiranja.

Samim tim i prostora.

Općina Ljubuški

Ljubuški je grad smješten u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine i središte je istoimene općine, sa 4 023 stanovnika u gradu, odnosno 28 184 u općini (2013). Ljubuški se nalazi na samom zapadu Hercegovine uz granicu Republike Hrvatske. Susjedne općine su Čitluk na istoku i Grude na zapadu te gradovi Široki Brijeg na sjeveru i Čapljina prema jugu, te s hrvatske strane Metković i Vrgorac na zapadu. Grad Ljubuški se nalazi na značajnim prometnicama prema Mostaru (36 km), Makarskoj (55 km), Splitu (120 km), Dubrovniku (130 km) i Sarajevu (170 km). Klima je umjerena mediteranska (25,2 oC sr. godišnja) s 2.300 sunčanih sati tijekom godine.

Stanovništvo

Prema popisu stanovništva iz 1971. g. Ljubuški je imao 28 269 stanovnika. Nakon deset godina, 1981. g. taj broj pada na 27 603 stanovnika. Godine 1991. broj se popeo na 28 340 stanovnika. Prema popisu iz 2013. g. broj stanovnika u općini Ljubuški je 28 184. Prema zadnjoj procjeni iz 2017. Ljubuški broji 27 631 stanovnika. Ukupna veličina Općine Ljubuški iznosi 292,7 km², gdje je prosječna gustoća naseljenosti 100,9 stanovnika/ km² i samim time je među gušće naseljenim u Zapadnohercegovačkoj županiji. Stopa nezaposlenosti je 35% od ukupnog broja radno sposobnih. Broj zaposlenih je 4 094, dok je nezaposlenih 2 752.

Ljubuški 1920.

Graf 1. Broj stanovnika 1991.-2011.

Graf pokazuje da tijekom dva desetljeća nije dolazilo do znatne promjene u broju stanovnika i broj stanovnika je relativno stabilan.

Graf 2. Starosna struktura stanovništva

Kratka povijest Ljubuškog kraja

Prvi poznati stanovnici ovog područja bili su Iliri, najvjerojatnije u početku Daorsi, koje su potisnuli ratoborni Ardijejci i Dalmati. Od njih su ostale brojne grobne kamene gomile i utvrđene gradine po padinama i vrhuncima brda. Krajem antike i početkom srednjeg vijeka velikim migracijama naroda Ljubuški kraj počinje nazadovati. Hrvati doseljeni u 7. stoljeću zatječu takvo stanje. Spomenici iz razdoblja ranoga srednjega vijeka rijetki su. Ljubuški je vjerojatno ulazio u sastav hrvatske županije Rastoke, koju u 10. st. spominje bizantski povjesničar car Konstantin Porfirogenet. Iz tog doba zanimljivi su nalazi karolinškoga oružja, mačeva i ostruga, te Ljubuške ploče, kamena spomenika s cvjetnim pleternim ukrasom, tipičnim za starohrvatsko ranoromaničko razdoblje 9. - 11. st. Ipak, najčuveniji je spomenik Ljubuškog kraja Humačka ploča, natpis na starohrvatskoj ćirilici s primjesama dvaju glagoljska slova. Govori o gradnji crkve Sv. Mihovila, koju podiže Kresimir i njegova žena. Po brojnosti značajni su srednjovjekovni spomenici stećci, kojih je na 45 lokaliteta evidentirano oko 600 primjeraka (Študenti, Klobuk, Zvirići, Bijača, Hardomilje, Grab, Veljaci i dr.). U 14. - 15. st. podignuta je na vrhu Buturovice tvrđava, koja se obično pripisuje hercegu Stjepanu, premda je starija od njega. Osim hercega Stjepana Vukčića Kosače i njegovih sinova ističu se u 15. st. velikaši Radivojevići-Jurjevići-Vlatkovići. Povijest Ljubuškog vežu mnoge legende od kojih je najpoznatija ona o Herceg Stjepanu i njegovoj ženi Libuši odnosno Ljubuši kojoj je u čast sagradio grad i po njoj mu dao ime. "U Povijesnom dubrovačkom arhivu čuva se testament Gojislava Orlovida, bogatog dubrovačkog trgovca u kojem se spominje dar crkvi u Ljubuškom. Testament je pisan 21. veljače 1444. i smatra se najstarijim pisanim dokumentom u kojem se spominje naziv Ljubuški (Lubusia)". Ljubuški je pao u turske ruke vjerojatno 1472. ubrzo nakon pada Počitelja, te narednih 400 godina je bio pod turskom vladavinom. Nakon četiri stoljeća (1472-1878) pod turskom vlašću, grad Ljubuški, nakon austrougarskog zaposjednuća doživljava gospodarski i kulturni procvat. Udareni su temelji vinarstvu i uzgoju duhana, izvršena je melioracija Ljubuškog polja, sagrađene su ceste, mostovi, ustrojio se katastar i podigle se upravne zgrade, crkve i samostan. Utemeljeno je i Hrvatsko kulturno društvo "Napredak". Godine 1906. zabilježen je i štrajk u Duhanskoj stanici, kada su radnici tražili veće nadnice. Razdoblje prosperiteta kratko je trajalo i završava Prvim svjetskim ratom, nakon kojega dolazi do višedesetljetne stagnacije. Prvi svjetski rat nije donio dobra Ljubušcome, već glad, neimaštinu i bolesti. Nazadak se nastavio i u razdoblju Kraljevine SHS, kada su mnogi Ljubušaci iseljavali u prekooceanske zemlje. Mnogi Hrvati počeli su nakon 1960. odlaziti na tzv. privremeni rad u Njemačku, Austriju i druge europske zemlje. Šezdesetih godina krivulja razvoja ponovno kreće uzlaznim putem, grad se počeo razvijati na industrijskom i gospodarskom planu. Nikle su tvornice, elektrificirala su se i telefonizirala mnoga naselja, izgrađene su ceste, crkve, škole i groblja. Krivulju razvoja prekidaju burna ratna zbivanja početkom devedesetih. Godine 1990. u studenom su održani prvi poslijeratni višestranački izbori. Pobjedile su stranke hrvatskoga nacionalnoga predznaka. Mir nije dugo trajao.

Ratna prijetnja otpočela je 1. listopada 1991. kada su srpsko-crnogorske snage napale hrvatsko selo Ravno. U travnju 1992. rat je stigao do Ljubuškoga. Zrakoplovstvo JNA bombardiralo je grad i druga naselja. Pale su prve civilne žrtve. Nakon mirovnih pregovora 1994. u Washingtonu i 1995. u Daytonu, Ljubuški je u okviru Federacije Bosne i Hercegovine ušao u Zapadnohercegovačku županiju, zajedno sa Širokim Brijegom, Grudama i Posušjem.

Danas Ljubuški nastavlja svoj gospodarski i kulturni razvitak, o čemu svjedoči i osnutak Ogranka Matice hrvatske.

Ljubuški 1900.

Ljubuški 2010.

Ljubuški 1920.

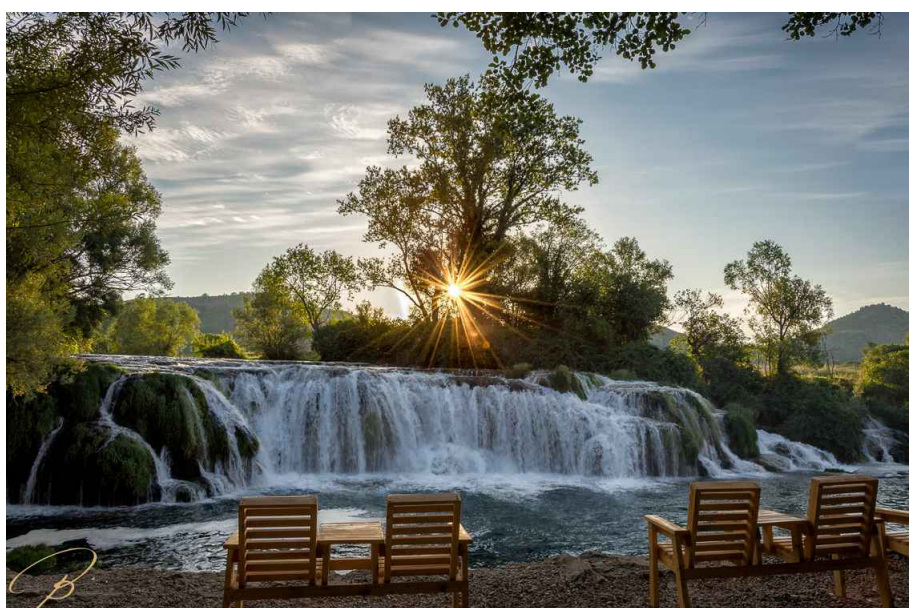

Prirodne ljepote

Rijeka Trebižat - Rijeka Trebižat (Tihaljina-Mlade-Trebižat) teče u duljini većoj od 50 km od izvorišta u Peć Mlinima do ušća u Neretvu. Slivno područje rijeke Trebižat obuhvaća jugoistočni dio Zapadne Hercegovine. Za područje kroz koje protječe (općine Grude, Ljubuški, Čapljina) rijeka ima višestruko prirodno i ekonomsko značenje. Bogatstvo podzemnih izvora i vrela čine je neizmerno vrijednim resursom. Rijeku Trebižat svrstavaju među prirodne rijetkosti i fenomene hercegovačkog krša zbog sedrenih kaskada i intenzivnih sedrenih procesa, koji se odvijaju samo u čistim i vodom bogatim rijekama.

Vodopad Kravica - Najatraktivniji lokalitet na rijeci Trebižat je vodopad Kravica, 3 km nizvodno od Vitaljine, u Studencima blizu Ljubuskoga. Stvoren je radom sedronosne rijeke Trebižat, pa je kao prirodan fenomen pod zaštitom države kao prirodna rijetkost. Visina vodopada kreće se od 26 - 28 metara, s vodenim amfiteatrom ispod slapa promjera 120 metara. Nekada su uz vodopad bili aktivni mnogobrojni mlinovi i stupe za valjanje sukna. Za stvaranje vodopada najznačajnija je sedra (u vodi istaložen vapnenac), koji se stalno izdiže i podiže sedrene barijere stvarajući tako vodopad. Sedra je karakteristična za krške rijeke bogate kalcijevim karbonatom i pokazatelj je da voda nije industrijski i ekološki zagađena.

Vodopad Koćuša - Vodopad Koćuša nalazi se u selu Veljaci u općini Ljubuški i jedan je od najljepših prirodnih bisera ovoga dijela Hercegovine. Prirodno bogatstvo ovog kraja čine i sedimentne stijene, tzv. sedra koje se taloži godinama te ovu prirodnu oazu čini još atraktivnijom. Na iznimno visokim hercegovačkim temperaturama obale oko vodopada Koćuša tijekom ljetnih mjeseci omiljeno su okupljališta lokalnih stanovnika, ali i turista. Uz prekrasan vodopad može se uživati i u bogatoj ponudi Prirodnog vodenog parka Koćuša. Visina vodopada je pet, a dužina 50 metara. U neposrednoj blizini nalaze se mlinovi i stupe, koji su godinama krasili ovo mjesto.

Kupališta Baščine, Otunj, Tegaševac, Čeveljuša, Božjak, Koćuša, Žabar - Sva ova kupališta raspolažu lijepo uređenim plažama, restoranima, parkiralištem za automobile i s mnogo prostora za odmor i opuštanje u hladovini vrba tik uz samu rijeku. Na svima se mogu doživjeti jedinstveni i neponovljivi prizori koji dočaravaju svu ljepotu i raskoš hercegovačke ljepotice, rijeke Trebižat. Ljepota netaknute prirode razlog je zbog kojeg tijekom ljetnih mjeseci na svim kupalištima uz rijeku Trebižat svakodnevno uživa na stotine domaćih žitelja i velik broj inozemnih gostiju.

Kulturni spomenici

Tvrđava Herceg Stjepana Kosače - Ljubuški - Kasnosrednjovjekovna utvrda feudalnog vladara Herceg Stjepana Kosače, najmonumentalniji je arheološki objekt Općine Ljubuški, smješten na istaknutom vrhu krševitog lanca brda Buturovice (396 m nadmorske visine) i kao takav simbol je grada Ljubuskog, ali i Hercegovine. Kompleks tvrđave sastoji se iz dva dijela. Kompleks zauzima površinu od 3.350 m², a sastoji se od više cjelina, kao što su mali i veliki obor te razne građevine: stražarnica, žitnica, pekara, oružarnica, barutana i 4 cisterne. Srednjovjekovno podgrađe razvilo se na terasi Crkvice, podno južnog dijela grada. Nedaleko od ulaza (oko 250m sjevero-zapadno) u tvrđavu nalaze se ruševni ostaci džamije iz polovice 16. st. U njenim temeljima pronađeni su dijelovi crkvenog namještaja predromaničke dubrovačke produkcije (9.-11. st.). Odlukom Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika BiH, graditeljska cjelina STARI GRAD U LJUBUŠKOM proglašena je 2003.g. nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

Rimski vojni logor Gračine - Na lokalitetu Gračine (Humac-Ljubuški) smješten je pomoćni rimski vojni logor, u literaturi poznatiji pod nazivom Bigeste. Pokretna arheološka građa nastanak ovog kompleksa datira u sam kraj rimske Republike, odnosno najkasnije početkom 1. st., kada se u doba cara Tiberija gradi i komunikacija Salona-Narona. Rimski vojni logor Gračine imao je strateško-obrambenu ulogu: zaštitu doline Neretve i kolonije Narone od provala ilirskih naroda iz zaleđa. Istražen je samo manji dio kompleksa u površini od 2.350 m².

WWW.ARHEOHERCEGOVINA.COM

Nekropola stećaka Dilić - Lokalitet Dilić smješten je u selu Donja Bijača, neposredno uz prometnicu Ljubuški-Vid. Srednjovjekovna nekropola stećaka broji 33 spomenika, od čega ih je 11 ugrađeno kao spolija u obližnji suhozid. Po oblicima najveći broj su stećci tipa škrinja (19), zatim ploča (14) i jedan stećak tipa sljemenjak. Većina spomenika pripada periodu XIV. i XV. stoljeća. Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo je ovaj lokalitet 2010.g. nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Lokalitet Dilić 2017. godine uvršten je na popis 30 UNESCO-vih zaštićenih lokaliteta nekropola sa stećcima u BiH, RH, Crnoj Gori i Srbiji.

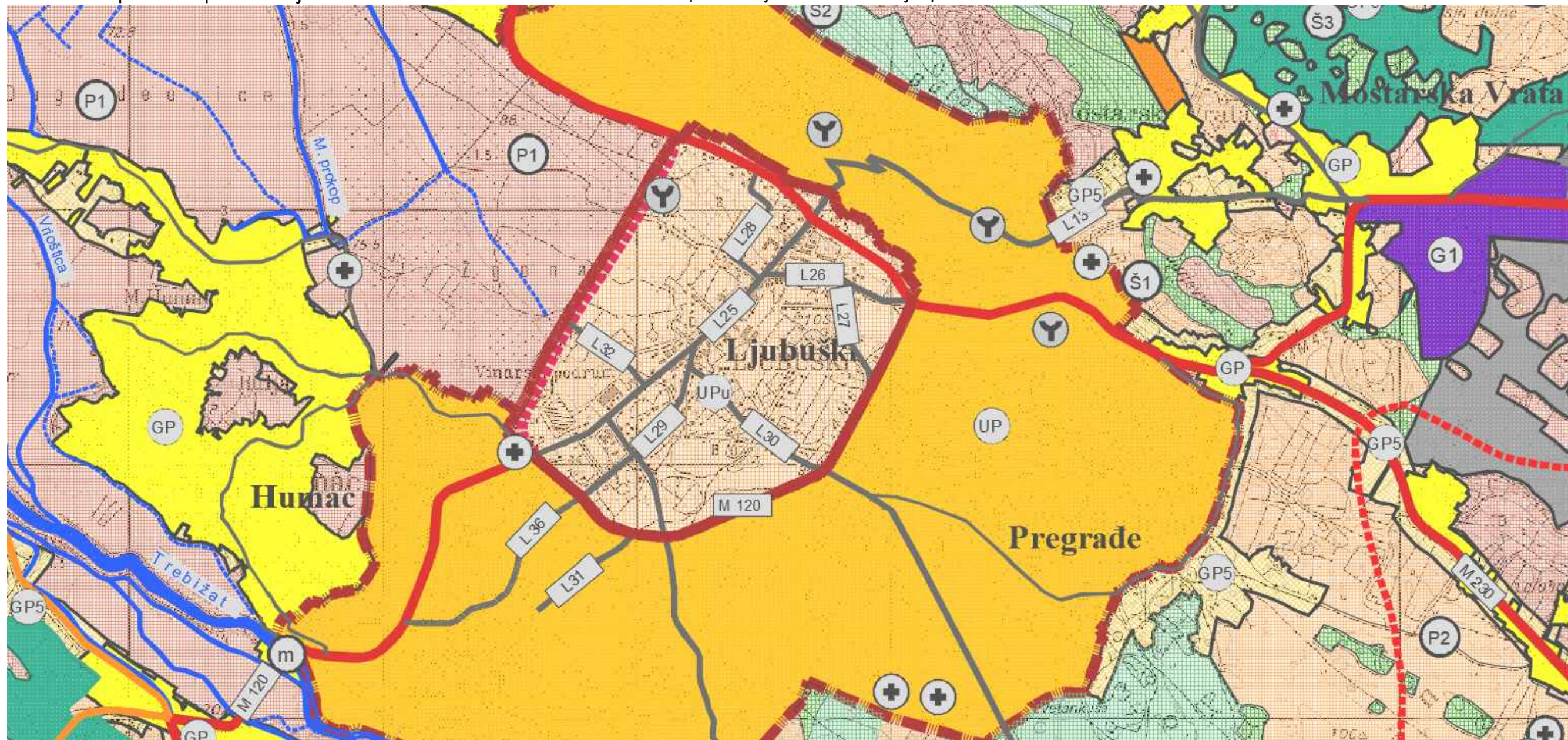

ABubalo

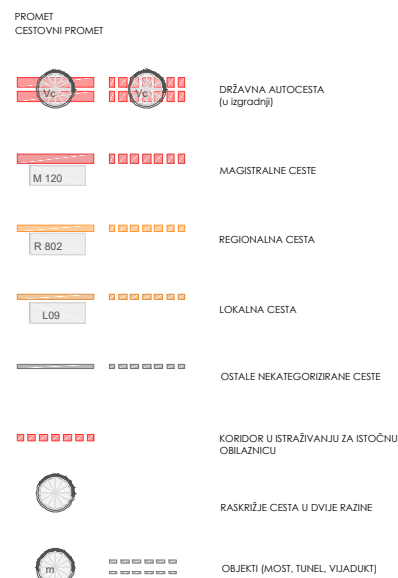
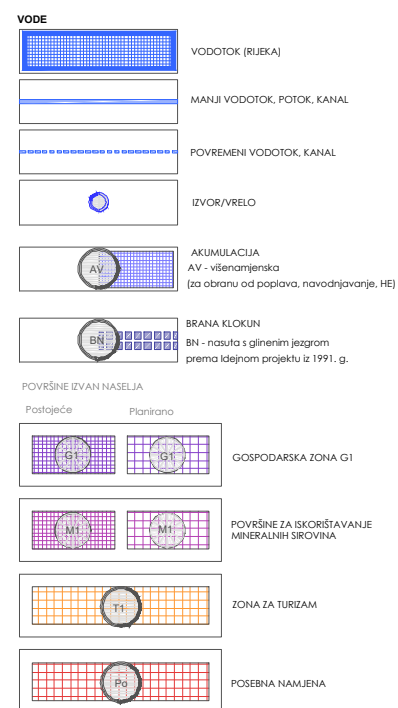
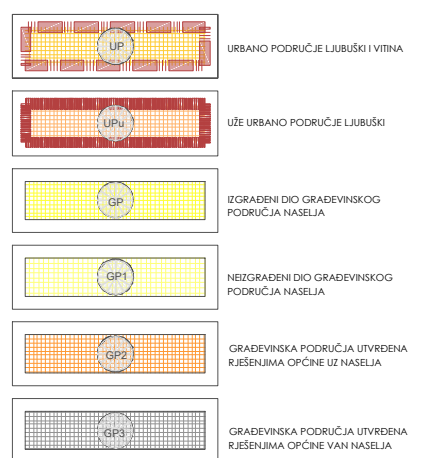

Muzej na Humcu - U sklopu Franjevačkoga samostana Humac - Ljubuški smještena je arheološka zbirka utemeljena 1884.g., popularno zvana Muzej Humac. U zbirci se nalazi velik broj eksponata s područja Hercegovine, od neolitika do srednjega vijeka. Sadašnji stalni postav otvoren je 2004. godine. U Muzejskoj zbirci franjevačkoga samostana nalazi se Humačka ploča, najstariji ćirilčno-glagoljski spomenik na području BiH. Samostanska knjižnica osnovana je 1867. i broji preko 20.000 knjiga, među kojima se ističe rarietna skupina grčko-rimskih klasika. U sklopu samostana otvorena je tematska likovna galerija naziva „Majka“ s oko 250 umjetnina.

Prostorni plan Općina Ljubuški 2015.-2025. Osnovni koncept namjene i korištenja prostora

PROSTORI / POVRŠINE ZA RAZVOJ I UREĐENJE PODRUČJE NASELJA

Prilozi su prikupljeni iz Prostornog plana Općine Ljubuški koji je objavljen u listopadu 2015. za period u razdoblju od 2015.-2025.

Prostor Duhanske stanice naveden pod oznakom Z228 spada u III. stupanj zaštite. " III. stupanj zaštite čine svi ostali evidentirani lokaliteti i spomenici kulturno - povijesnog naslijeđa na području Općine i oni imaju isključivo lokalno značenje. Odlukom o provođenju određuje se njihova zona zaštite i uvjeti djelovanja unutar zone zaštite."

Analizom plana namjene površina prethodnog prostornog plana za koji je studija rađena 1986.godine, a stupio je na snagu 1988.god., **prostor duhanske stanice označen je kao prostor radne zone**, budući da je stanica u tom periodu još uvijek bila aktivna. Predviđena katnost je bila P+4. Analizom ostalih karata utvrđeno je da je planom prometa bilo predviđeno izmještanje magistralne ceste sjeverno od trenutne trase koja tangira parcelu (u međuvremenu grad se intenzivno izgradio na tom dijelu, a daljnjih aktivnosti na provedbi ove ideje nije bilo, pa je teško očekivati takvo nešto u budućnosti), a analizom energetske mreže ustanovljena je trafostanica na parceli jakosti 10 / 0.4 KV, koja je (utvrđeno pregledom terena) smještena u jugoistočnom dijelu, u zasebnoj građevini. Trenutno lokacija Duhanske stanice je rascjepkana na nekoliko vlasnika, od Županije Zapadnohercegovačke, do Općine Ljubuški i nekolicine privatnika. Zbog takve necijelovite raspodjele **prostorni plan za ovu zonu nije određen**.

Članak 18.(2) U centru općine predviđena je izgradnja svih centralnih sadržaja i objekata društvene infrastrukture primjerenih općinskom sjedištu.

Duhanska stanica Ljubuški 60-tih

Duhanska industrija

Početak proizvodnje duhana u Bosni i Hercegovini, točnije na području Hercegovine počinje u 17. stoljeću, a duhan je u Hercegovinu donesen trgovačkim vezama Mletačke Republike i Turske.

Duhan je u Hercegovini prisutan više od tri stoljeća, no tek u 19. stoljeću počinje rasti njegovo gospodarsko značenje. U vrijeme Turske duhan se slobodno proizvodio za vlastite potrebe, ali i za prodaju, odnosno razmjenu. Turska je uvela monopol 1875. godine, ali organizirana proizvodnja duhana u Bosni i Hercegovini počinje tek dolaskom Austrougarske i osnivanjem državnog monopola tzv. BH duhanske režije. Otada počinje uspon duhana kao kulture i robe, počinje rasti njegovo gospodarsko, ali i socijalno značenje za saditelje duhana u Bosni i Hercegovini.

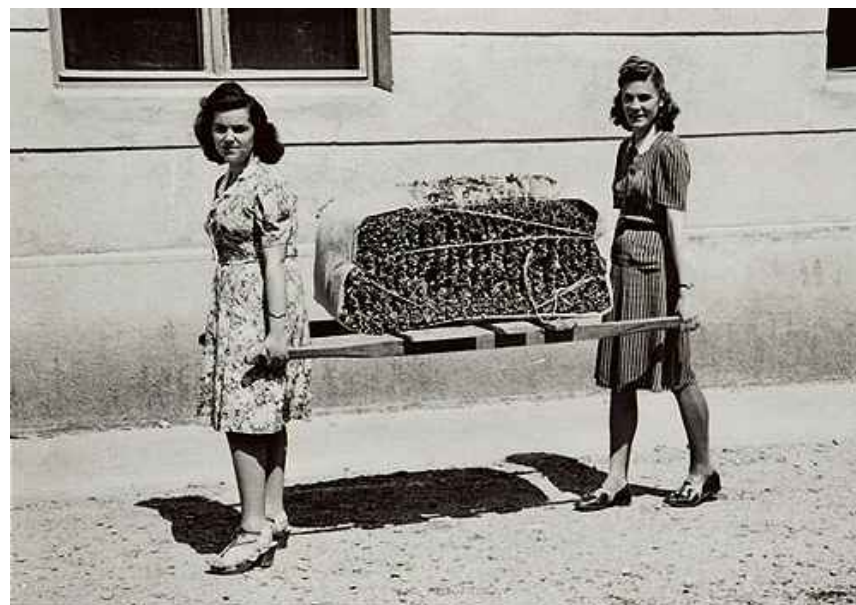
Austro-Ugarska već 1879. osniva monopol tzv. režiju. Nastaju otkupni uredi (dogane, talijanski: carina), a Austro-Ugarska Monarhija treba veće količine kvalitetnog duhana pa se raznim mjerama stimulira proizvodnja, a duhan u Hercegovini postaje najvažnija poljoprivredna kultura. U vrijeme Austrougarske prihod od duhana činio je do trećine proračuna Bosne i Hercegovine. Tvornice duhana i otkupna poduzeća predstavljala su začetak industrijalizacije u Bosni i Hercegovini. Značajan je i izvoz duhana iz Bosne i Hercegovine koji je u 1910. godini iznosio 1474 tona u vrijednosti od 3.801.110 kruna. Krajem XIX. stoljeća u Bosni i Hercegovini proizvodilo se oko 4000 tona duhana. Ukupno proizvedeni duhan morao se prodavati državi, s tim što je domaćinstvo moglo zasaditi 70 m² za svoje potrebe. Duhan je bio kultura od koje se živjelo i s kojom se živjelo. Stoga je duhan, osim svog gospodarskog značenja imao i socijalni karakter. U njegovu uzgoju i proizvodnji sudjelovali su svi članovi obitelji, kako oni aktivni, tako isto žene, djeca i starije osobe. 60-tih godina 20.st. grad se počeo razvijati na industrijskom i gospodarskom planu. Nikle su tvornice, elektrificirala su se i telefonizirala mnoga naselja, izgrađene su ceste, crkve, škole i groblja. Tada počinje intenzivniji razvoj Hercegovine i promjena standarda življenja na selu i tako duhan postupno gubi svoje značenje i počinje stagniranje i opadanje njegova uzgoja.

Pred Prvi svjetski rat proizvodnja duhana u Bosni i Hercegovini iznosila je oko 6300 tona. Nakon Prvog svjetskog rata nastaje Kraljevina SHS, odnosno Kraljevina Jugoslavija. Proizvodnja duhana pada i tek tridesetih godina 20.st. počinje njen oporavak.

Monopolistički propisi bili su još stroži nego za austrougarske vladavine, vlasnik duhana bila je država, nije bilo dopušteno saditi ni za vlastite potrebe. Ni jedan list duhana nije se smio otuđiti, a „financ“ je mogao kazniti čovjeka ako bi imao tabakeru s duhanom koji nije kupljen u državnoj trgovini. Duhan se izvezio iz Bosne i Hercegovine koji je u 1910. godini iznosio 1474 tona u vrijednosti od 3.801.110 kruna. S druge pak strane, uvoza nije bilo

Nakon Drugog svjetskog rata, pored godišnjih oscilacija, proizvodnja duhana bilježi rast do kraja 70-tih godina (rekordna je bila 1976. godina sa 14.800 tona). Početkom 80-ih godina prošlog stoljeća slijedi naglo opadanje proizvodnje duhana na ovim prostorima. Krajem 80-ih i početkom 90-ih godina prošlog stoljeća uzgoj duhana u Hercegovini doživljava krah. Tranzicijske vlasti nisu reagirale na pravi način. Još je poneka otkupna stanica otkupljivala duhan, ali po mizernoj cijeni, uz višegodišnje čekanje naplate. Ratna događanja 1992. 1995. dodatno su utjecala na ukupno smanjenje proizvodnje hercegovačkog duhana, ali i drugih duhana na području Bosne i Hercegovine.

Na ovim prostorima, duhanska proizvodnja doživljava svoj vrhunac 70-tih godina prošlog stoljeća. Godišnja proizvodnja duhana dosegla je i 20 000 tona, čija je otkupna vrijednost iznosila 60 do 70 milijuna današnjih maraka. Osim gospodarske važnosti, veoma je važno istaknuti i socijalnu kategoriju proizvodnje duhana, jer je duhan dugo godina predstavljao glavni izvor dohotka za mnoge obitelji. Nakon 1980. godine slijedi stagnacija i naglo opadanje proizvodnje duhana. Ratne godine (1992.-1995.) su dodatno pridonijele smanjivanju proizvodnje hercegovačkoga tipa duhana. Nakon neuspjelih pokušaja privatizacije, otkupne stanice u širokom Brijegu, Čapljini, Čitluku, Grudama, Ljubuškom, Mostaru, tako i u istočnoj Hercegovini Ljubinju i Trebinju gasile su se jedna za drugom. Nepostojanje poljoprivrednih poticaja, slaba tehnološka razvijenost, nepostojanje suvremenih sušionica, organiziranog otkupa uzrokovale su sve niže otkupne cijene duhana. Godine 2012. ugašena je i posljednja otkupna stanica u Stocu, čime je ukinuta i svaka mogućnost organiziranog i legalnog otkupa duhana na području Hercegovine. Danas u Hercegovini od nekadašnjih 10 poduzeća za otkup i obradu duhana nema više ni jednog poduzeća.

Duhanska stanica Ljubuški 60-tih

Proizvodnja duhana u prošlosti

Već u proljeće bi započela priprema sjemena koje je ostavljano od prošlogodišnjeg uroda duhana. Od trenutka kad bi dobili sjeme i kad bi ga posijali u kljalštima, rasadima, zatim vrijeme do njegovog nasada dok bi se preoblikovao u biljku i poslije kad bi se taj duhan brao, sazrijevao i podbiraio, morao bi se donositi doma. Kod kuće se razvrstavao i slagao po veličini. Slagan je list na list te se pomoću posebno prilagođenih plosnatih igala nizao na konce od konoplje zvanu kanafu dužine oko 2 metra. Krajevi tako nanizanog konca pričvršćivali bi se na drveni štap, motku. Tako pripremljeni duhan postavljao se na serdene (dvoredna drvena podloga) kako bi se mogao osušiti na suncu. Drugi način je bio da se nanizani duhan svojim krajevima vezao za drvene kuke i na zategnutom koncu sušio na prikladnom mjestu. Obično se sušio ispod krova (u potkrovlju), u toru, štali ili kući. Dok bi se sušio duhan se izlagao sunčanoj strani na zraku. Ako bi se duhan sušio u dvorištu na otvorenome, morao bi se čuvati od nevremena, jer bi samo jedna kiša mogla uništiti cijeli urod i trud. Osušeni duhan bi se pri povoljnom vremenu (jugo, južina) skupljao u niz, obično 10 komada, koji se u narodu zvao koka. U ljetnim mjesecima u idealnim uvjetima (bez kiše i vlage) potrebna su 2 tjedna da se duhan osuši. U rujnu sušenje potraje i do mjesec dana.

Duhan se, nakon sušenja sklanjao na sigurno mjesto, no zatim se, kad bi malo omekšao ujesen listao, najčešće po mekom (južnom) vremenu kako se duhan ne bi oštećivao. Omekšani listovi duhana slagali su se prema veličini i boji obično na nadkoljenicu te lagano peglali prstima i dlanom ruke. To su radile cijele obitelji - odrasli i djeca, jer duhan zahtijeva puno ruku. To je mukotrpan posao jer se svaki list na koljenu listao, ravnao, pažljivo razvlačio rukama se naprosto 'glačao'. Ni jedan list se nije smio oštetiti, a svako listanje se obavljalo u društvu u čemu je sudjelovalo više obitelji, najčešće noću po nekoliko sati uz petrolejku. Zatim bi, poslije nekoliko dana, uslijedilo pačenje i vezanje duhana u "patke" (kitice) - sve po veličini i boji. Tako bi se više listova skupljeno i svezalo u kiticu koja se zvala "patka", a vezala bi se čvrstom tankom komušinom kukuruza. Patke duhana slagale su se u bale zvane denjci, težine oko 50-60 kg. U denjcima se duhan i odgonio na vagu. Pojavom zavoda za fermentaciju postupak oko pripreme duhana za vagu se mnogo pojednostavio - nije se više listao, ali se pakirao po branjima i tako u denjcima odgonio na vagu. Otkup je obično počinjao u studenome i oni su tada svi u koloni odlazili prema duhanskoj stanici, gdje su predavali svoj duhan te za to odmah dobivali novac. U većini slučajeva duhan je bio loše plaćen, a seljak je bio nemoćan. Nije mu koristio prosvjed jer je duhan bio državni monopol i seljak ga nije mogao vratiti kući. Jedino je mogao odustati od proizvodnje u idućoj godini.

Sušenje duhana

Nizanje duhana na konce od konoplje

Vaganje duhana

Prerada suhog duhana u skladištima

Istraživanje izvornog procesa prerade duhana

U svibnju se sadnja završava u polju, jer se voda iz zimskog perioda povuče. Kada škola završi (15.-20. lipnja) počinje podabir. Brdski duhan traži 7 branja. Bere se srida (najkrupniji list), podvršak i otkidaju se cvjetovi da se još jedno branje može izvesti. Šeginovac (vrsta duhana) je imao 40 i više listova i on je trajao do prve slane. Branje duhana se obavljalo od 03-07 sati skoro svako ljetno jutro. Po dolasku kući sa duhanom, nastavljalo se nizanje duhana, jer se svaki list duhana morao probosti iglom na konac. Domaćinske kuće sa više članova obitelji u isto vrijeme su se bavili proizvodnjom kukuruza, proizvodnjom povrća, košenjem trave, čuvanjem stoke itd. Nanizani duhan se stavlja na kuke (od drenovine), koje se postavljaju na serdene (drvene motke), koji su prekriveni najlonom (po potrebi) i izloženi hercegovačkom suncu. Za 3 tone duhana je trebalo oko 300m² površine za sušenje na serdenima (policama).

Vremenski faktor je bio odlučujući, jer jugovina pogoduje duhanu. Ako je duhan suh onda puca, a ako je velika vlaga "para" se korijen da se brže osuši. Brdski duhan je bio kvalitetniji jer se nije navodnjavao. Ako bi se nanizalo 100 konaca ,to bi dužinski značilo 2 km i 200 metara nanizanog konca. Nakon sušenja duhana on se snizavao, demetio i spremao za "vagu". Nakon "vage" duhan je dolazio u stanicu na daljnju fermentaciju i dodatnu obradu prije nego je prosljeđen tvornicama duhanskih proizvoda. Kilogram svježeg duhan je 3 do 4 puta teži od osušenog duhana. Iz svega navedenoga, može se vidjeti koliko je težak i mukotrpan bio život ljubušskog težaka, njegove djece, članova njihovih obitelji. Toliku muku je podnosio svaki sadilac duhana da to zaslužuje divljenje svima koji su tako održavali svoje obitelji i školovali svoju djecu, plaćajući studentske domove i podstanarske sobe po Zagrebu, Splitu, Sarajevu, Mostaru, Ljubuškom i drugim gradovima. Zato ona fraza "bila je loša (dobra) godina" je značila ili neimaštinu ili manjak brige za opstanak svih tih obitelji i njihove djece.

Duhanske stanice u Hercegovini

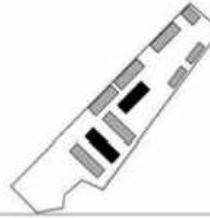

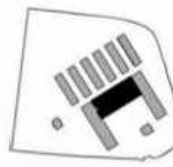

Pojava duhanskih stanica se na našim prostorima vezuje uz Austrougarsku monarhiju, koja prva počinje organizirati kako uzgoj duhana, tako i njegov otkup, obradu i u konačnici preradu. Zbog velike isplativosti gospodarenja kulturom duhana, Austrougarska monarhija po uzoru na druge europske zemlje na svojem teritoriju osniva duhanske monopole, pa tako i duhanski monopol Bosne i Hercegovine 1880. godine. Na taj je način država postala upraviteljem svih poslova vezanih za duhan. Monarhija je stoga ulagala velike napore kako bi potaknula razvoj kulture duhana na ovim prostorima. Kako bi se utvrdila povoljna područja za uzgoj duhana, rađene su pokusne plantaže. U početku se velika nada polagala u uzgoj duhana u Bosni, ali na kraju kao najpogodnije područje ipak se pokazala Hercegovina. Paralelno sa intenziviranjem uzgoja i porastom broja uzgajivača, bilo je potrebno razviti i službu otkupa i obrade duhana. Stoga se krenulo u intenzivno osnivanje i gradnju duhanskih stanica. Lokaciju duhanskih stanica su predodredila uzgojna područja. Tamo gdje su bila najintenzivnija uzgojna područja građene su i duhanske stanice. Na području Hercegovine je stoga podignuto više stanica. Osnivane su redom stanice u Ljubuškom 1881., Trebinju 1881., Stocu 1885., Čapljini 1891., Ljubinju 1895., te Širokom Brijegu 1912. Geomorfološke prilike, sastav tla te klima na području Hercegovine su se pokazale izuzetno pogodnima za uzgoj te kulture te se stoga na tom području u vrlo kratkom vremenu snažno razvila proizvodnja duhana. Pored navedenih stanica podignuta je i tvornica za preradu duhana u Mostaru 1881. godine koja je također imala funkciju otkupne stanice.

Duhanske stanice su građene u područjima gdje se intenzivno uzgajao duhan. One su bile poveznica između proizvođača duhana i tvornica. Nakon zaprimanja osušenog i od proizvođača relativno pripremljenog duhana tu se provodio otkup te daljnja manipulacija u vidu klasificiranja, sortiranja, skladištenja, fermentacije i pakiranja duhana radi daljnjeg transporta do tvornica.

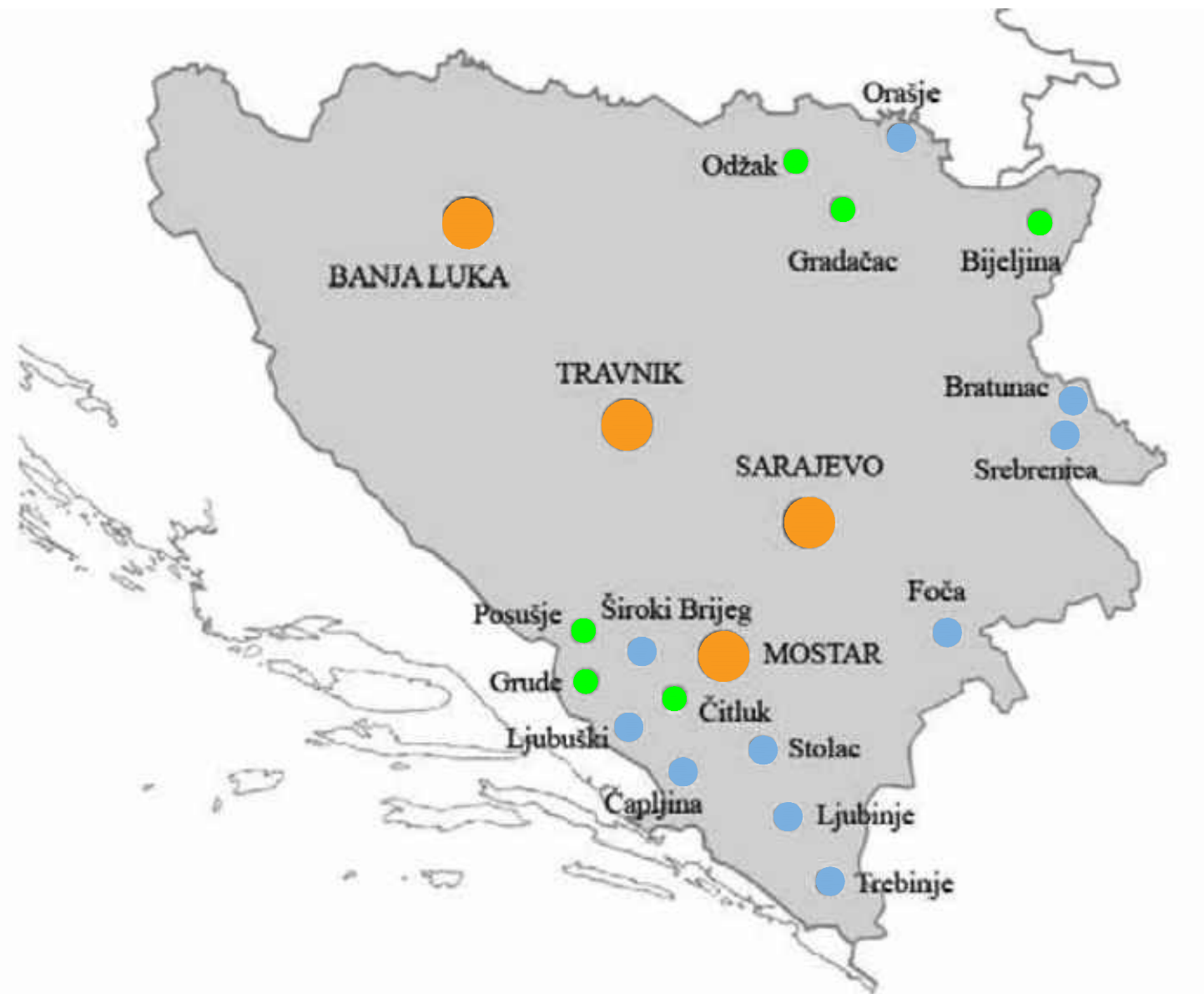
Duhanske stanice su građene u područjima gdje se intenzivno uzgajao duhan. Budući da je područje Hercegovine bilo izuzetno pogodno za kulturu duhana, na tom je području svojevremeno bilo aktivno devet duhanskih stanica i tvornica duhana u Mostaru. Duhanske stanice na području Hercegovine su otkupno proizvodni sklopovi, velikih površina, sačinjeni od većeg broja slobodnostojećih građevina. Stanice su u pravilu imale administrativne zgrade za stručno osoblje, više skladišta u kojima se vršila obrada i fermentacija duhana, servisne građevine u vidu nužnika, kupaonica, konjušnica, pomoćnih baraka i sl. Neke od stanica su imale kantine te stambene zgrade nekoliko stanova za smještaj činovnika. Unutar obuhvata su često bile pokazne plantaže, gdje bi stručno osoblje, pristiglo većinom iz stranih zemalja pokazivalo sadiocima kako pravilno pristupiti uzgoju kulture duhana. Najprepoznatljiviji elementi unutar sklopova stanica su bila longitudinalna skladišta, različite katnosti sa dvostrešnim krovovima. Obuhvati stanica su u pravilu bili ograđeni prepoznatljivim kamenim zidovima. Prve stanice su na neki način bili manufakturni pogoni, stoga jer je sve bilo zasnovano na ručnom radu. Radnici su bili podijeljeni na stručnu službu koju je činila nekolicina službenika te više desetaka i stotina običnih radnika, većinom žena, koji su vršili obradu duhana. Tijekom godine broj radnika se mijenjao stoga što je velik broj radio sezonski, kada bi bilo najviše posla. Zbog isključivo ručnog rada, posao u stanicama je tekao relativno sporo. Od otkupa duhana, preko obrade, do pripreme duhana za transport bilo je potrebno gotovo godinu dana. S obzirom da je uzgoj i otkup duhana u Hercegovini trajao prilično dugo, duhanske stanice nisu izgrađene odjedanput, već su građene u fazama tijekom duljih vremenskih razdoblja. Pri tome se u njihovoj gradnji primjenjuju nove graditeljske tehnike, a same građevine se prilagođavaju novim tehnologijama obrade duhana. U Hercegovini se mogu izdvojiti tri karakteristična razdoblja gradnje stanica.

Prvo razdoblje (1880.-1918.), u kojem dolazi do osnivanja duhanskih stanica na promatranom području, vezuje se uz Austrougarsku monarhiju. Tada je osnovana većina stanica, koje su građene u fazama što je bilo uvjetovano veličinom njihovih sklopova, ali i porastom količine otkupljivanog duhana. Cjelokupan proces obrade se odvijao ručno kao i fermentacija, koja je tekla prirodni putem. Razdoblje između dva svjetska (1918.-1941.) rata može se promatrati kao druga faza gradnje, stoga jer tada dolazi do proširenja nekih od stanica i gradnje novih skladišta drugačijih konstruktivno oblikovnih obilježja (počinje se primjenjivati armirani beton, a sama skladišta su veća i monumentalnija). Proces obrade duhana u naravi ostaje isti.

Treća faza je nakon Drugog svjetskog rata (1945.-1979.), kada dolazi do modernizacije stanica radi promjena u tehnologiji obrade duhana i fermentaciji. U proces manipulacije duhana uvodi se mehanizacija u vidu tonga linija i počinje se primjenjivati umjetna vanezonska fermentacija. Modernizacija se provodi i u graditeljskom smislu, što se očituje u primjeni novih armirano betonskih, odnosno čeličnih konstrukcija.

	Austrougarsko razd. 1879.-1914.	Razdoblje između I. i II. svjetskog rata 1918.-1941.	Razdoblje nakon II. svjetskog rata 1945.-1979.
LJUBUŠKI			
TREBINJE			
STOLAC			
ČAPLJINA			
LJUBINJE			
ŠIROKI BRIJEG			
GRUDE			
POSUŠJE			
ČITLUK			

Tlocrtne sheme izgradnje duhanskih stanica Hercegovine

● Tvornice duhana
 ● Stanice osnovane 1880.-1914.
 ● Stanice osnovane nakon 1945.

Smještaj duhanskih stanica na području Bosne i Hercegovine

Početak organizirane proizvodnje

Uspon proizvodnje duhana u gospodarskom smislu započinje dolaskom Austrougarske i uspostavom monopola, odnosno BiH duhanske režije 1880. godine. Austrougarska je i ranije uvozila manje količine duhana iz Hercegovine i znala je kvalitetu tog duhana. Stoga joj je bio cilj što je moguće više povećati tu proizvodnju, jer se u Hercegovini proizvodio najkvalitetniji duhan u cijeloj Monarhiji. Uvode se promjene u organizacijskom i tehnološkom pogledu. Dovode se stručnjaci iz drugih dijelova monarhije koji rade na unapređenju duhanskog gospodarstva. Osnivaju se tvornice duhana u Sarajevu, Mostaru i Banja Luci, te otkupni uredi u Hercegovini i Bosni. Osnivanje otkupnih ureda (duhanskih stanica) provedeno je sljedećim redoslijedom:

1. Mostar 1880., bio je to najstariji duhanski objekt u Hercegovini,
2. Ljubuški i Trebinje 1881. godine,
3. Stolac 1885. godine,
4. Srebrenica i Orašje 1887. (Srebrenica je kasnije ukinuta i pretvorena u Otkupni ured Bratunac,
5. Čapljina 1891. godine,
6. Ljubinje i Foča 1892. godine,
7. Široki Brijeg i Bratunac 1912. godine-

Od otkupa duhana, preko obrade, do pripreme duhana za transport bilo je potrebno gotovo godinu dana. Nakon otkupa, klasificiranja i skladištenja duhana bilo je potrebno provesti fermentaciju duhana. Riječ je o procesu kojim su se trebala poboljšati svojstva duhana, kako bi se mogao lakše transportirati i kasnije preradivati u tvornicama. Fermentacija se provodila u skladištima (magazinima). Tu se duhan odlagao na specijalizirane police gdje bi kroz nekoliko mjeseci najčešće od ožujka do srpnja mogao fermentirati. Tada se fermentacija provodila prirodnim putem i bila je uvjetovana mikroklimatskim prilikama – temperaturom i vlažnošću. To je bila tzv. sezonska fermentacija. U tijeku fermentacije radnici su morali okretati duhan na policama kako bi se ujednačili uvjeti za fermentaciju. Cjelokupan proces u takvim prirodnim uvjetima je bilo relativno teško kontrolirati. Organizacija skladišta je djelomično omogućavala utjecaj na tijek fermentacije. Naime skladišta su bila otvorenog plana, sa drvenim i drveno željeznim skeletnim sustavima. Imala su prilično otvorena pročelja s prozorima ujednačenog ritma. Njihovim otvaranjem i zatvaranjem se omogućavalo provjetravanje i regulacija temperature unutar skladišta, te se na takav način moglo donekle utjecati na vlažnost duhana. Budući da je cjelokupan proces trajao vrlo sporo, zahtijevao je izrazito velike površine skladišta i brojnu radnu snagu. Zbog toga su i same stanice imale velike površine. Budući da se radi o izrazito velikim sklopovima njihova izgradnja nije se stoga mogla provesti odjednom, već je riječ o dugotrajnoj sustavnoj izgradnji. Nakon osnivanja stanica, u narednim godinama sve intenzivnije je dolazilo do porasta otkupljenog duhana, stoga je bilo potrebno kontinuirano graditi nova skladišta i proširivati sklopove. Zbog toga su sve prethodno navedene stanice s vremenom dobivale nove građevine. Posljednje izgrađene stanice u austrougarskom razdoblju, stanice u Ljubinju i Širokom Brijegu, u mikrourbanističkom smislu razlikovale su se od ostalih stanica. Naime, stanica u Ljubinju je imala samo dva skladišta, pri čemu je u jednom od njih stručna služba imala ured, dok je sklop stanice u Širokom Brijegu predstavljao niz od šest prizemnih baraka. Tu su također postojale intencije gradnje većih skladišta, što je vidljivo iz analiziranih planova, ali zbog ratnih prilika Monarhija to nije uspjela ostvariti.

Koraci u industriji duhana

DUHANSKE STANICE NAKON II. SVJETSKOG RATA

Nakon II. svjetskog rata javlja se novi val proširenja postojećih i gradnje novih duhanskih stanica. U međuvremenu je došlo do promjene u tehnologiji obrade i fermentacije duhana, te se u proces počela uvoditi mehanizacija. Stoga su i nova skladišta i stanice nešto drugačije planirane i građene kako bi bile prilagođenije novim tehnološkim zahtjevima. Nedugo nakon završetka II. svjetskog rata, 1947. godine, osnovana je duhanska stanica u Grudama. Sklop navedene stanice se sastojao od dva skladišta i upravne zgrade. Sljedeće godine izgrađena su nova skladišta duhana u stanicama u Čapljini i Ljubuškom. U oblikovnom i organizacijskom smislu, predmetna skladišta su bila prilično slična skladištima stanice u Grudama. Riječ je o znatno većim skladištima od ranije sagrađenih, s većim visinama etaža, vanjskim zidovima artikuliranim zidom od klesanog i lomljenog kamena, te unutarjim u potpunosti armiranobetonskim konstrukcijama. Bitna odrednica novih skladišta je implementacija ferm komora i primjena tzv. vanezonske fermentacije. Za razliku od prijašnje prirodne fermentacije, koja je trajala dva do četiri mjeseca, umjetna, vanezonska fermentacija, nije bila uvjetovana godišnjim dobom i omogućavala je dovršetak procesa u svega dva do tri tjedna. Zahvaljujući umjetnoj ventilaciji i strogo kontroliranim uvjetima moglo se postići željene rezultate u značajno kraćem vremenu, uz smanjenje potrebe za prostorom i radnom snagom. To je bitno ubrzalo proces i omogućilo dobivanje ujednačenijeg duhana po završetku procesa. Ono što karakterizira duhanske stanice nakon II. svjetskog rata jest primjena novih tehnologija u obradi duhana tzv. tonga linija gdje se posebnim uređajima provodilo otprašivanje, usitnjavanje i pakiranje duhana u tonga bale, te primjena vanezonske fermentacije koja se provodila u komorama unutar ferm-zavoda. Komore su bile prostorije relativno standardiziranih dimenzija, bez prozora, u kojima se na policama, provodila fermentacija baliranog duhana. One su imale sustave umjetne ventilacije kojima su se mogli u potpunosti kontrolirati mikroklimatski uvjeti unutar komore. Komore su bile smještane u sredinu građevina, između dva hodnika. Jedan hodnik je služio za pristup do komora, a drugi za smještaj ventilacijskih uređaja. Krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina, zbog društveno ekonomskih prilika, važnost duhanske proizvodnje na području Hercegovine slabi, zbog čega nema novih značajnih graditeljskih intervencija unutar sklopova duhanskih stanica.

Pogled iz zraka na duhansku stanicu Grude

Hodnik ispred ferm komore stanice Grude/unutrašnjost komore

Sustav ventilacije ferkomora stanice Stolac

Ferm komora otkupne stanice Stolac

Police za prirodnu fermentaciju duhana u skladištu 2, stanice Stolac

Lokacija duhanske stanice, urbanizam i arhitektura sklopa

Izvedba sklopa duhanske stanice u Ljubuškom započela je krajem 19.st.u podnožju brda Butorovice i utvrde Hercega Stjepana, na potpuno neizgrađenom području. Lokacija je bila na periferiji tadašnjeg grada koji je smješten sjevernije, jer se jezgra grada razvijala na padinama Butorovice da bi se u jednom trenutku, a posebice Austrougarskom aneksijom BiH, centar grada izmjestio u podnožje.

Duhanska stanica u Ljubuškom je otvorena 1880. godine. Na parceli trapezoidnog oblika smješteno je 11 objekata koji su građeni u etapama. U austrougarskoj fazi je izgrađeno 5 paviljonskih zgrada- skladišta za duhan, daljnju klasifikaciju i obradu, jedna upravna zgrada(B) katnosti P+1 i jedna stambena zgrada(A) P+1 sa nekoliko stanova za smještaj činovnika. Skladišta su bila longitudinalne građe, različite katnosti: P+2 i P+3 sa plitkim dvostrešnim krovovima, otvorenog plana, sa drvenim i drveno željeznim skeletnim sustavima. Visina katnih etaža zgrade za skladište duhana (od 2,80 m) jasno se čita u eksterijeru niskom proporcijom katnih prozora. Drvena međukatna konstrukcija oslonjena je na lijevanoželjezne stupove. Skladišta su imala prilično otvorena pročelja s prozorima ujednačenog ritma. Njihovim otvaranjem i zatvaranjem se omogućavalo provjetravanje i regulacija temperature unutar skladišta, te se na takav način moglo donekle utjecati na vlažnost duhana. Vanjštinu zgrade obilježavaju kameni zidovi s vidljivom strukturom obrađenih kamenih blokova. Zidni plašt raščlanjen je modularnim ritmom prozora s kamenim okvirom i lučnim nadvojima izvedenim u kamenu. U periodu Kraljevine Jugoslavije 1948. su se izgradile još dvije zgrade (6 i 7) na sjevernom dijelu parcele. U oblikovnom i organizacijskom smislu riječ je o znatno većim skladištima od ranije sagrađenih, s većim visinama etaža, vanjskim zidovima artikuliranim zidom od klesanog i lomljenog kamena, te unutarnjim u potpunosti armiranobetonskim konstrukcijama. To je zgrada magazina P+3 i pokraj njega veliki 7.magazin, najveća zgrada na lokaciji katnosti P+4 i površine 1430 m². Služila je za fermentaciju duhana. Tu se duhan odlagao na specijalizirane police gdje bi kroz nekoliko mjeseci najčešće od ožujka do srpnja mogao fermentirati. Tada se fermentacija provodila prirodnim putem i bila je uvjetovana mikroklimatskim prilikama – temperaturom i vlažnošću. Skladišne zgrade su u kasnijoj fazi povezane mostovima na razini prvog kata radi lakšeg transporta duhana prema 7.magazinu, odnosno zgradi za fermentaciju. Mostovi su naknadno dodani 60-tih godina prošlog stoljeća. Unutar sklopa nalazio se kameni bunar za vodu za piće.

Obuhvat stanice je ograđen prepoznatljivim kamenim zidovima, te nižim kamenim zidom s kovanom ogradom prema ulici kralja Zvonimira. Visoka kvaliteta građevina, stupanj uređenosti vanjskog prostora i veličina sklopa svjedoče o značenju koje je on imao,

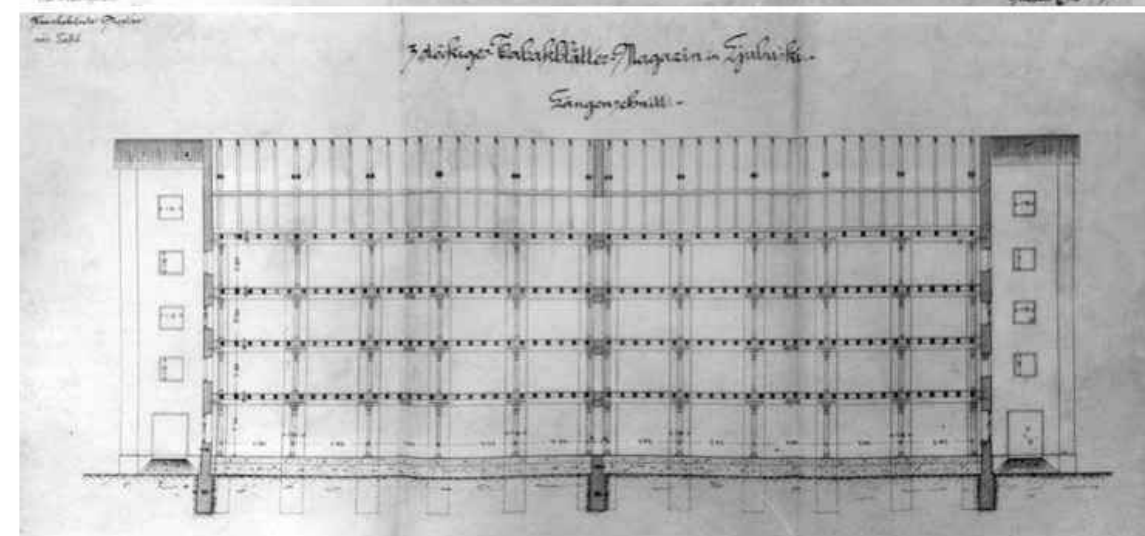
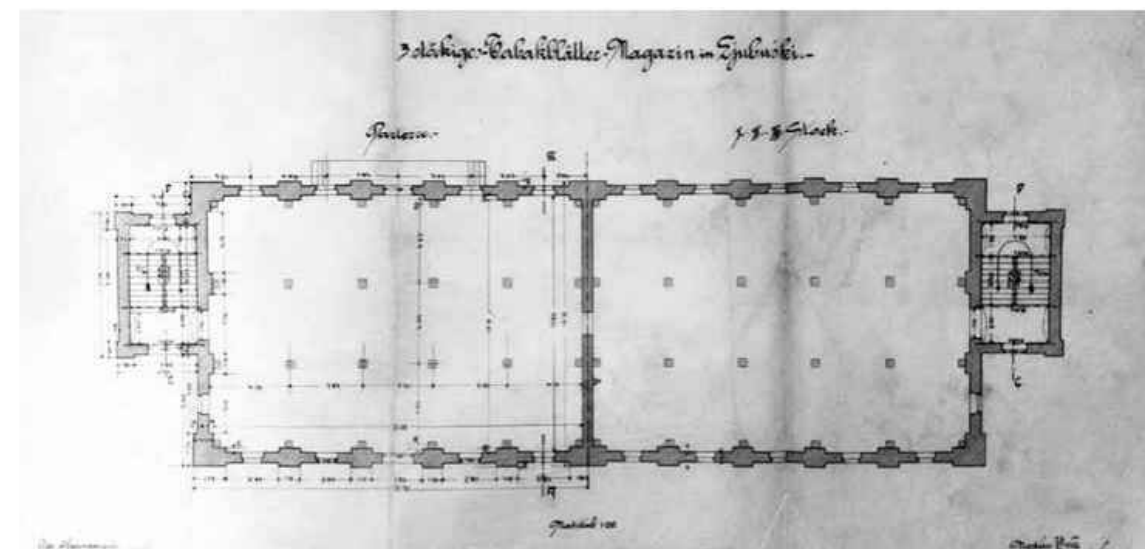
parcels duhanske stanice XX st.

parcels duhanske stanice XIX st.

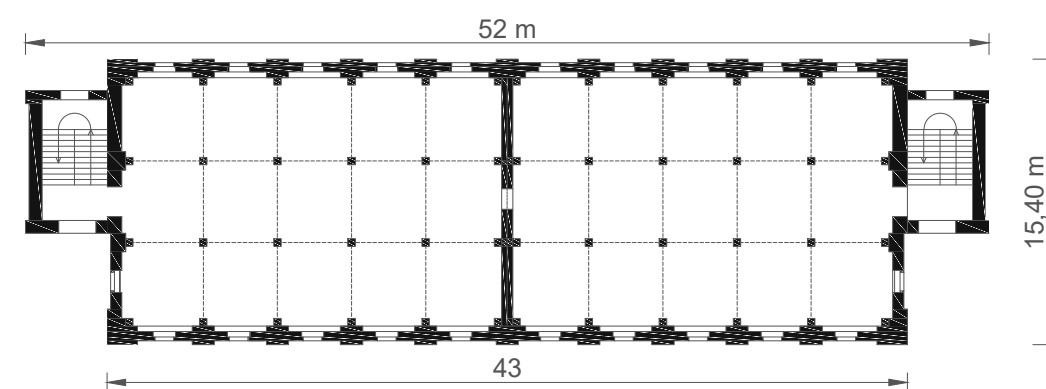
- austro-ugarski period
- austro-ugarski period/srušeno
- austro-ugarski period/izgorjelo
- Kraljevina Jugoslavija
- Kraljevina Jugoslavija/ruševno
- SFRJ Jugoslavija
- Crkva sv. Kate iz 1435.
- zgrade iz 1880.-tih
- zgrade iz 1930.-tih
- zgrade iz 1960.-tih

Iskaz površina i katnosti zgrada:

- Zgrada 1 - P=640 m², P+2
- Zgrada 2 - P=640 m², P+2
- Zgrada 3 - P=640 m², P+2
- Zgrada 4 - P=670 m², P+3
- Zgrada 5 - P=520 m², P+2
- Zgrada 6 - P=640 m², P+3
- Zgrada 7 - P=1430 m², P+4
- Upravna zgrada
- Zgrada A - P=250 m², P+1
- Zgrada B - P=190 m², P+1
- Zgrada C - P=220 m², P
- Površina lokacije
- Duhanske stanice =28 000 m²

Tlocrt/Presjek magazina 6 duhanske stanice Ljubuski iz 1905.

Tlocrt zgrade VI. Magazina

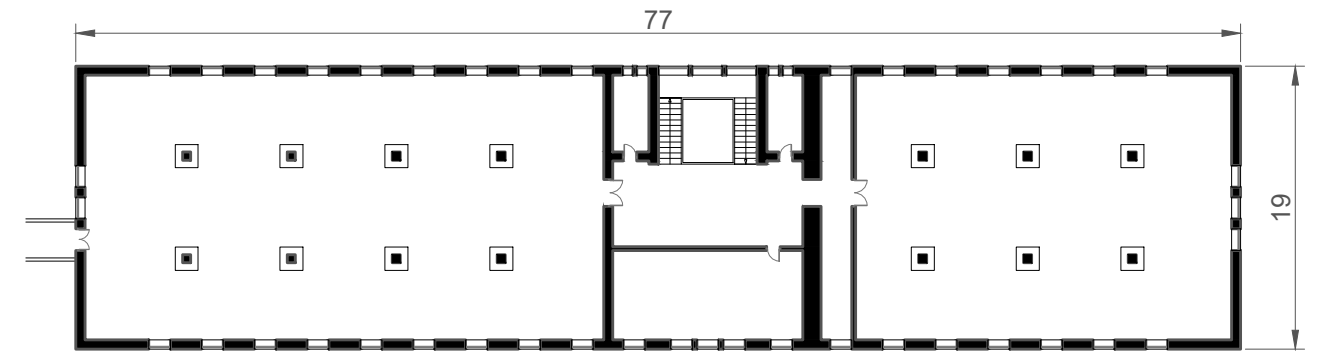
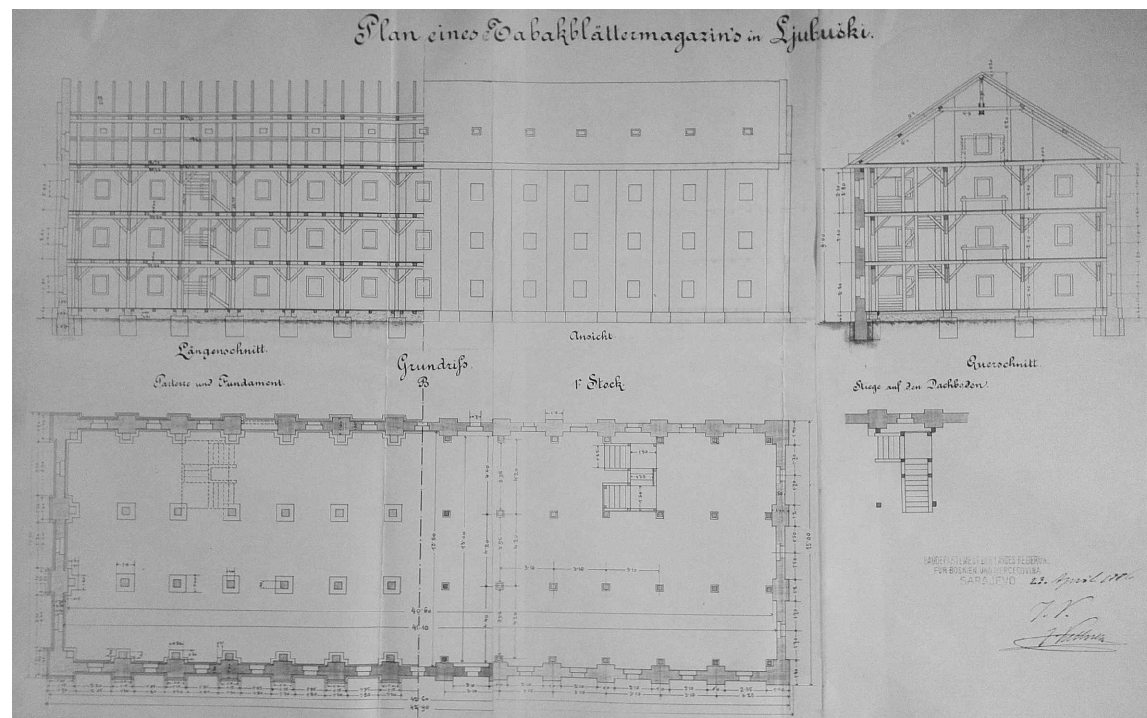
Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije sagrađen je VI. Magazin koji je tipologijom sličan skladištima sagrađenim za vrijeme Austrougarske tlocrtnih dimenzija 43x15m i drvenom međukatnom konstrukcijom. Ova zgrada se od prvih skladišta razlikuje u komunikacijama koje su smještene sa strana zgrade, na istočnoj i zapadnoj fasadi, u posebnoj bloku. Komunikacijski blok je rađen od kamenih stepeništa i podesta tako da je do danas ostao očuvan. Također VI. Magazin je za kat viši od prethodnih skladišta koja su katnosti P+2+potkrovlje.

Lokacija duhanske stanice, urbanizam i arhitektura sklopa

Tipologija zgrada

U sklopu duhanske stanice imamo tri vrste tipologija skladišnih/otkupnih zgrada. Za vrijeme Austrougarske su sagrađena četiri skladišta za duhan tlocrtnih dimenzija 43x15m katnosti P+2+potkrovlje. Centralno-simetrična dispozicija tlocrta otkupne stanice određena je središnjom otkupnom dvoranom koja se proteže cijelom širinom zgrade, a tangirana je dvama pobočnim ulaznim prostorima sa stubišnim blokovima i prostorima stručne službe. Stubišni blokovi i međukatna konstrukcija su bili drveni, a stupovi raspoređeni u razmaku od 3.10m u x-osi, a 4.20m u smjeru y-osi.

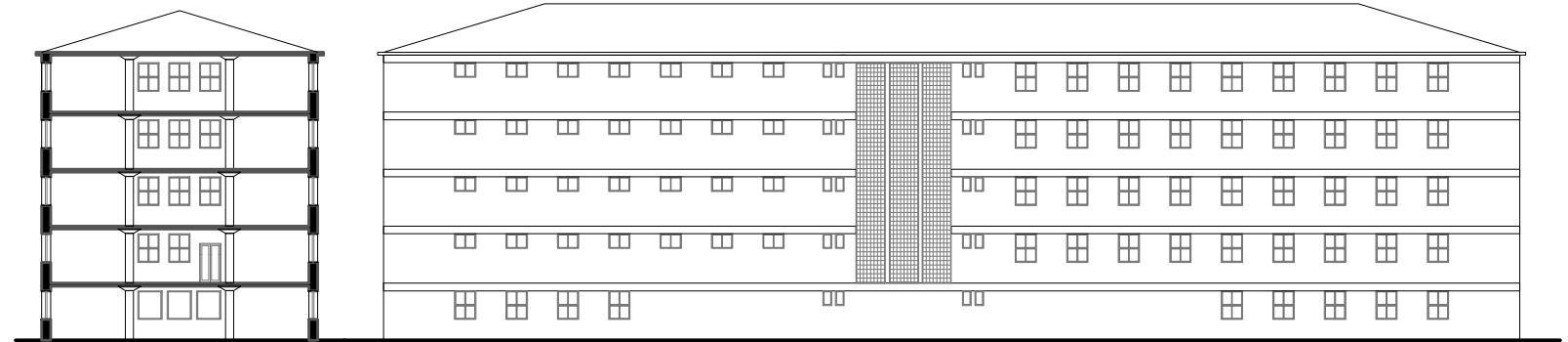
Posljednji je izgrađen VII. Magazin, 1948.godine, koji je mostom bio povezan sa VI. Magazinom. Tlocrtnih dimenzija 19x77m površinom od 1430m² je najveća zgrada na parceli i služila je kao zgrada za proces fermentacije duhana. Za razliku od ostalih skladišta njegova međukatna konstrukcija je cijela od armiranog betona kao i nosivi stupovi i jedina je ostala sačuvana kroz godine. Longitudinalna zgrada sa armirano-betonskim 'gljivastim' stupovima sa proširenim kapitelima raspoređenima u rasteru 6.3x6.7m koji nose zgradu, a blok komunikacija je smješten po sredini zgrade sa vertikalnim teretnim liftom.

Tlocrt 1.kata VII. Magazina

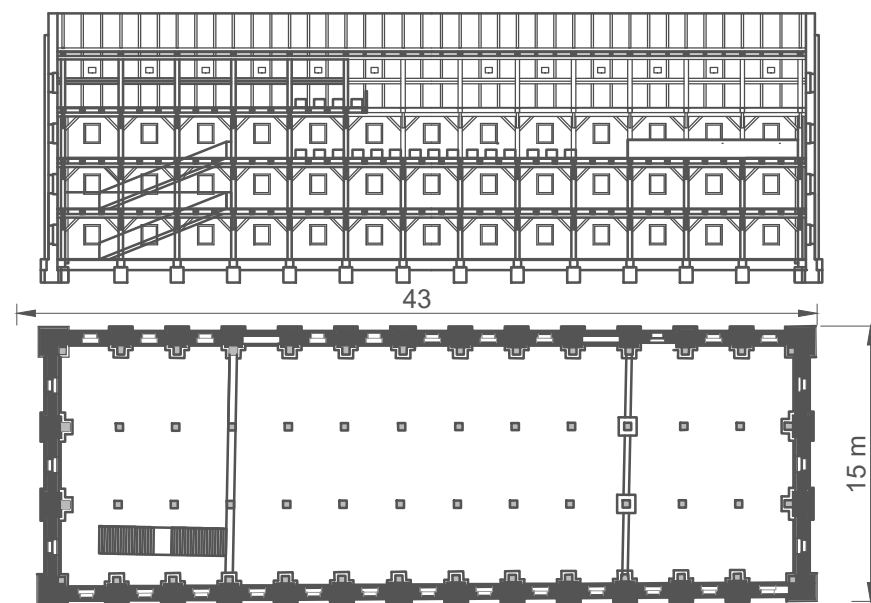

Južno pročelje VII. Magazina

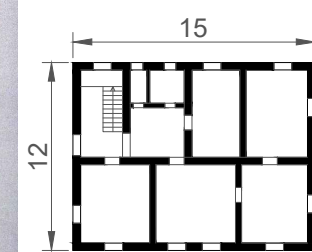
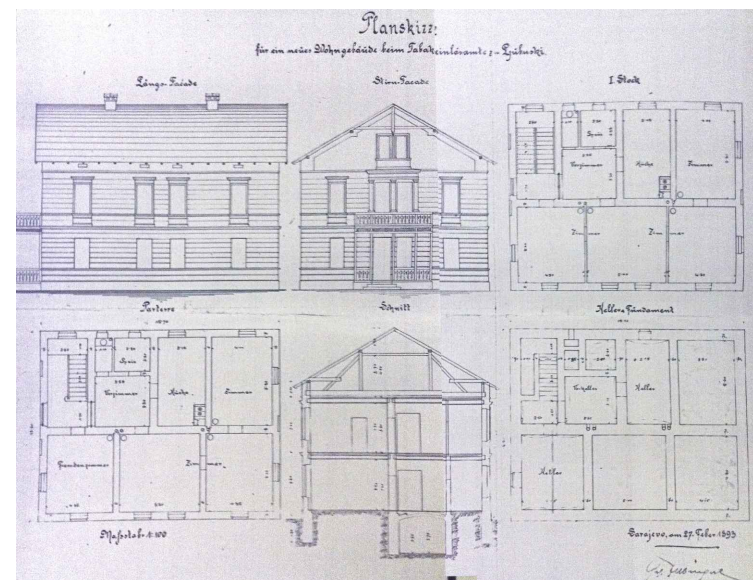

Presjek VII. Magazina

Sjeverno pročelje VII. Magazina

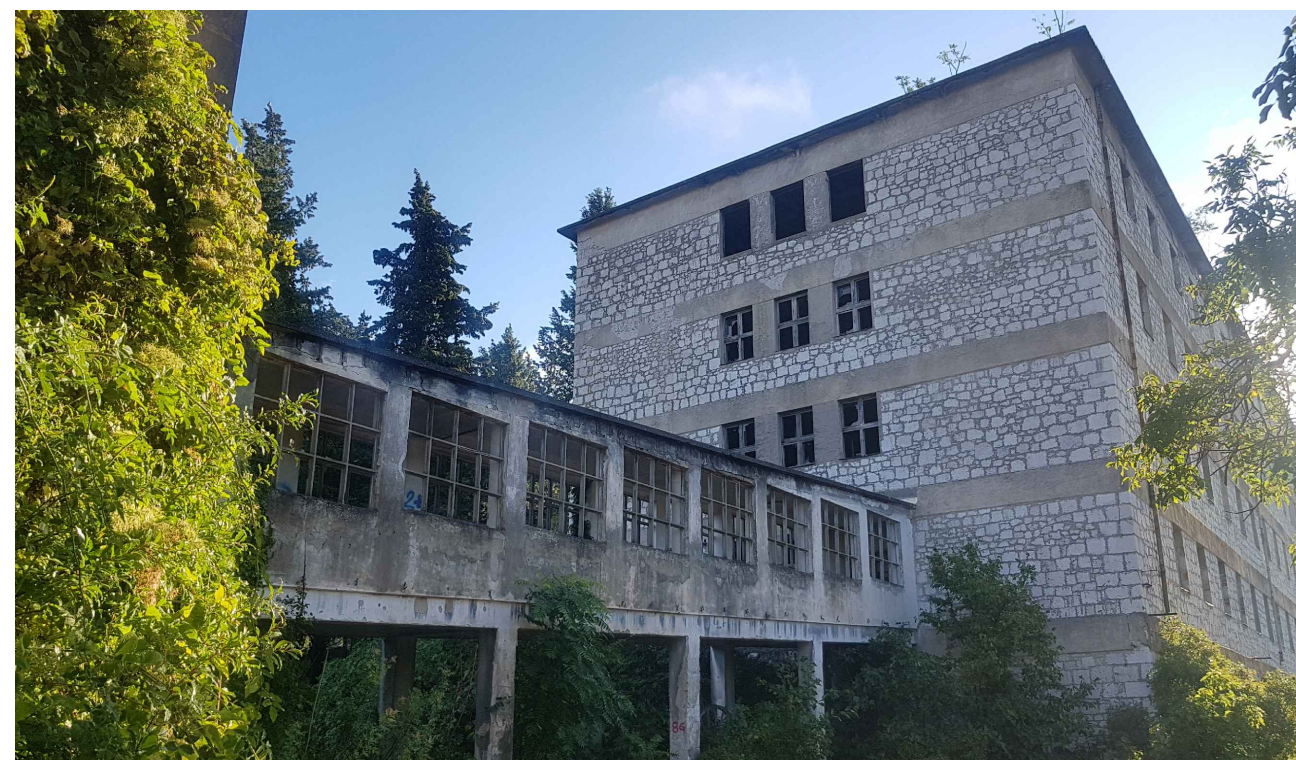
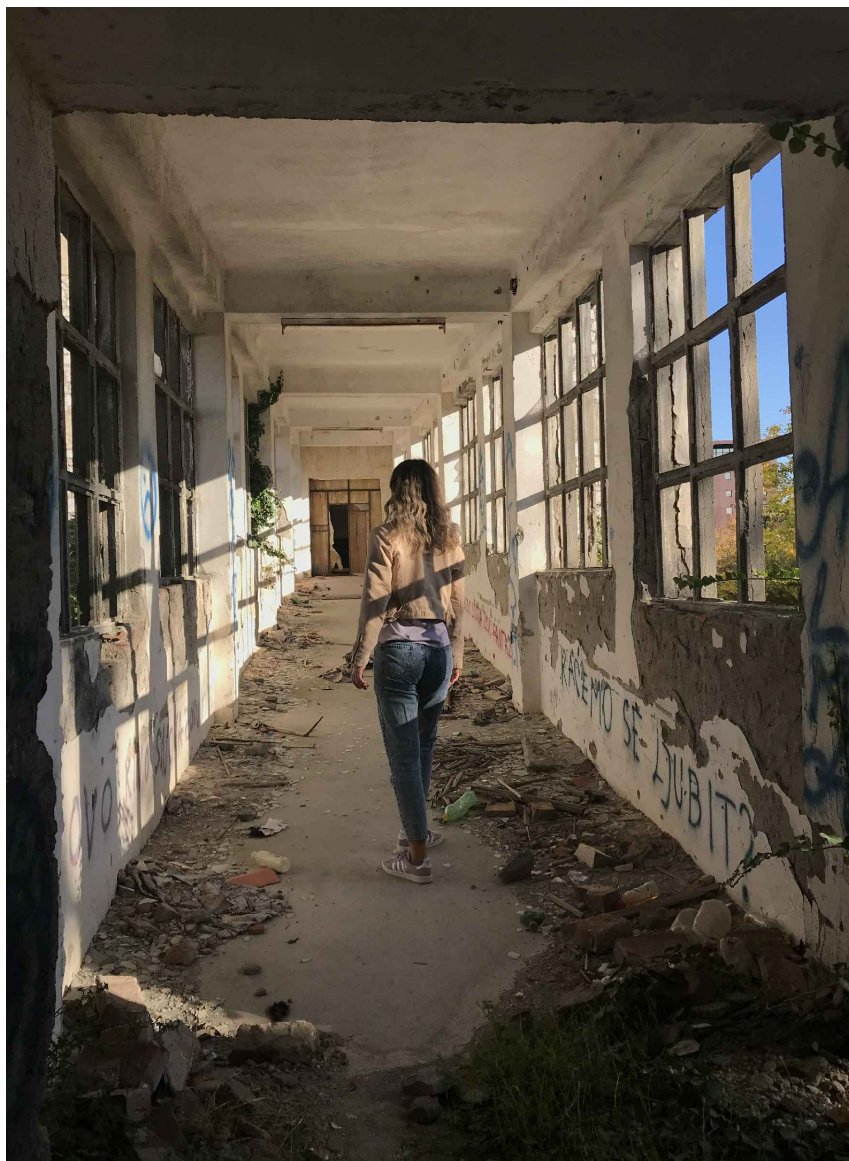

Arhitektonski snimak karakterističnog tlocrta kata i presjeka zgrade skladišta duhana

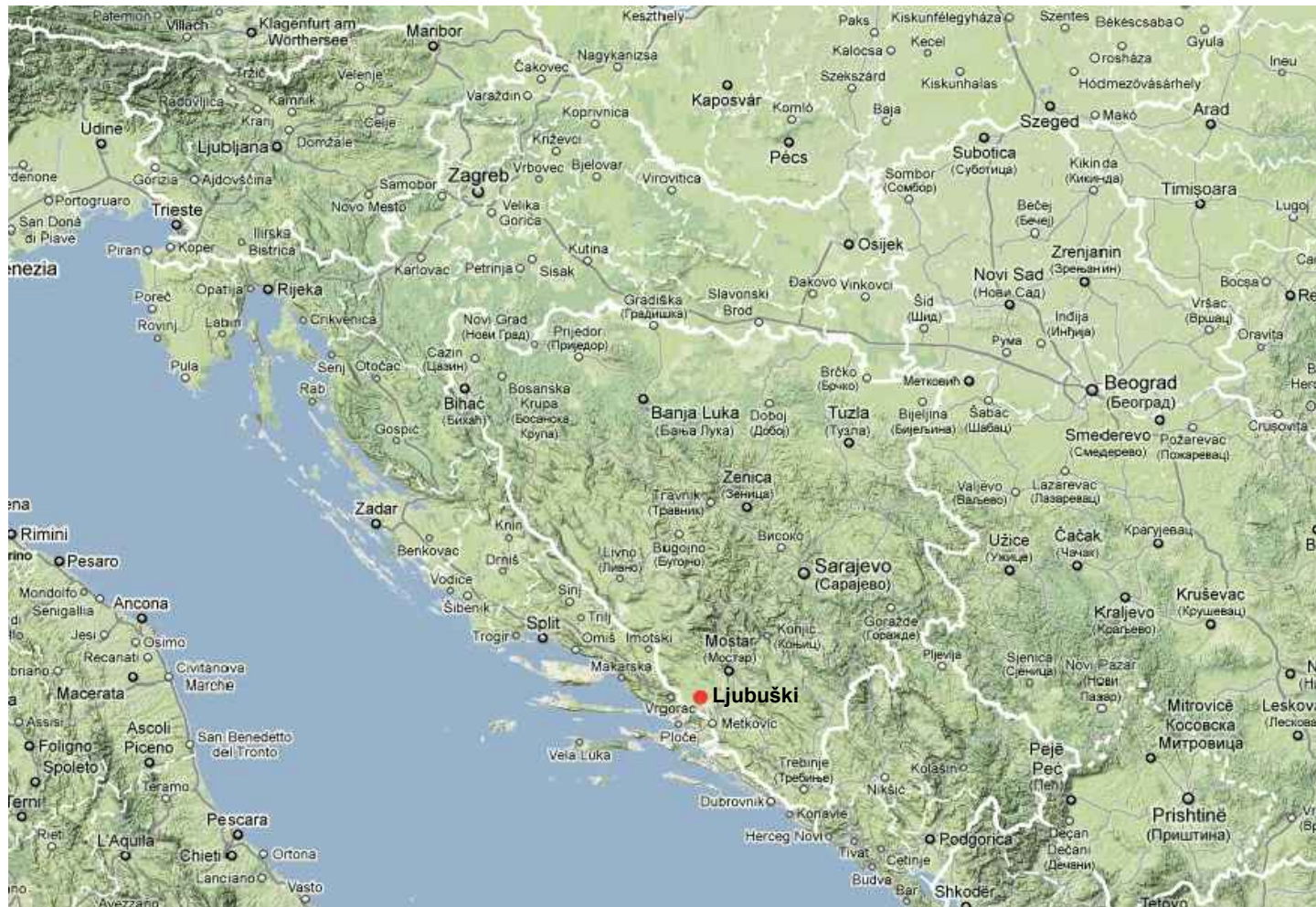
Tlocrt prizemlja upravne zgrade

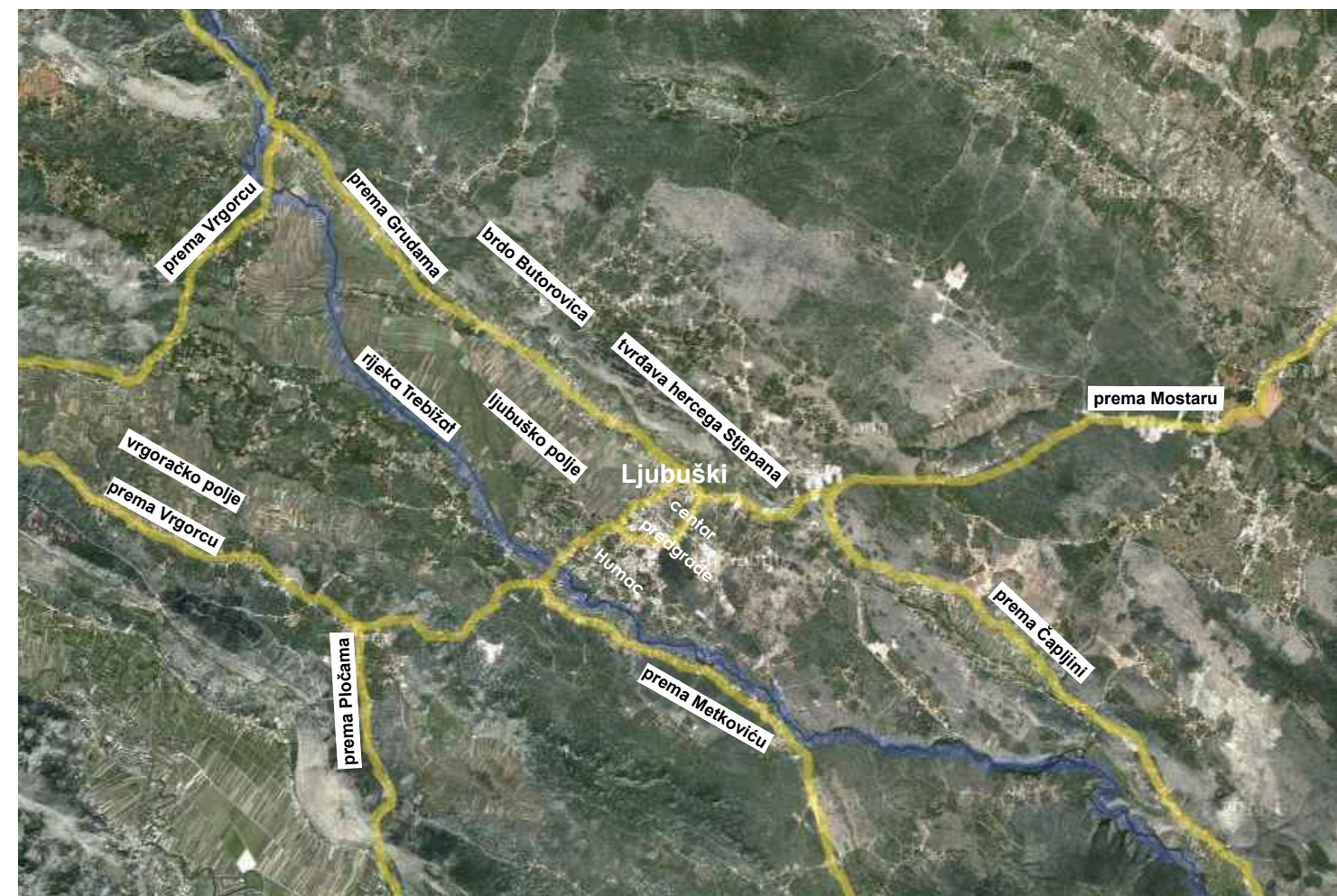

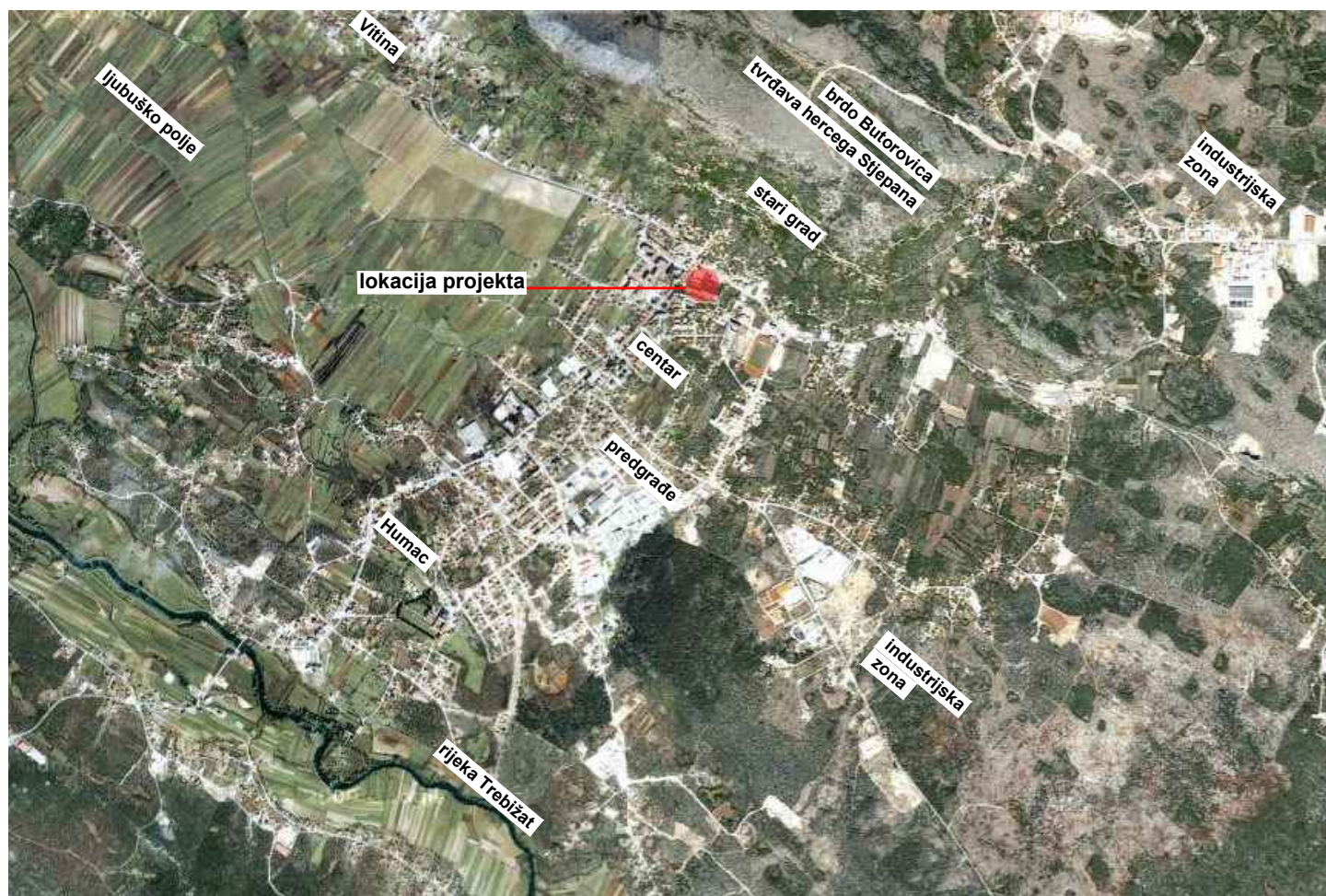
Fotodokumentacija iz listopada 2020.

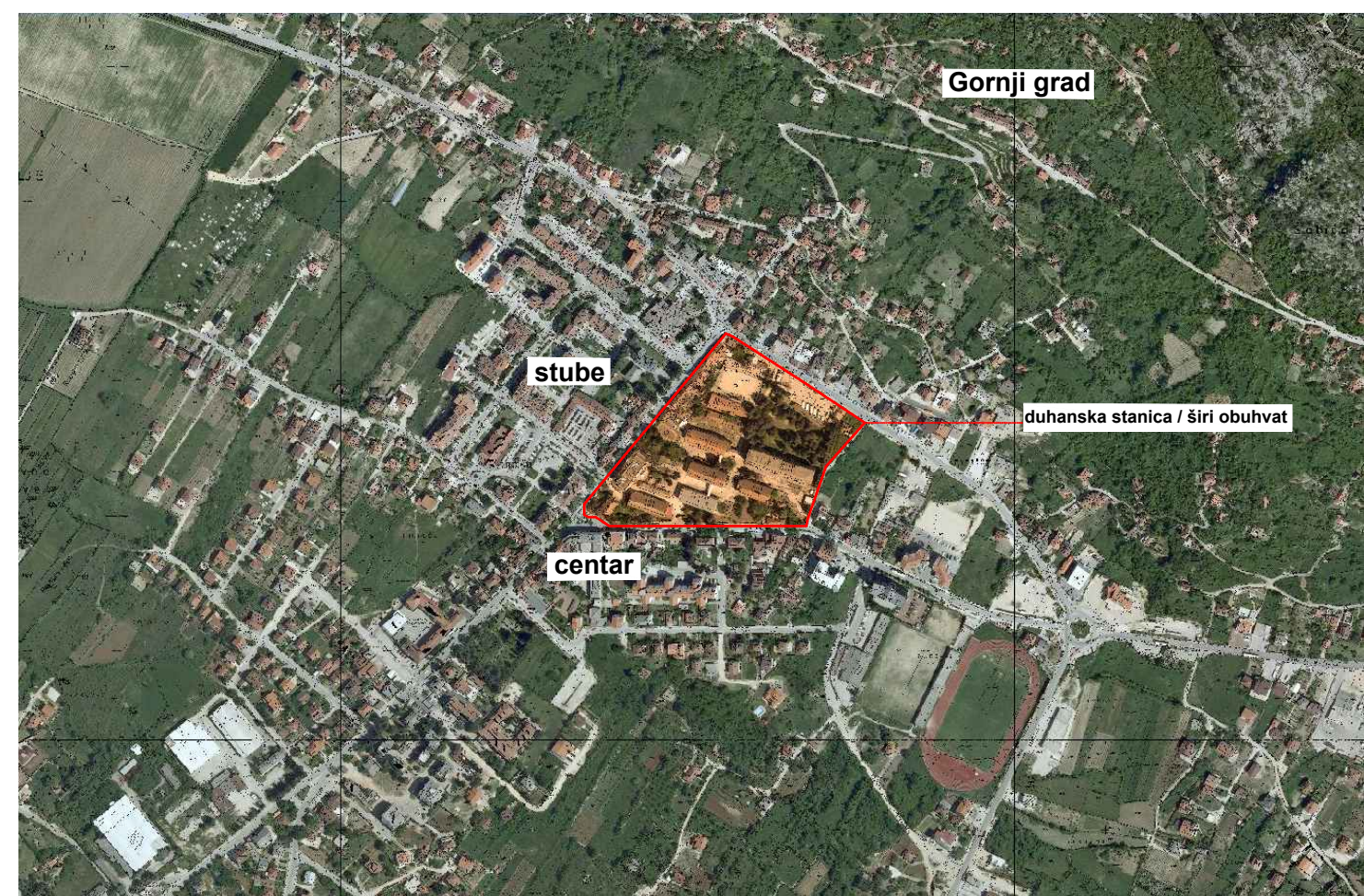
smještaj grada u međudržavnom kontekstu

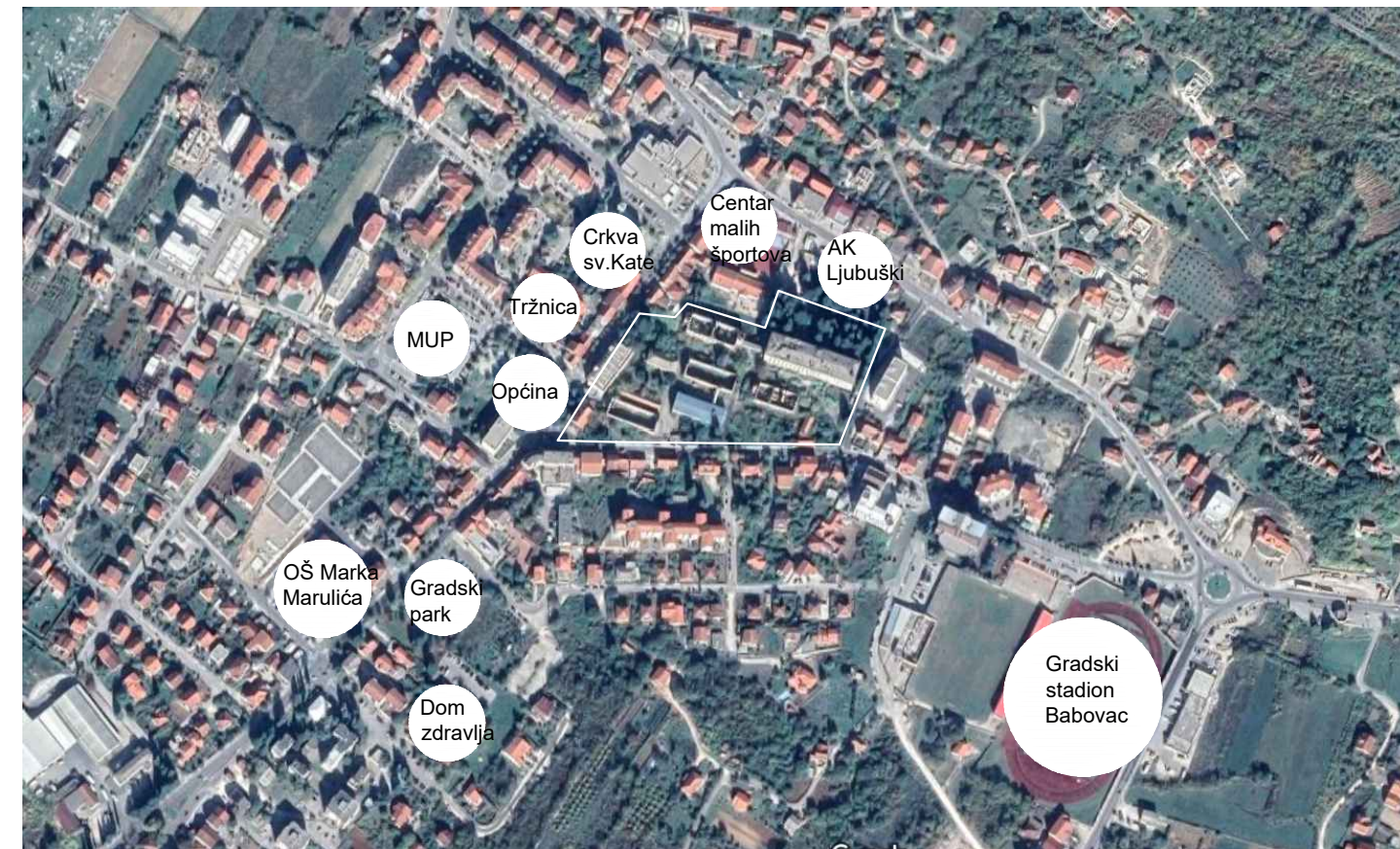
grad u kontekstu općine

lokacija u kontekstu grada

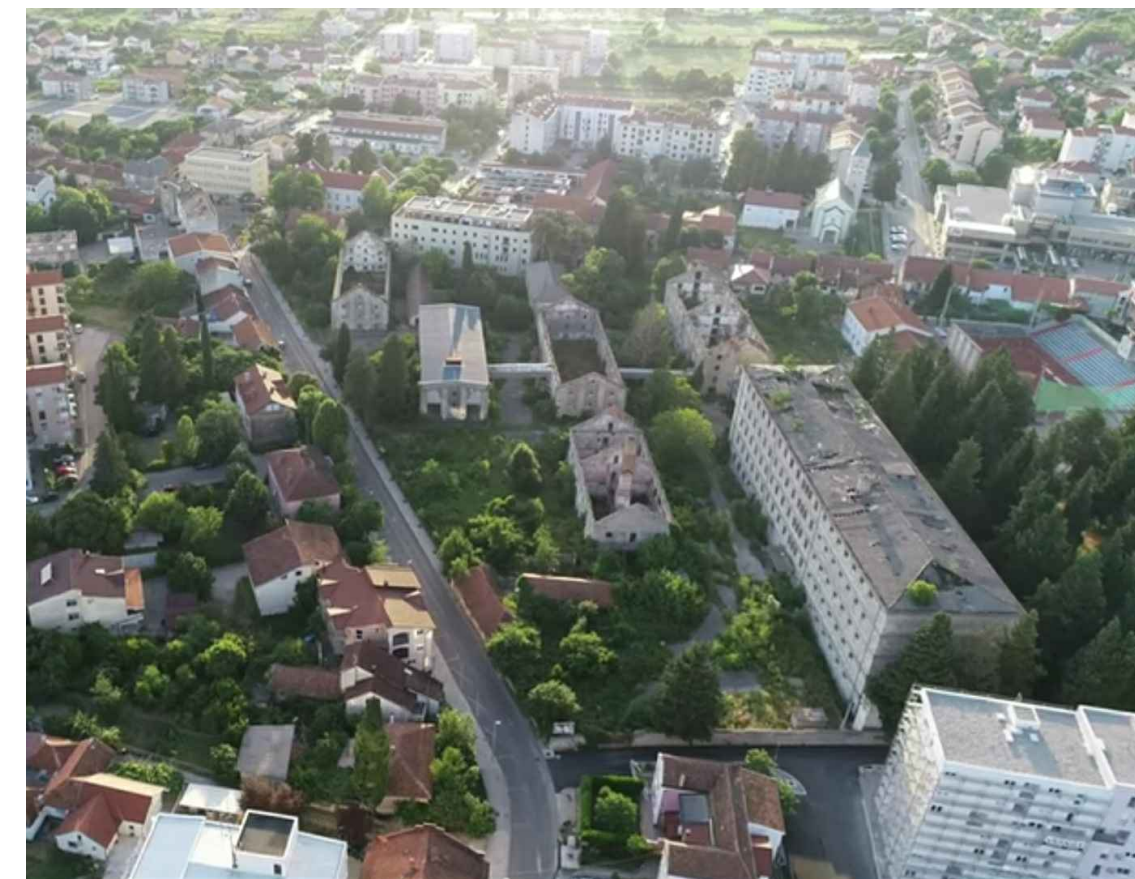

Smještaj u prostoru

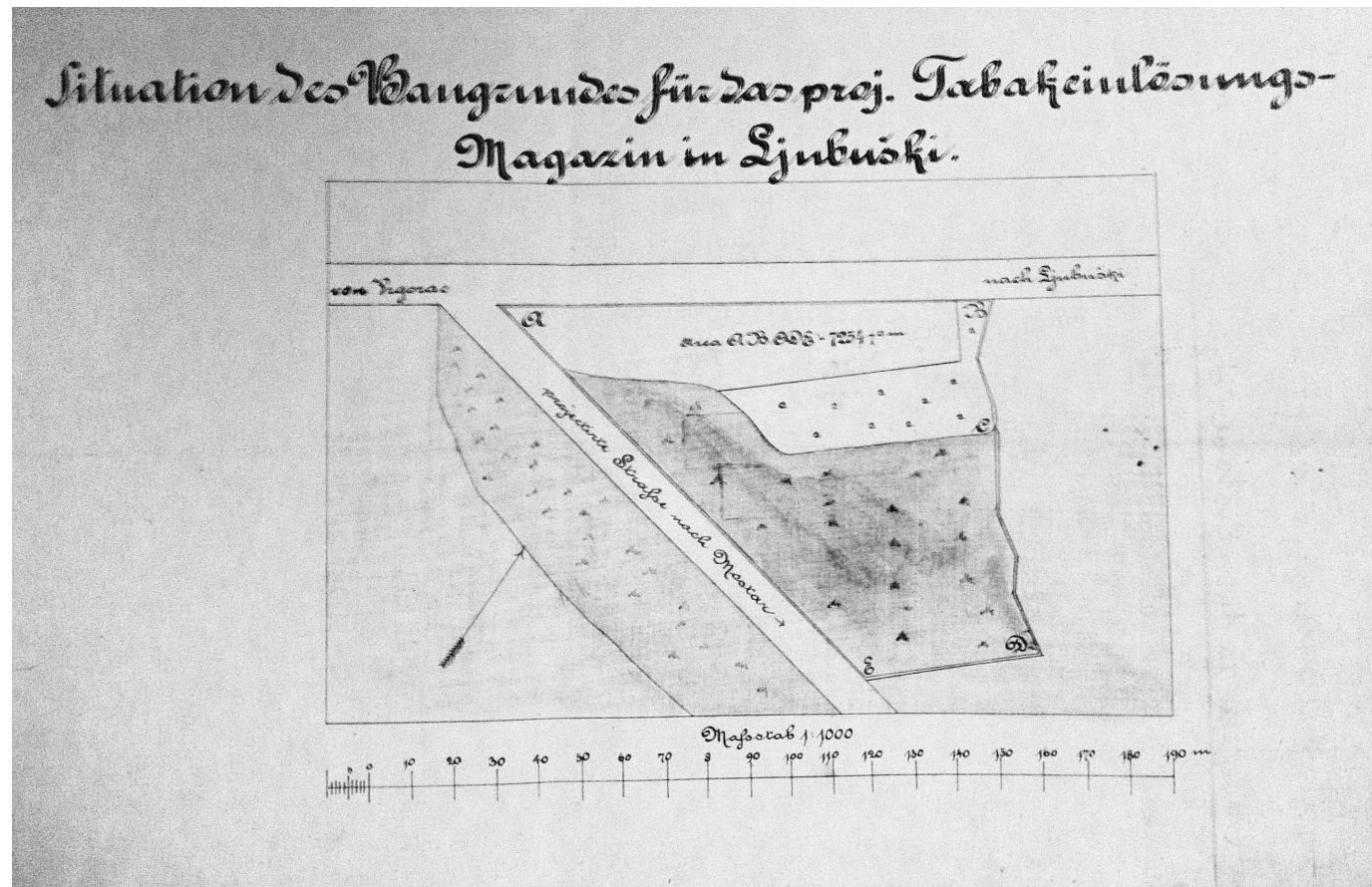

Bitne točke i mjesta okupljanja u gradu

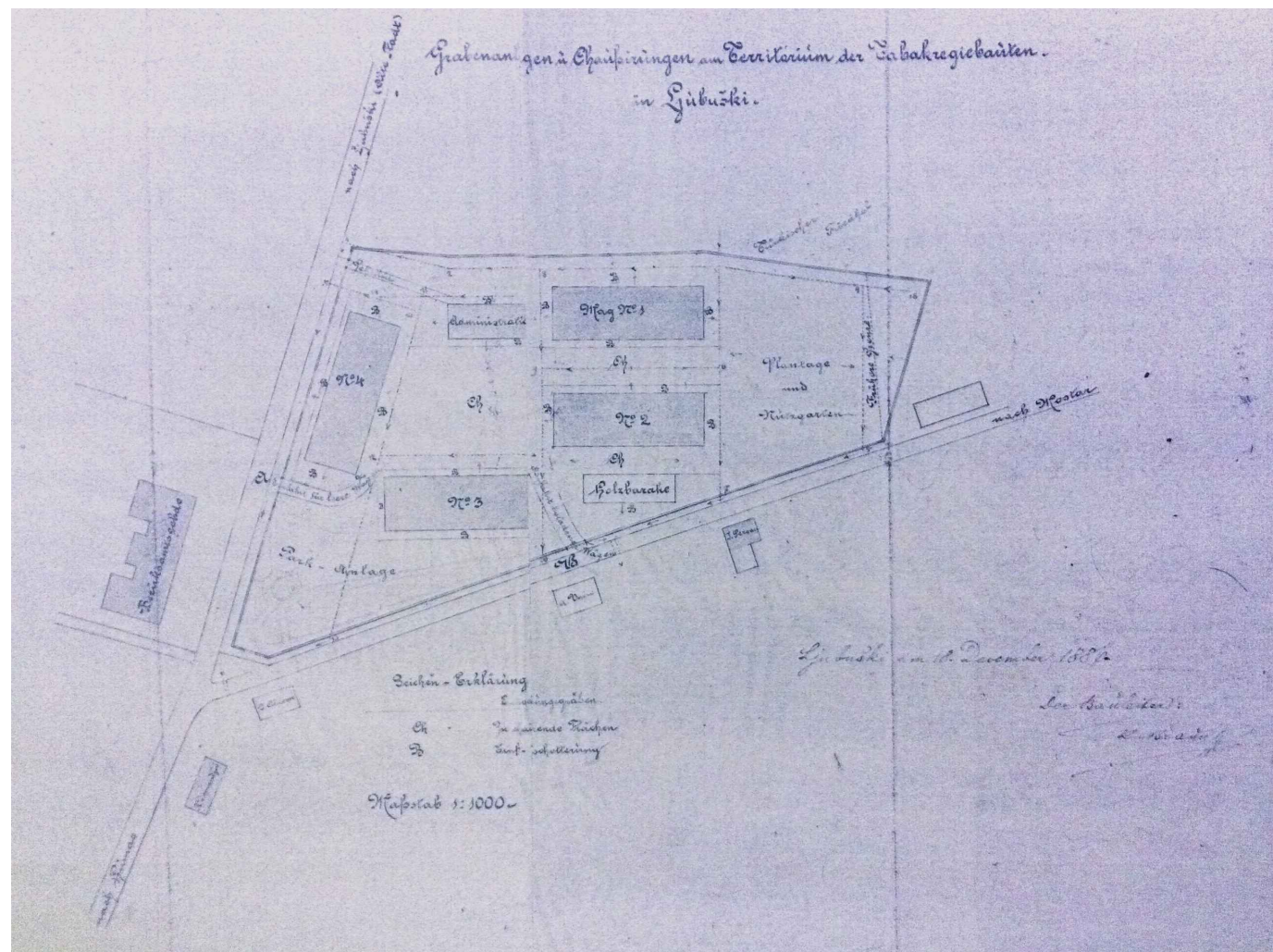
Zgrade po namjeni:
 1,2,3,5,6 - duhanski magazini,skladišta za obradu duhana
 4 - Višestambena nedovršena zgrada bespravne izgradnje
 A,B -Upravno-administrativna zgrada
 7 - Zgrada za fermentaciju duhana

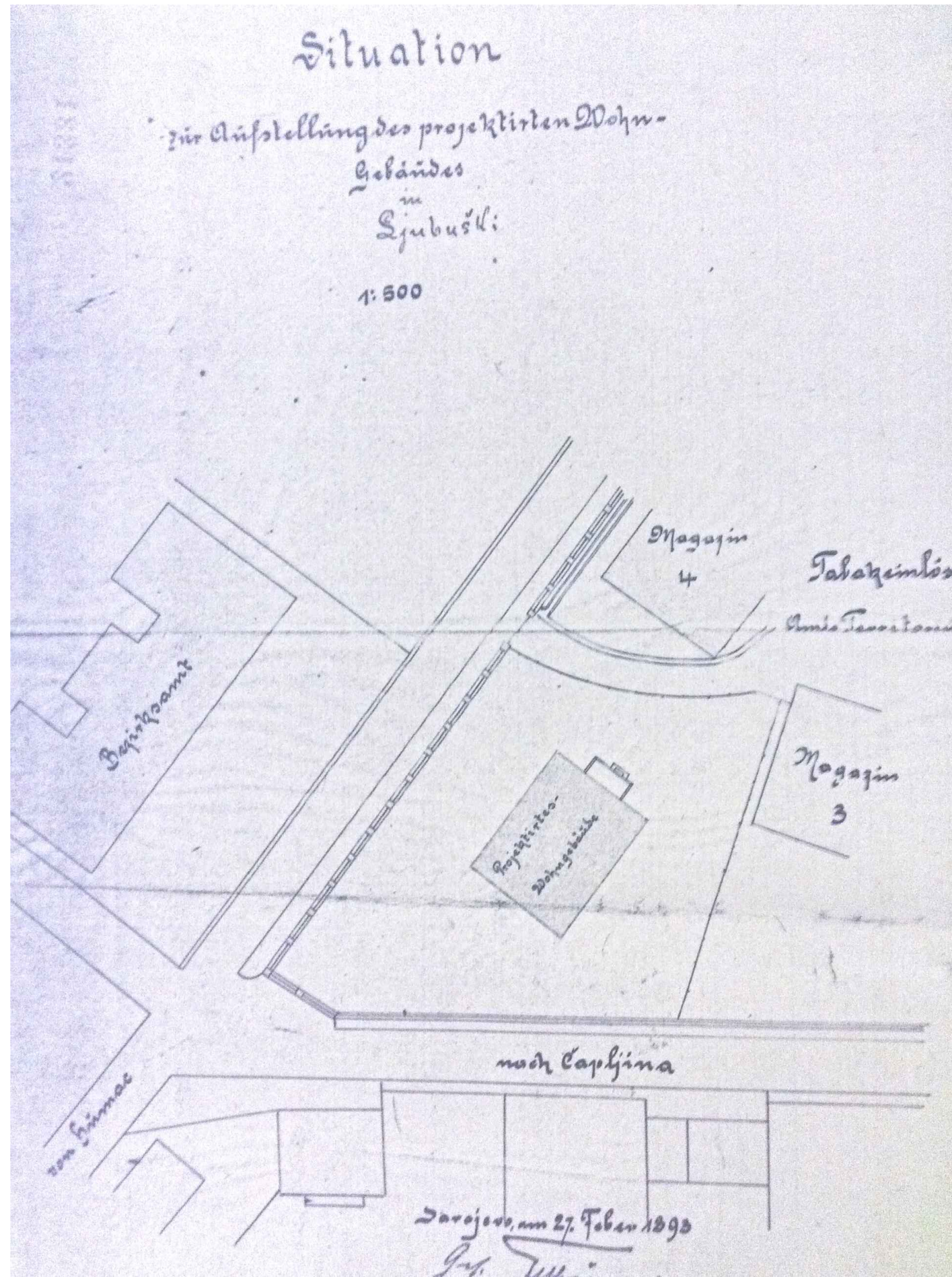
Dronski snimak lokacije prema zapadu

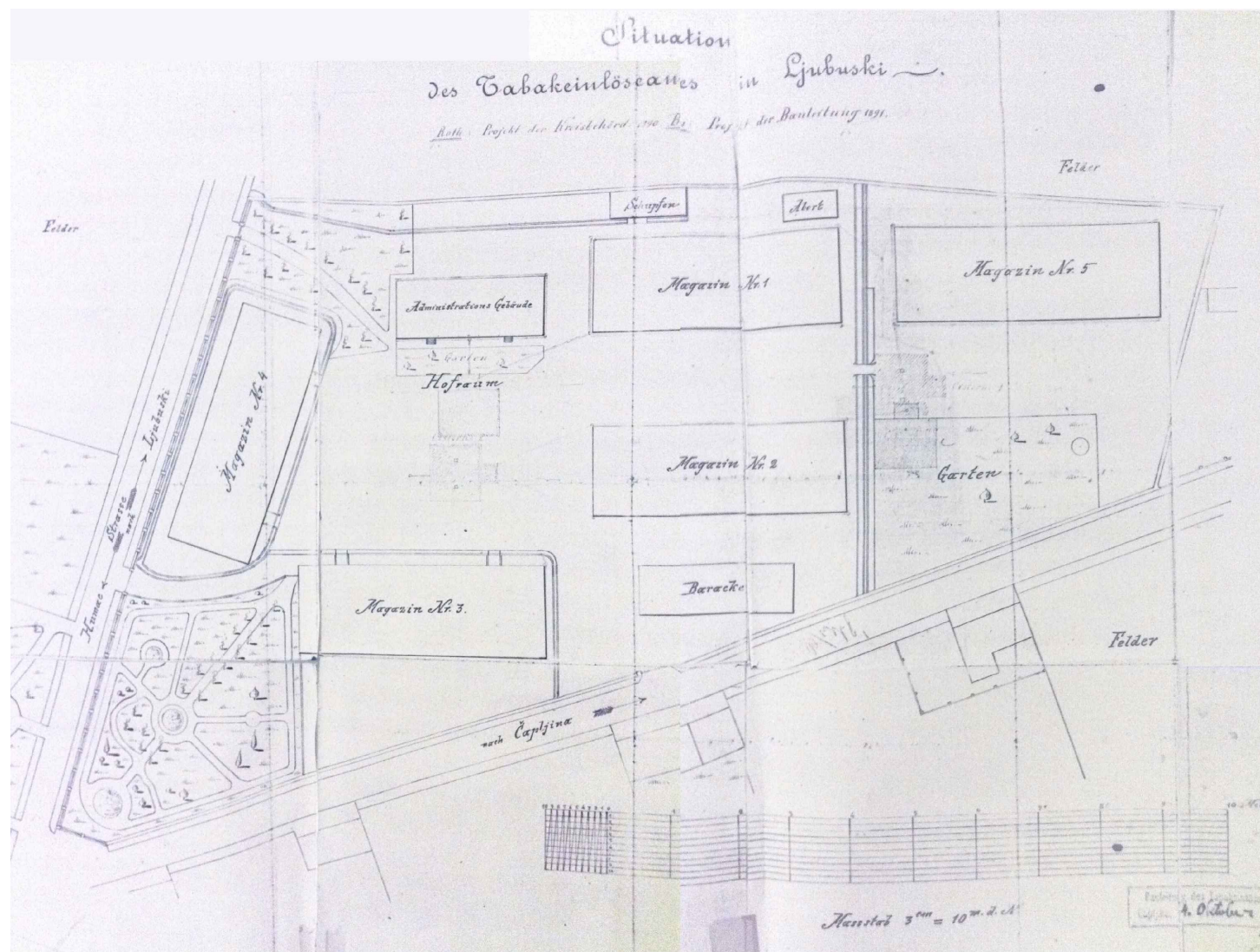
Situacija parcele buduće "Duhanske stanice" i glavne ulice, nacrt iz 1879.god.

Situacija "Duhanske stanice", nacrt iz 1886.god.

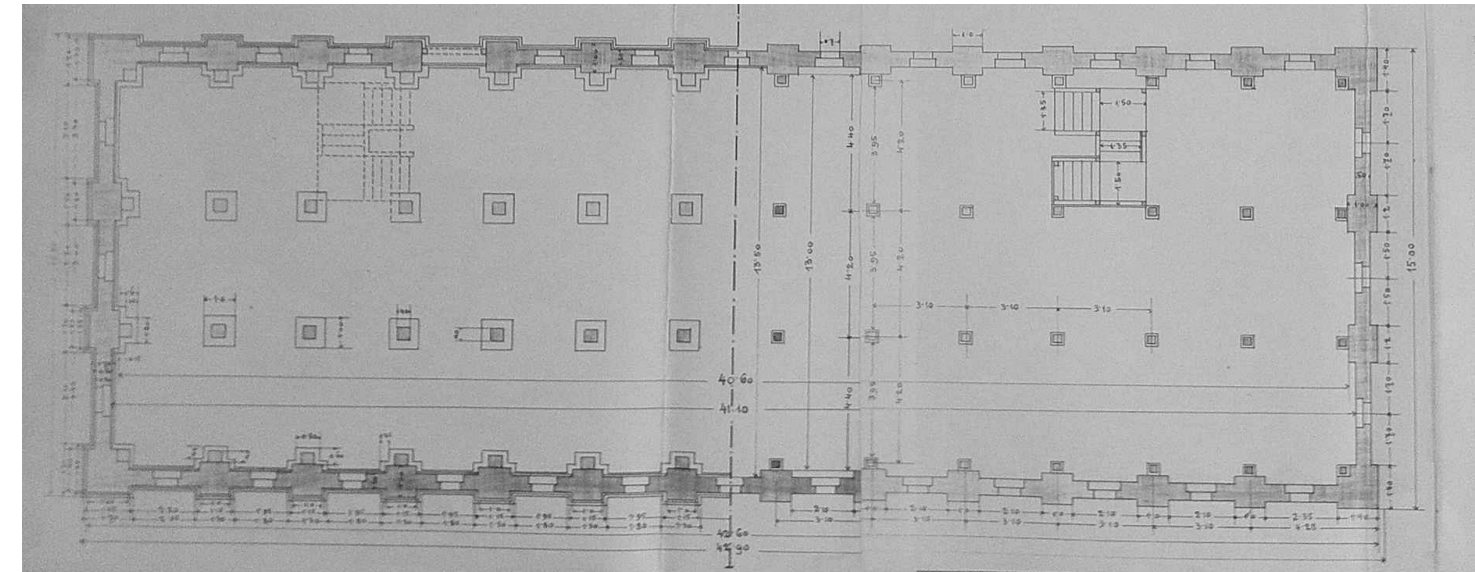
Situacija projekta za drugu upravnu zgradu "Duhanske stanice", 1898.god.

Situacija "Duhanske stanice", nacrt iz 1891.god.

Analizom građe iz Državnog arhiva Bosne i Hercegovine vidljiv je nastanak Duhanske stanice, moguće je ustanoviti sve njene faze izgradnje, kao i činjenicu da je nastala na potpuno neizgrađenom području ispod tadašnjeg grada, odnosno na njegovoj periferiji. Osim toga, proučavanjem izvornih nacрта saznajemo da je obuhvat ilustriran na ovom prilogu izvorni austro-ugarski obuhvat, a numeracija magazina za čuvanje listova duhana odgovara etapnosti njihove izgradnje. Na ovom nacrtu nije vidljiva jedino druga upravna zgrada, kasnije izgrađena na području ucrtanog parka, koji prikazuje onodobni interes za uređenje gradskih prostora, čak i ako je riječ o gradu u nastanku.

Danas više ne postoji magazin br. 4, na njegovu mjestu se nalazi višestambena nenaseljena zgrada bespravne izgradnje, magazin br. 5 je izgorio, a magazin br. 3 je oštećen promjenom krova u limeni i dogradnjom betonskog dijela nosivog zida neposredno ispod krova. Isti arhiv sadrži cjelovite projekte dvaju upravnih zgrada, te tipski nacrt magazina koji je bio projektiran kao tipski magazin za duhanske stanice na području cijele Bosne i Hercegovine. Magazin br. 5 je bio varijacija tipa, ali on ima i individualan projekt.

Tloct V. magazina

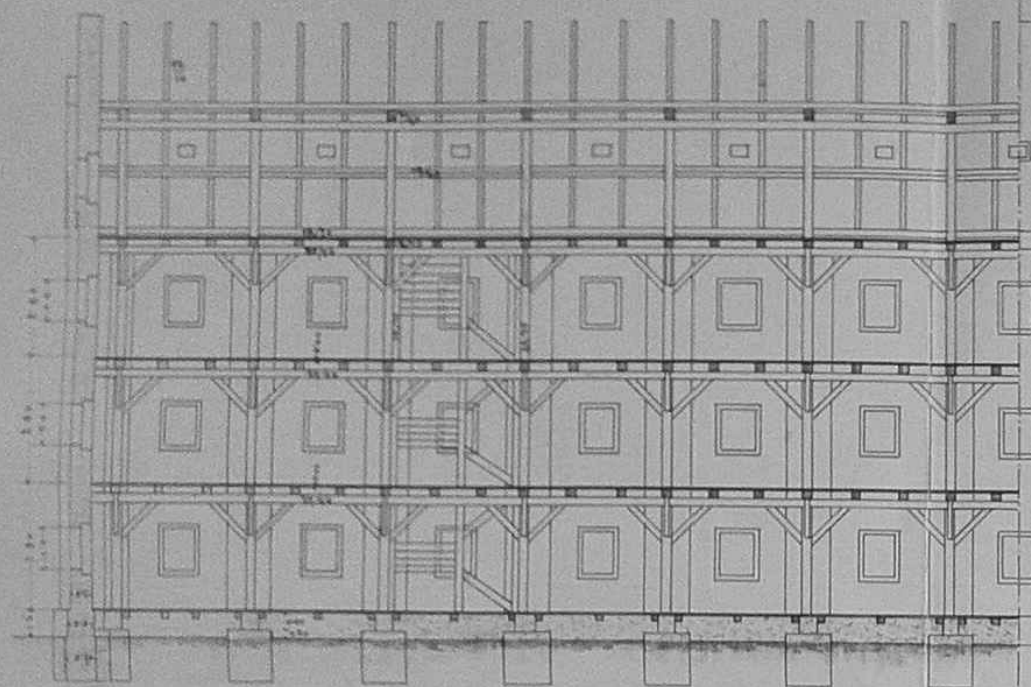
Ljubuski sa sjeverne strane, 1908.god.

Magazin III, južno pročelje, 1909.god.

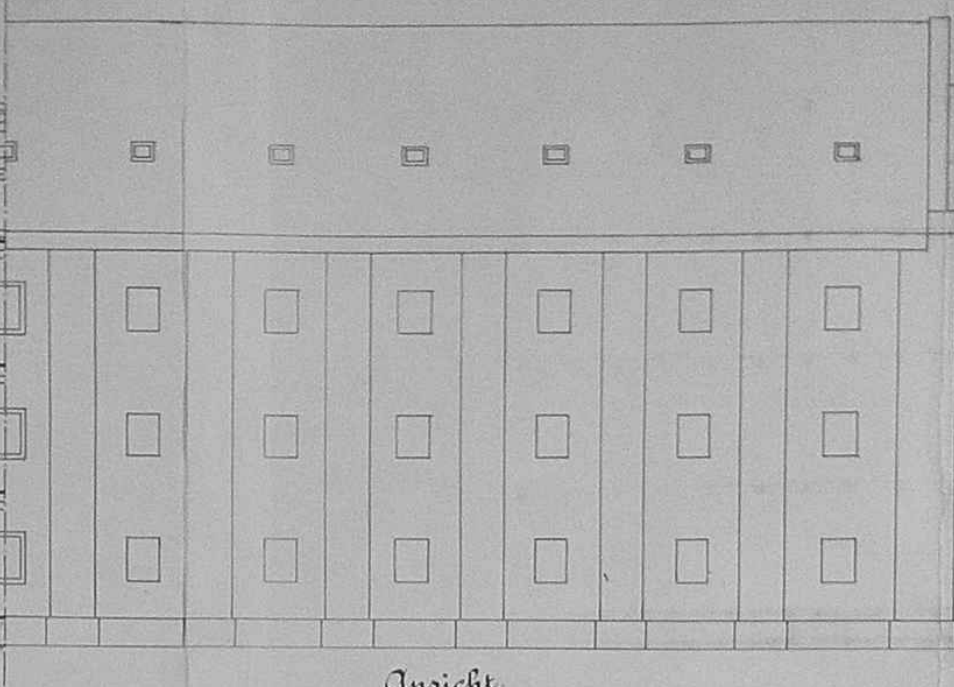

Plan eines Tabakblättermagazins in Ljubuski.

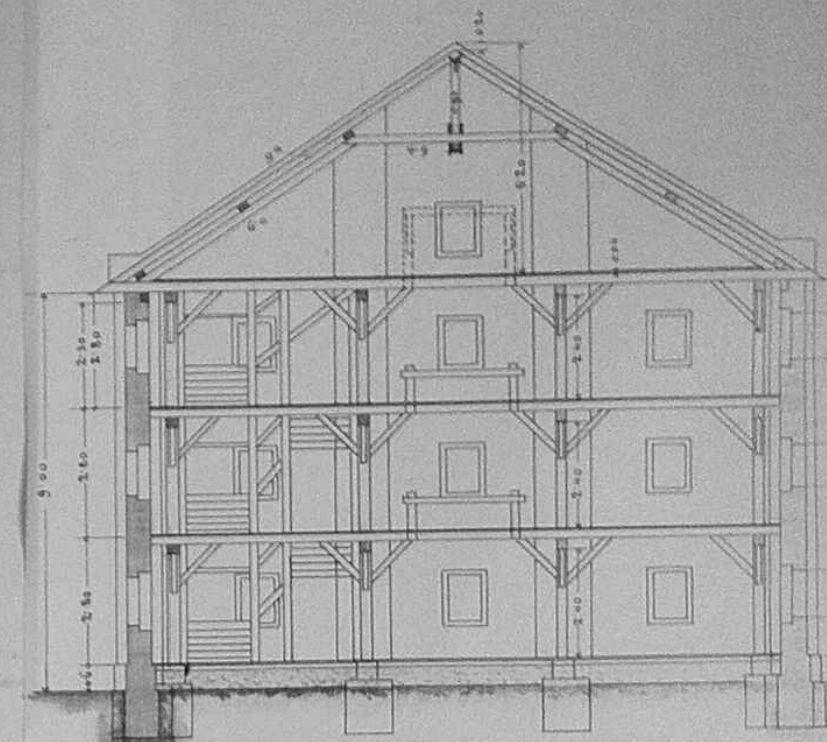

Längenschnitt.

Portale und Fundament.

Ansicht

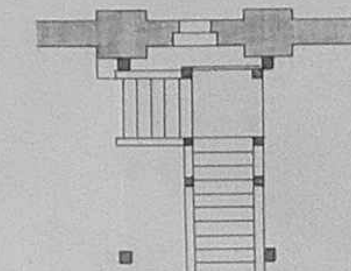
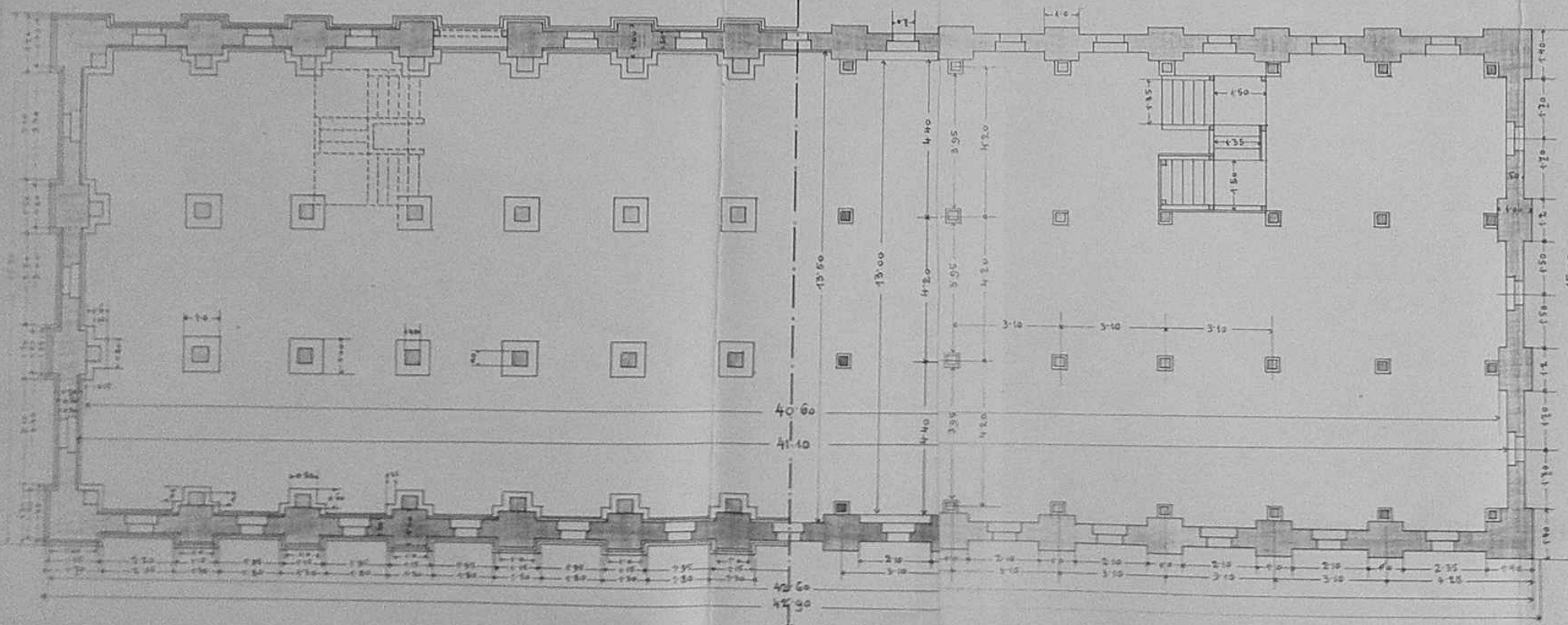
Querschnitt.

Stiege auf den Dachboden.

Grundriß.

B

1. Stock.

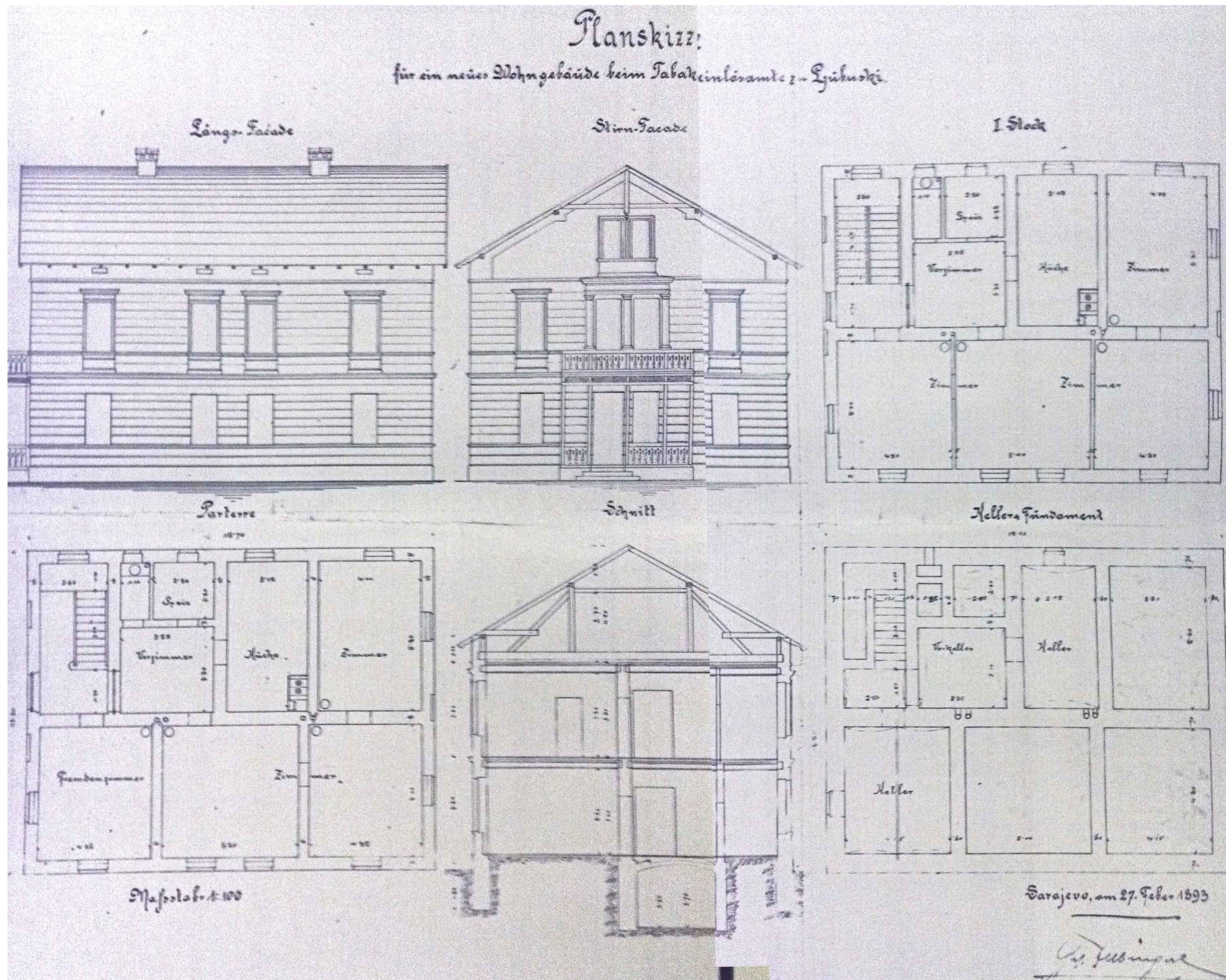
BAUDEPARTMENT DER LANDES-REGIERUNG
FÜR BOSNIEN UND HERZEGOWINA
SARAJEVO

23. April 1886

T. V. J. H. H. H.

Projekt za magazin "Duhanske stanice u Ljubuškom" (tipski projekt za BiH), 1886.god.

Po ovom tipskom projektu su izgrađene zgrade skladišta i u stanicama duhana u Čapljini, Širokom Brijegu, Grudama, Čitluku, Stocu.

Projekt upravne zgrade, 1896.-te god.god., ustupio Državni arhiv BiH

Razglednica - pogled na upravnu zgradu i magazin br.3, 1909.god.

Prizor iz svakodnevice

zapadno pročelje, 2005.

južno pročelje

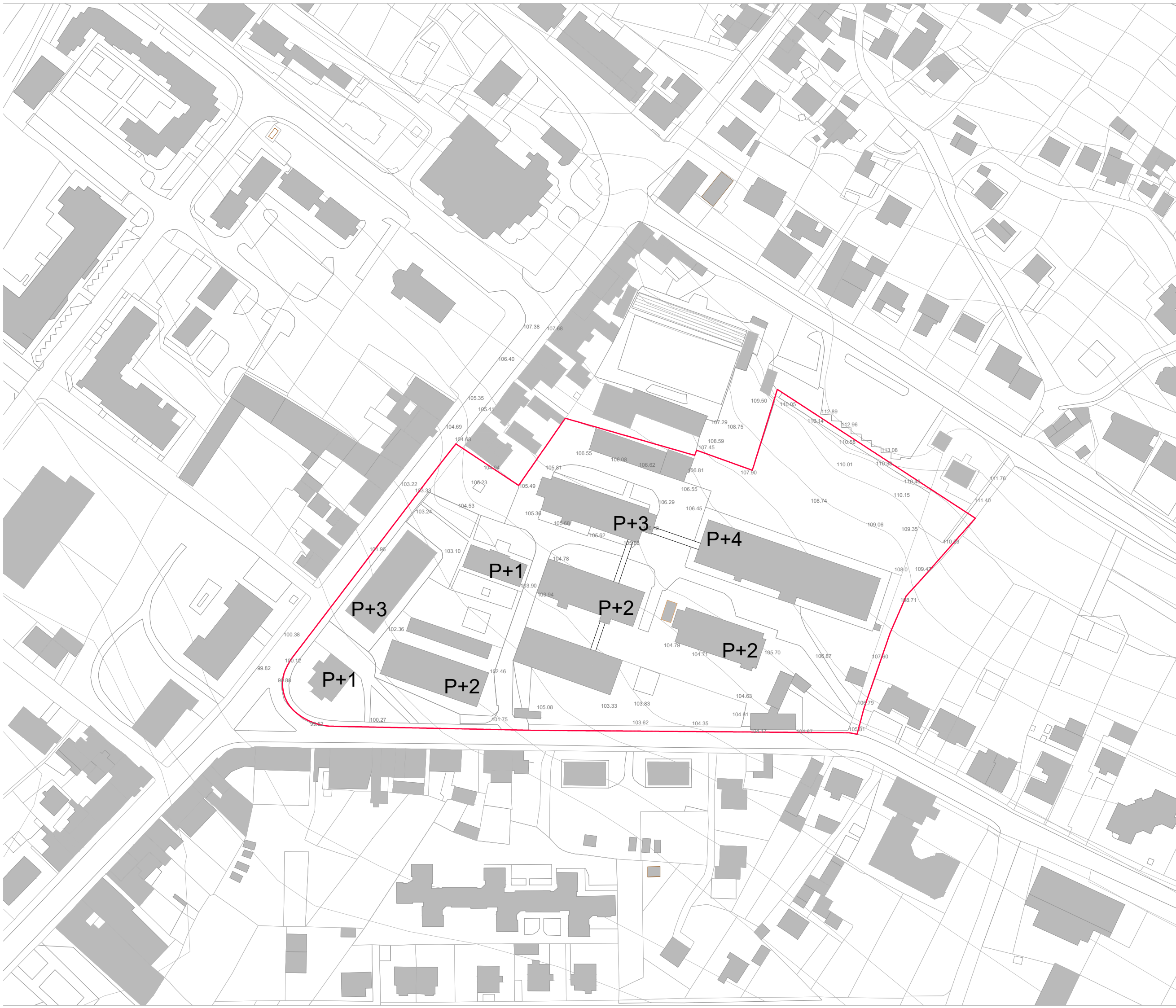
parcela duhanske stanice XX st.

parcela duhanske stanice XIX st.

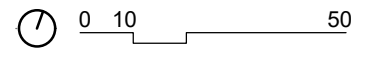
- • austro-ugarski period
- • austro-ugarski period/srušeno
- • austro-ugarski period/izgorjelo
- • Kraljevina Jugoslavija
- • Kraljevina Jugoslavija/ruševno
- • SFRJ Jugoslavija

Vrjednovanje prostora
vrijednosno-povijesna analiza

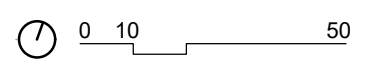
granice parcele

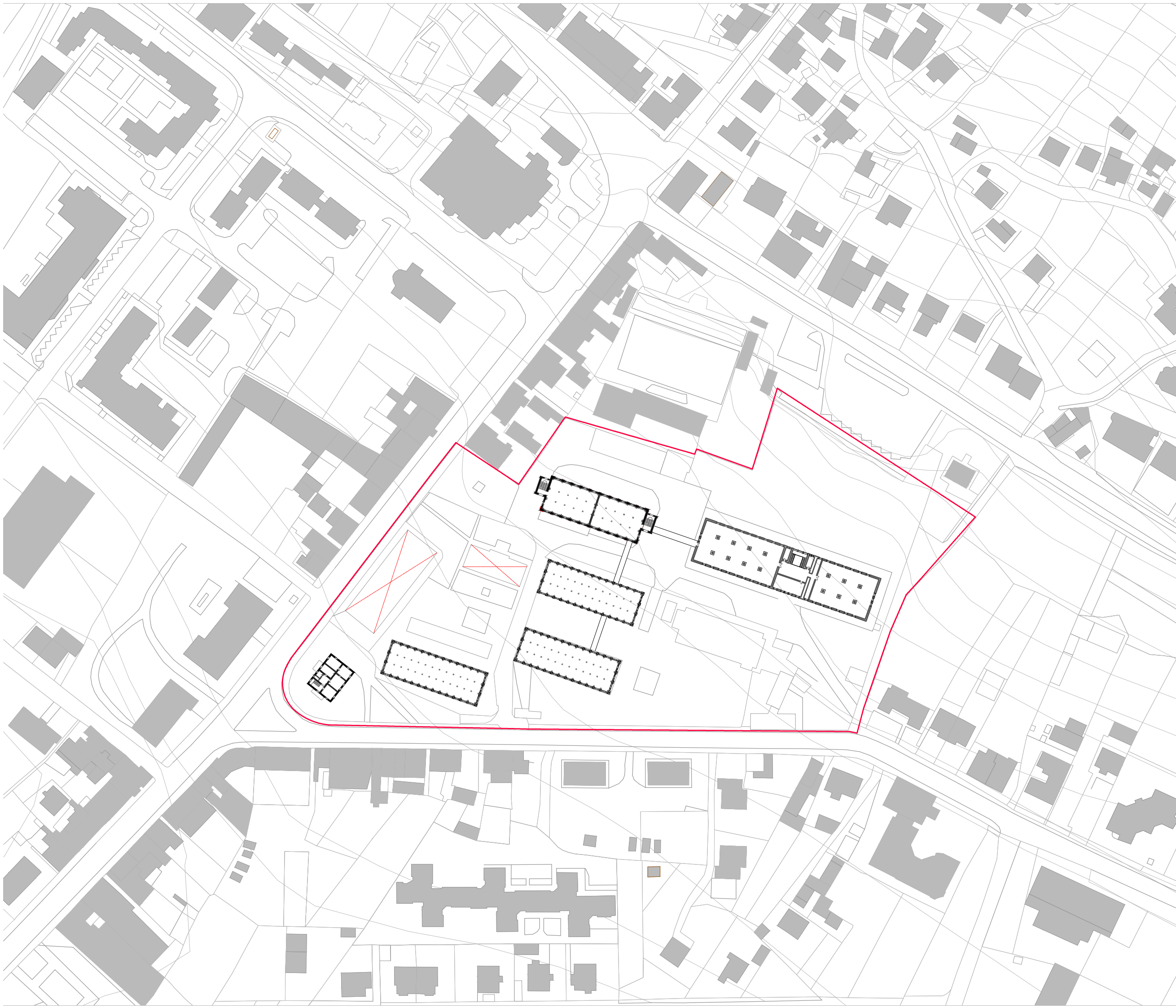
Katastar grada
geodetska podloga

- granice parcele
- ↔ dvosmjerna ulica
- jednosmjerna ulica
- pješački koridor
- ⊞ autobusni kolodvor

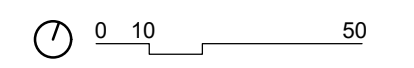

Analiza prometa

— granice parcele

× nedostupni nacrti

Arhitektonski snimak
postojećeg
stanja građevina

Program za Duhansku stanicu

Duhanska proizvodnja je imala ogromno značenje u prošlosti na području Ljubuškog i nosila je skoro cijelo gospodarstvo. Duhan je bio kultura od koje se živjelo i s kojom se živjelo. Stoga je duhan, osim svog gospodarskog značenja imao i socijalni karakter. U njegovu uzgoju i proizvodnji sudjelovali su svi članovi obitelji, kako oni aktivni, tako isto žene, djeca i starije osobe. Mnoge obitelji u cijeloj općini i okolici su se bavile uzgojem duhana, između ostalog i očeva i majčina obitelj, koja je u godišnjem prosjeku proizvodila oko 4 000 kg suhog duhana.

Prenamjenom Duhanske stanice u kulturno-društveni centar, cilj je podsjetiti ljude, a naučiti nove generacije o važnosti i značaju duhana kao gospodarske grane, koja je u prošlosti bila glavna nositeljica života skoro svih stanovnika općine Ljubuški. Na atraktivnu lokaciju u samom središtu grada smjestila bi Muzej duhana koji bi na sebe vezao dodatne društvene i kulturne sadržaje koji su prijeko potrebni gradu: prostor glazbene škole, kino, knjižnica, uredi, prostorije gradskih udruga i slično.

Društveno-kulturni centar bi obuhvaćao Zgradu Muzeja sa stalnom postavom muzeja duhana i izložbenih prostora čiji je cilj stvoriti novi fokus gradske središnjice u Ljubuškom, pokazujući identitet grada. Nadalje, tu bi bile i prostorije za mlade i ostale udruge koje djeluju u gradu i okolici, a nemaju svoje prostore. Nova knjižnica bi tu našla svoje mjesto, uz popratne prostorije knjižare, kafića i informatičkih prostorija za osnovnoškolce i srednjoškolce. Cilj je povezati sjeverni dio-autobusni kolodvor sa Muzejom, aktivirajući prostor između-park sa amfiteatrom za ljetno kino, predstave i događanja.

Društveno - kulturni centar

- Muzej duhana sa - sa stalnom i promjenjivom postavom 2800 m²
- Izložba o duhanu u Hercegovini 600m²
- Prostor za degustaciju duhana 300 m²
- Prateće učionice/radionice - likovne, kiparske, tradicionalni zanati, obrti ... 200 m²
- Radionice za predškolsku djecu - proširenje funkcija vrtića 200m²
- Dvorana za koncerte 200 m²
- Dvorana za vježbanje zborova 70 m²
- Dvorana za probe kulturno umjetničkih ansambala 80m²
- Svlačionice 60 m²
- Prostorije za montažu i režiju filma 60 m²
- Audio studio i režija 60 m²
- PVN - polivalentni prostor - prostor za projekcije + okupljanja + promocije 150 m²
- Osnovna i srednja glazbena škola 300 m²
- Gradska knjižnica s čitaonicom 400 m²
- Prostorije za korištenje građanskih udruga i organizacija
- Kino dvorana
- Restoran

Poslovno-uredski sadržaji

- Dodatni uredi Općine i Vlade županije
- Poslovni uredi 100 m²
(uredi, open space, sanitarije, kantina, kafić)
- Kafić

Vanjski prostori

- Dvorište dječjeg vrtića
- Osigurati alternativni ulaz dječjem vrtiću
- Parking za centar malih športova 50 PM
- Podzemna garaža
- Urediti površine oko magazina
- Zadržati (uglavnom) kvalitetno visoko zelenilo
- Pokušati stvoriti trg-mjesto okupljanja

a
dvorana za penjanje
teretana
sanitarije
biciklistički klub

b
gradske udruge

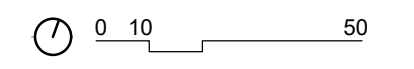
c
kino dvorana,
velika 300m² i mala 150m²
kafić
igraonica
multimedija

e
gradska knjižnica 480m²
knjižara 200m²
prostorije za učenje
informatičke prostorije
sanitarije
kafić

d
osnovna i srednja glazbena škola
150(7) učenika
instrumenti:
-klavir, gitara, flauta, violina,
truba i harmonika
P=252m²

f
Plesna dvorana 480m²
Dvorana za koncerte 200m²
dvorana za vježbanje zborova
dvorana za probe KUD-a
svlačionice
sanitarije
prostorije udruga mladih

g
muzej duhana
stalna postava
izložba o duhanu u Hercegovini
promjenjiva postava
skladište
kušaonica duhana
sušionica duhana
prostorije kustosa
sanitarije

Izvori

Literatura:

Ljubuški u hrvatskoj matici, urednik Ivan Vukoja, Matica Hrvatska, Ljubuški, 2003.

Ljubuški , Marko Vego, Izdanje Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo , 1954.

Urbanistički plan Ljubuški, Urbanistički zavod BIH, Sarajevo, 1986.

Ljubuški kraj, ljudi i vrijeme, urednik Ante F. Markotić, Ziral, Mostar, 1996.

Ljubuški kraj u antičko doba, magistarski rad Radoslav Dodig, FFZG Zagreb, 2007.

Bosansko-hercegovačka ekonimija, Milan Nosić Hrvatsko filološko društvo, Rijeka, 1996.

Ljubuški - oaza Hercegovine - urednik Božo Skoko, Općina Ljubuški, Zagreb, 2008.

Hardomilje-prošlost, ljudi i običaji- Martin Boras, Fra Ivan Boras, Mate Grbavac, Jure Rupčić

Milanov, Jure Rupčić Ivanov 1998.

Duhan i život naroda u Hercegovini-prof. Ivan Alilović, 1976.

Kronika o ljubuškom kraju- Mahmud Konjhodžić, 1974.

Duhan u Bosni i Hercegovini – jučer, danas i sutra, ZBORNIK RADOVA s međunarodnog

znanstveno-stručnog skupa

www.archidaily.com

<http://www.alvrs.com/v1/media/djcatalog/Strategija%20razvoja%20Ljubu%C5%A1ki.pdf>

http://www.faz.ba/sites/default/files/Zbornik_Radova%20Duhan%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Ljubu%C5%A1ki#Povijest>

Arhivi:

Arhiv Općine Ljubuški, Ljubuški

Državni arhiv Bosne i Hercegovine

Arhiv knjižnice Humac, Ljubuški

Fond gradske knjižnice Ljubuški, Ljubuški

DIPLOMSKI RAD

Idejno urbanističko arhitektonsko rješenje

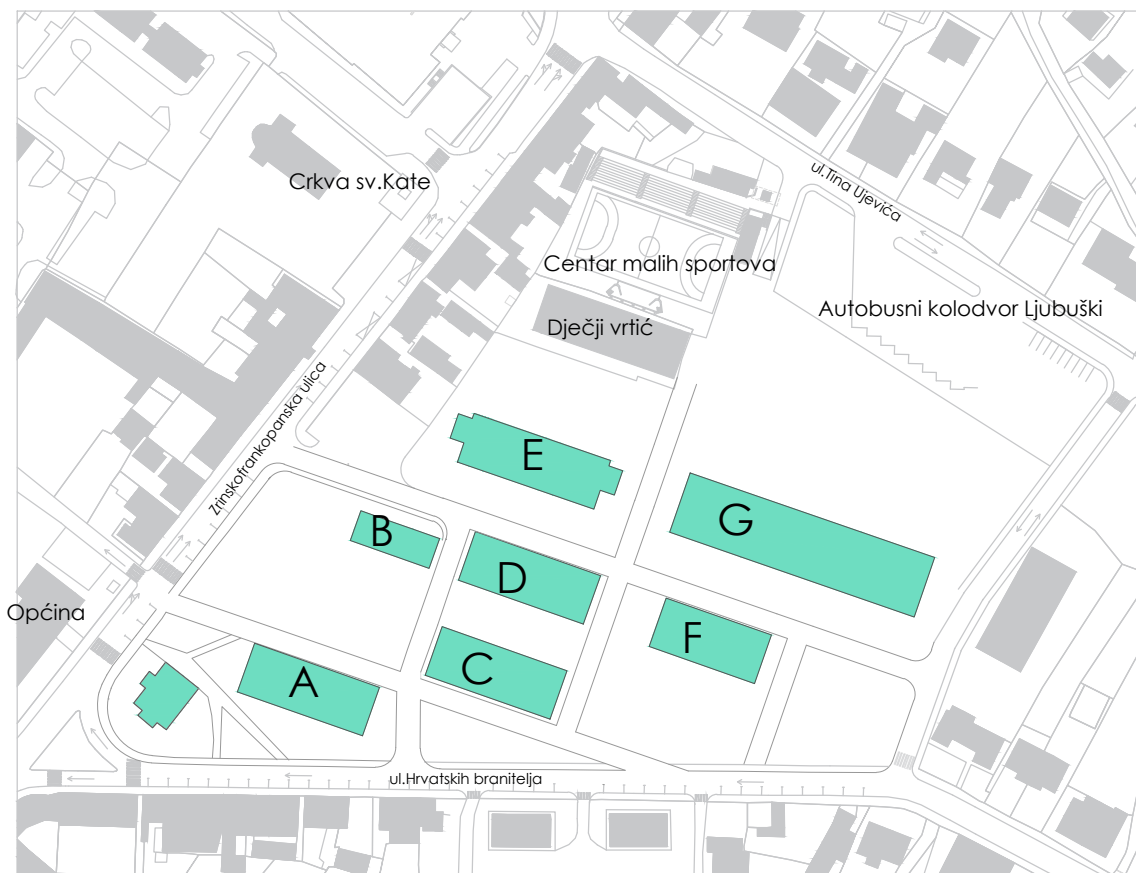
Naslov diplomskog rada:
Duhansko blago

Tema odabranog područja:
Obnova Duhanske stanice Ljubuški
i značaj duhana u Hercegovini

Mentor: izv.prof.art. Nikola Popić, dipl.ing.arh.
Komentor: prof. Hrvoje Bartulović, dipl.ing.arh.
Konzultantica za konstrukciju: prof. Nikolina Živaljić, dipl.ing.građ.
Studentica: Ljilja Rupčić
Lokacija: Ljubuški, Bosna i Hercegovina

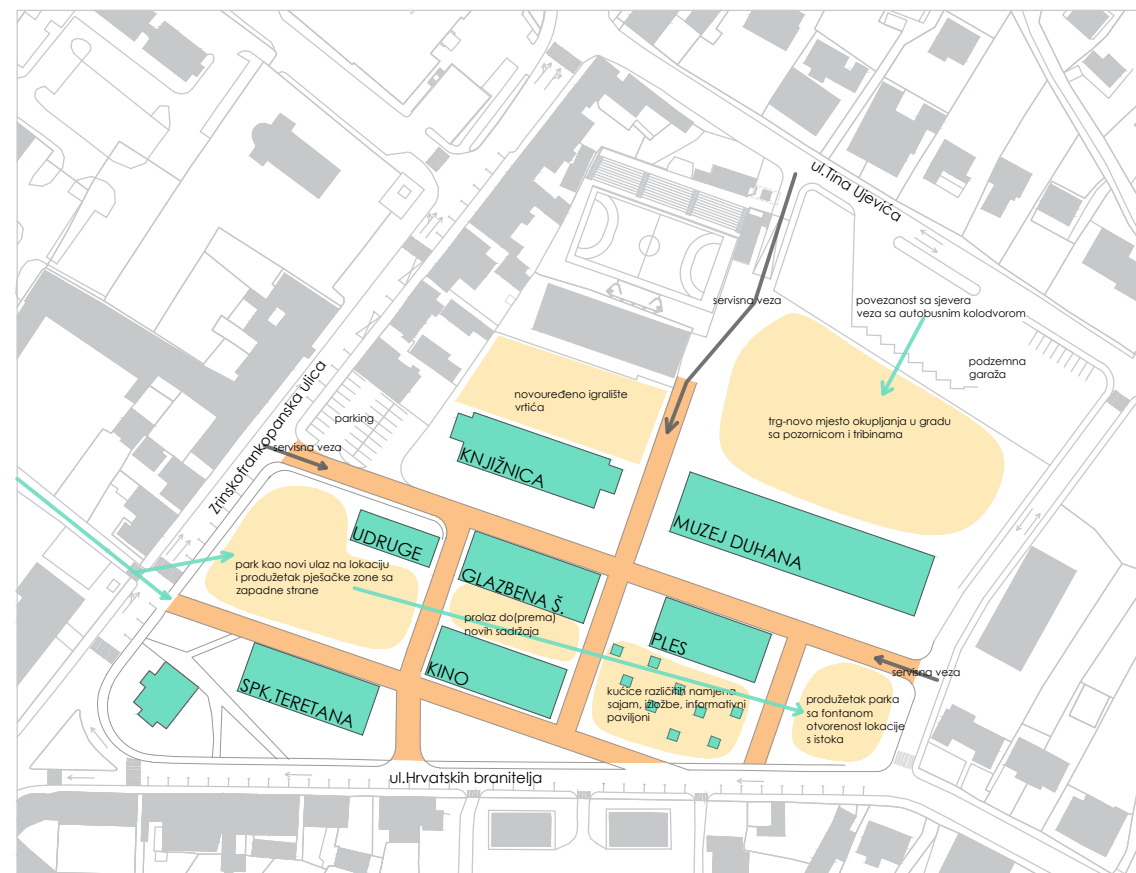
Sveučilište u Splitu
Fakultet Građevinarstva,
arhitekture i geodezije

Postojeće stanje

Raster "ulica"

Intervencija

Novo lice Duhanske

Lokacija Duhanske stanice je atraktivna jer je u samom centru grada. Željela sam je otvoriti prema gradu sa svih strana tako da uvuče posjetitelje i građane. Kada sagledamo cijelu situaciju lokacije, možemo uočiti raster "ulica"; 3 pješačko-servisna koridora između postojećih građevina u smjeru sjever-jug i dva okomita na njih u smjeru istok-zapad. Njih sam uzela kao glavne veze i spojnice na lokaciji, koje osim što su za pješake, dozvoljen je pristup i dostavnim i servisnim vozilima po potrebi. Međuprostorima koji su se stvorili između "ulica" sam dala novi život i namjene: sa zapada se na lokaciju ulazi kroz novouređeni park sa rekreativnim sadržajima i obnovljenim paviljonom iz 19.st. Nadalje prolazimo između zgrada kina i glazbene škole i nastavljamo do kućica i paviljona za različite namjene, od adventskog sela do raznih sajмова koji se održavaju tijekom godine. Na istočnom dijelu parcele je stvoren trg sa fontanom na kojoj se djeca i ostali mogu osvježiti jer sa jedne strane nema barijeru. Sa sjeverne strane je Autobusni kolodvor i Centar malih sportova zajedno sa Dječjim vrtićem. Od strane kolodvora se spuštaju nove tribine s kojima sam ujedno svladala i visinsku razliku od 3,5 m, a ispod koldvora sam smjestila podzemnu garažu u koju se pristupa rampom sa ulice Tina Ujevića na sjeveru.

Što se tiče postojećih zgrada na lokaciji, svakoj sam dala namjenu i napunila ih sa sadržajima koji fale gradu.

U zgradi A je mjesto našla teretana, dvorana za sportsko penjanje i biciklistički klub. Zgrada B je udomila gradske udruge- Udruga mladih Agape, udruga Duga, klub kulture Libussa. Kino koje Ljubuški već dugo očekuje je u zgradi C. U zgradi D je osnovna i srednja glazbena škola. Zgrada E- knjižnica sa knjižarom, čitaonicom i informatičkim učionicama i kreativnim radionicama. U zgradi F je dvorana za ples i probe plesnih klubova Pganini, Navijačkog kluba Libero i HKUD Napredak. U zgradi G je mjesto našao muzej duhana kao podsjetnik i veliko značenje duhana i cijele duhanske industrije na ovim prostorima. Tu su i popratni sadržaji: umjetničke radionice, turistički ured, polifunkcionalna dvorana, kafić restoran i prostorije za degustaciju vina i duhana.

MUZEJ DUHANA

PRIZEMLJE

promjenljivi postav 584 m²
 skladište muzeja 151 m²
 ulaz i lobby 190 m²
 info 22 m²
 skladište restorana 60 m²
 tehnički i energetski blok 47 m²
 ženska garderoba 19 m²
 muška garderoba 17 m²
 spremište i garderoba čistačica 19 m²
 tehnički blok 10 m²
 sanitarije 32 m²
 domar 10 m²

1.KAT

stalni postav 584 m²
 tehnički blok 20 m²
 uredi 97 m²
 muzejski shop m²
 arhiv muzeja 73 m²
 soba za sastanke 44 m²

2.KAT

stalni postav 584 m²
 tehnički blok 20 m²
 radionica za tradicionalne zanate 222 m²
 likovna radionica 233 m²

3.KAT

polifunkcionalna dvorana 600 m²
 tehnički blok 20 m²
 server soba 34 m²
 cafe bar 300 m²

4.KAT

restoran 609 m²
 tehnički blok 20 m²
 degustacija vina 93 m²
 degustacija duhana 173 m²

UKUPNO: 6390 m²

KNJIŽNICA

PRIZEMLJE

info porta 11 m²
 knjižara 85 m²
 lobby 70 m²
 caffe bar 170 m²
 čistačice 15 m²
 wc invalidi 13 m²
 sanitarije 28 m²
1.KAT
 knjižnica 496 m²
 wc invalidi 13 m²
 sanitarije 28 m²
2.KAT
 čitaonica 93 m²
 učionica za grupni rad 66 m²
 kreativna radionica 92 m²
 printaonica 32 m²
 kabinet 13 m²
 sanitarije 28 m²
3.KAT
 učionice za informatiku 185 m²
 arhiva 66 m²
 kabinet 13 m²
 prostor za odmor 50 m²
 sanitarije 28 m²

UKUPNO: 2400 m²

GARAŽA

3240 m²
 121 parkirno mjesto
 2 komunikacijske jezgre

GLAZBENA ŠKOLA

PRIZEMLJE

lobby
 tehnička soba 6 m²
 porta 7 m²
 domar 8 m²
 čistačice 9 m²
 sanitarije 26 m²
 kantina 74 m²
 skladište 10 m²
 pvn 164 m²
 pretprostor pvn-a 41 m²
1.KAT
 zbornica 56 m²
 ured ravnateljice 24 m²
 tajništvo 17 m²
 spremište 6 m²
 wc 5 m²
 učionice za klavir 109 m²
 učionice za gitaru 64 m²
 učionica za harmoniku 26 m²
 hodnik 96 m²
2.KAT
 učionica solfeggio 77 m²
 učionice za flautu 52 m²
 učionice za trubu 54 m²
 učionice za violinu 88 m²
 učionice za klavir 56 m²
 wc 5 m²
 spremište 6 m²

UKUPNO: 1500 m²

KINO DVORANA

PRIZEMLJE

lobby 100 m²
 ulaznice 21 m²
 bar 16 m²
 sanitarije 40 m²
 spremište i čistačice 14 m²
 kino dvorana 336 m²
1.KAT
 tehnička soba 15 m²
 slastičarnica 130 m²

UKUPNO: 666 m²

PLESNA DVORANA

PRIZEMLJE

lobby 64 m²
 dvorana za sastanke 55 m²
 sanitarije 28 m²
 svlačionice 56 m²
 dvorana za probe 86 m²
1.KAT
 pozornica 190 m²
 oprema 66 m²
 sjedeća mjesta 182 m²
 pretprostor 52 m²

UKUPNO: 820 m²

**SPORTSKI PENJAČKI KLUB
I TERETANA**

PRIZEMLJE

lobby 50 m²
 spremište/rent a bike 77 m²
 dvorana za sportsko penjanje 170 m²
 dvorana za zagrijavanje 69 m²
 svlačionice 53 m²
1.KAT
 recepcija 9 m²
 teretana 230 m²
 svlačionice 53 m²

UKUPNO: 830 m²

ZGRADA GRADSKIH UDRUGA

PRIZEMLJE

lobby 46 m²
 porta 4,5 m²
 čistačice 4 m²
 udruga mladih Agape 113 m²
 sanitarije 12 m²
 udruga Zaboravljeni branitelji 30 m²
1.KAT
 hodnik 46 m²
 spremište 12 m²
 udruga kreativaca 30 m²
 udruga Duga 60 m²
 soba za sastanke 53 m²

UKUPNO: 430 m²

UKUPNO: 16 176 m²

hotel Bigeste

dvoriste crkve sv.Kate

Centar malih športova

Gradski vrtić

Ul. Tina Ujevića

Autobusni kolodvor

tržnica

trg dr.Franje Tudmana

općina

sud

Zrinskih Frankopanska ulica

Ul. hrvatskih branitelja

KNJIŽNICA P+3

MUZEJ DUHANA P+4

GLAZBENA ŠKOLA P+2

PLES/HKUD P+1

KINO P+1

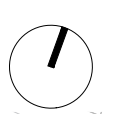
KUGICE RAZLIČITIH NAMJENA

SPK/GYM/BIKE P+1

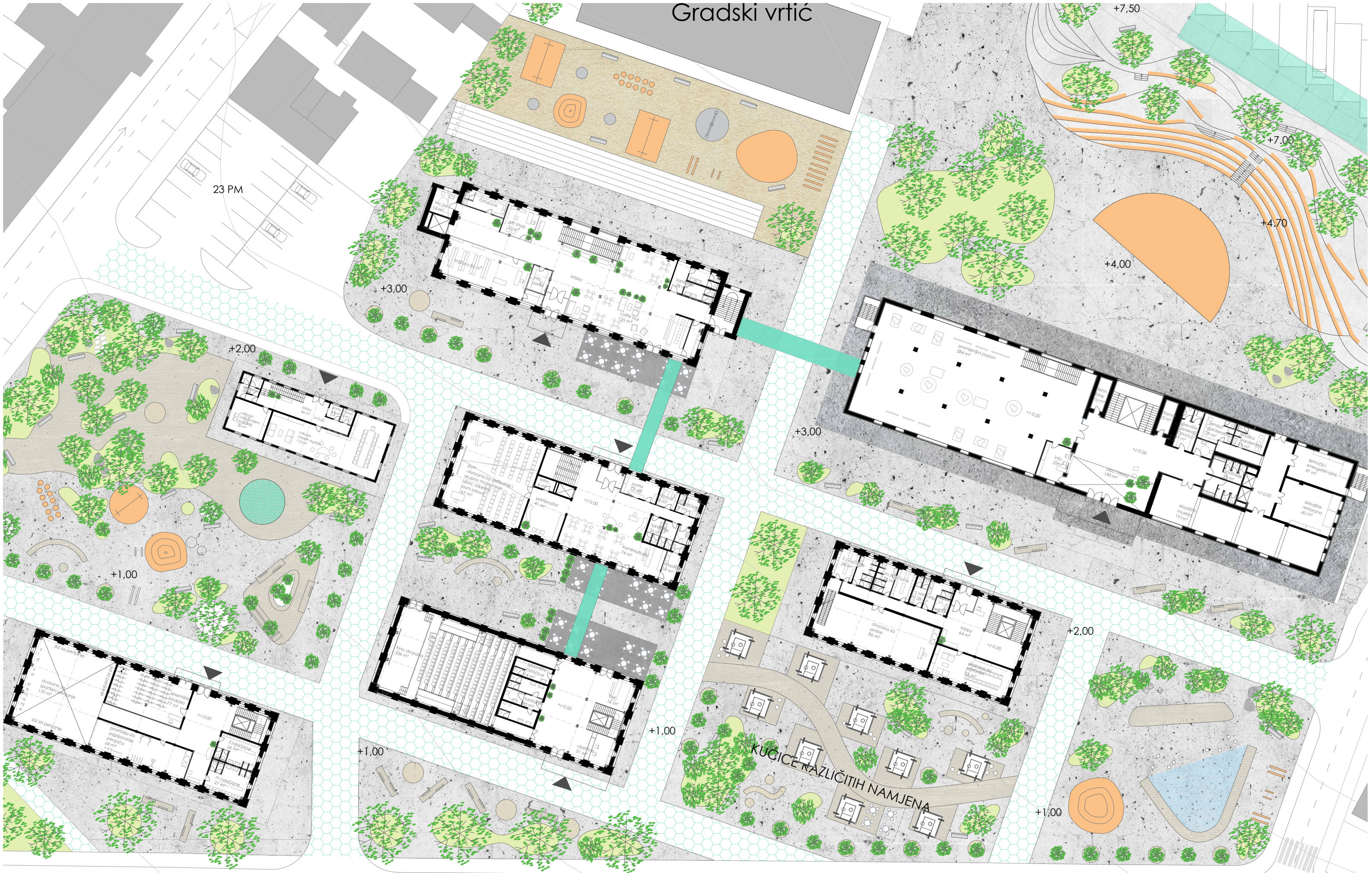
UREDI OPĆINE P+1

UDRUGE P+1

SITUACIJA 0 10 25 50 100 M 1 : 1000

Gradski vrtić

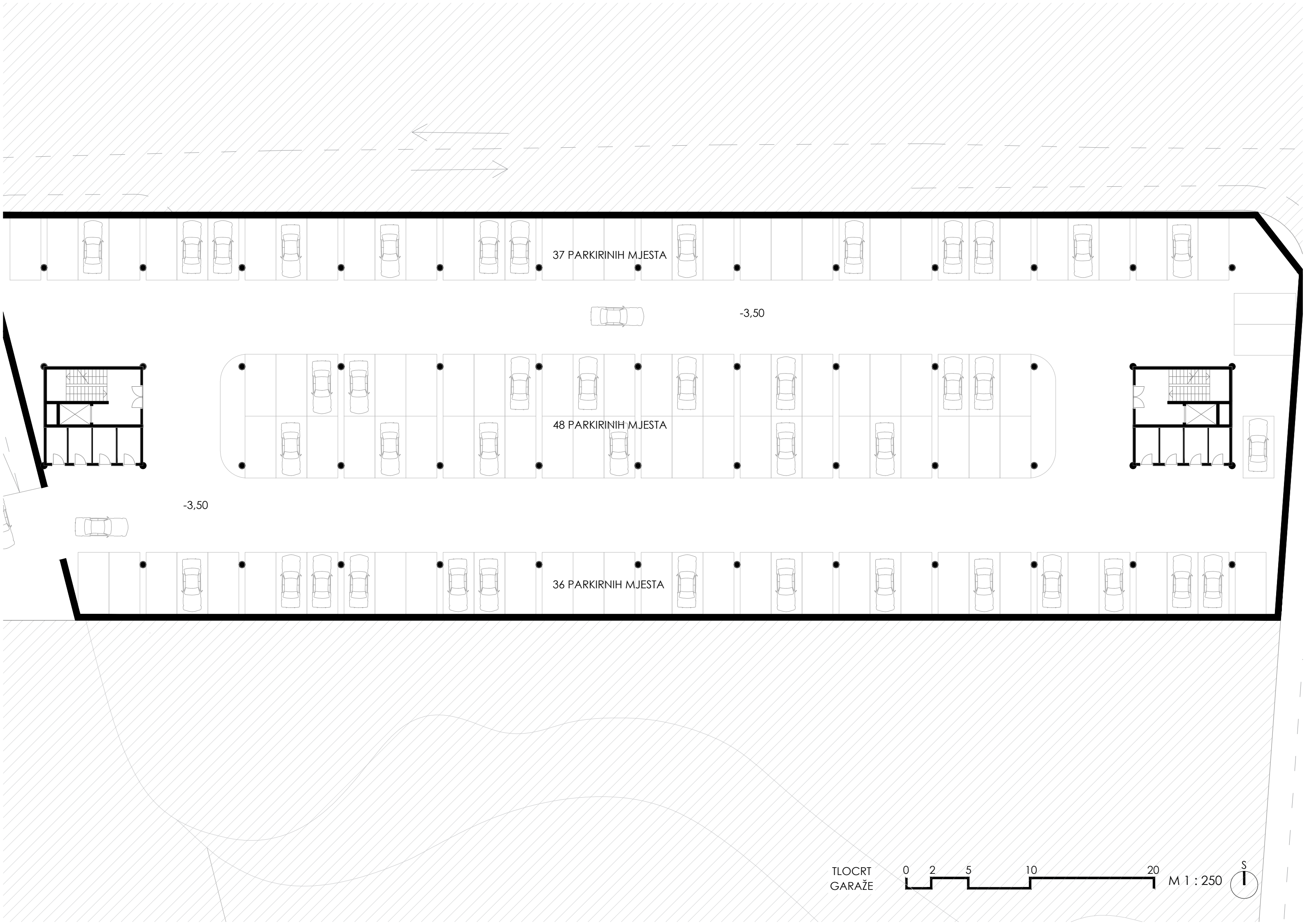

KUĆICE RAZLIČITIH NAMJENA

SITUACIJA S PRIZEMLJIMA

M 1 : 500

37 PARKIRNIH MJESTA

-3,50

48 PARKIRNIH MJESTA

-3,50

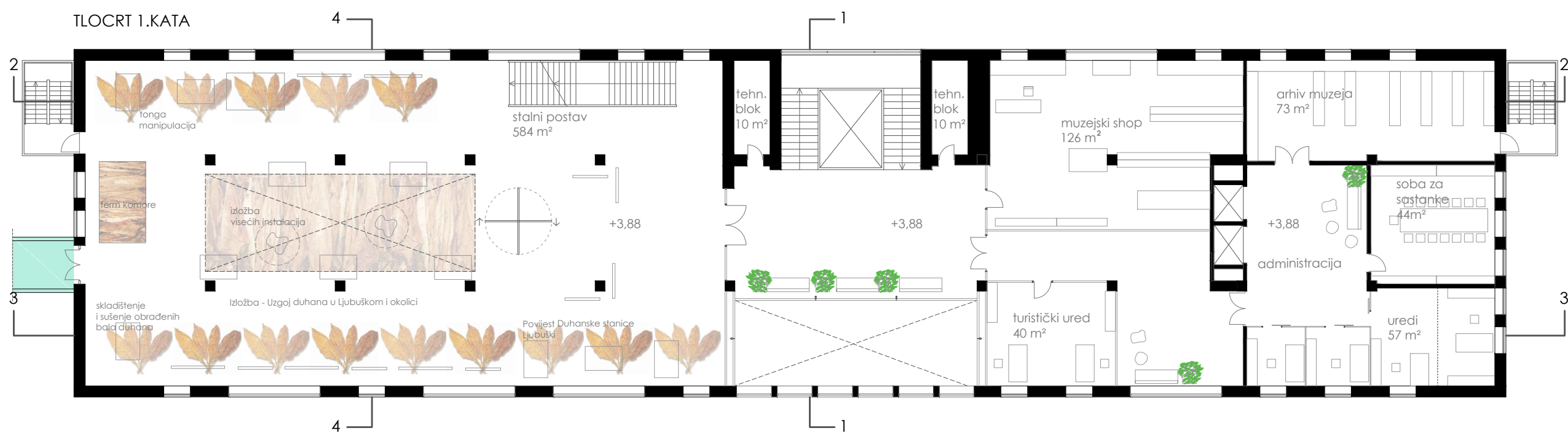
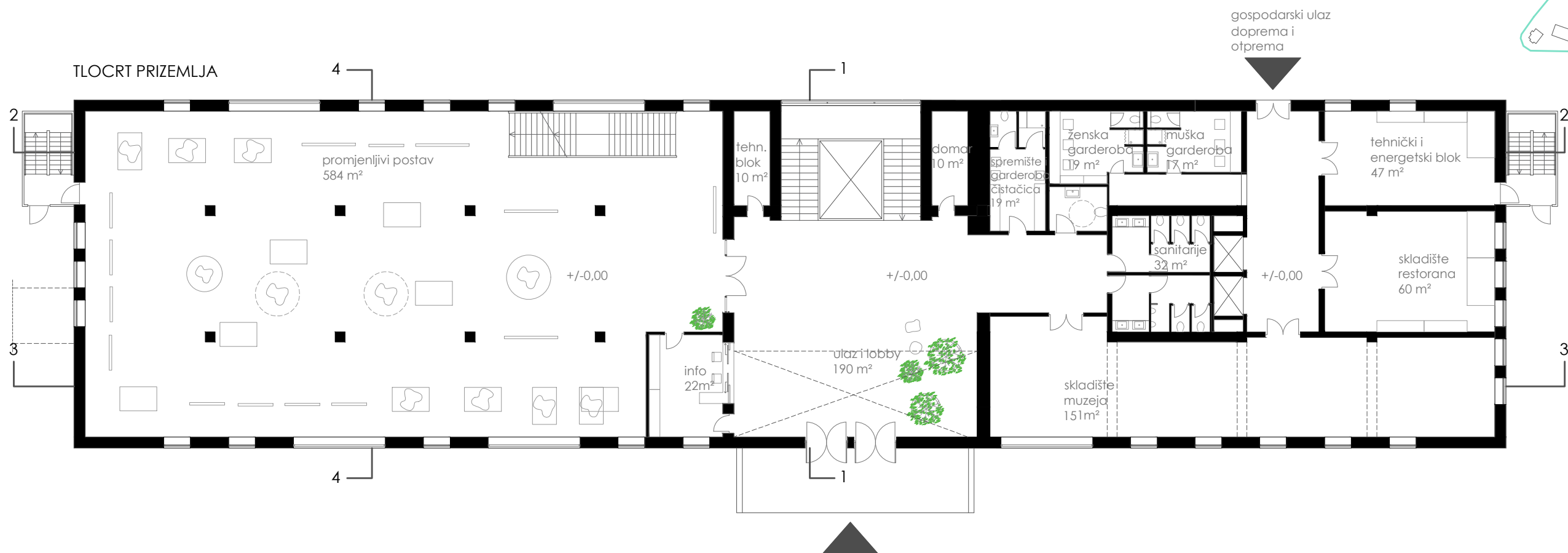
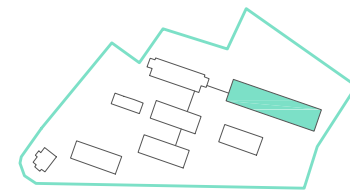
36 PARKIRNIH MJESTA

TLOCRT
GARAŽE

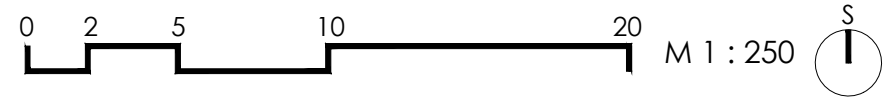

M 1 : 250

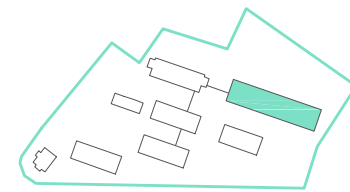

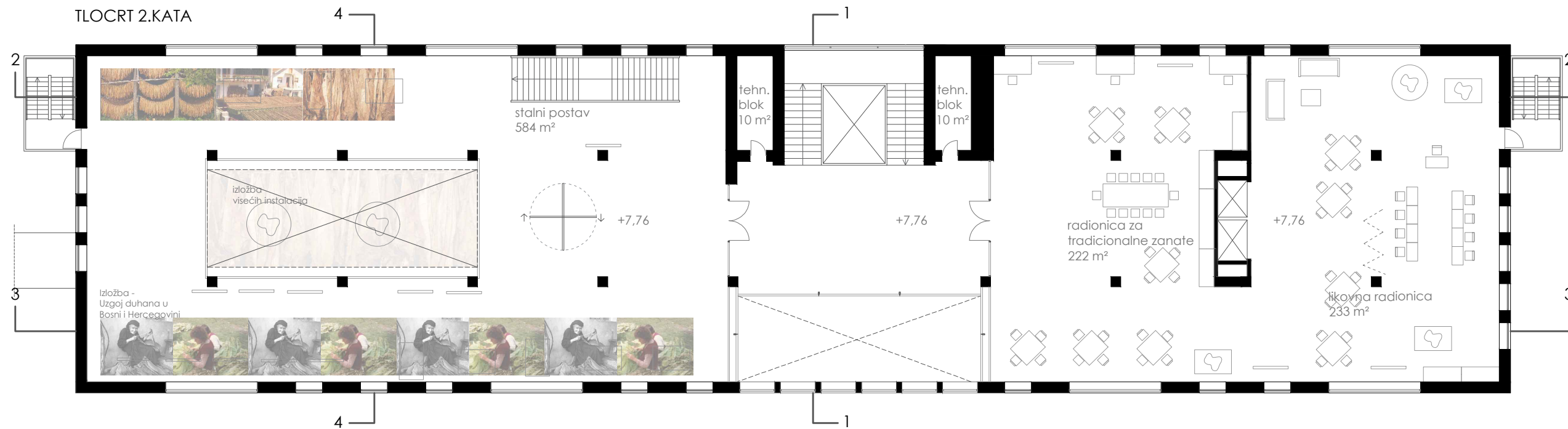
TLOCRTI ZGRADE MUZEJA DUHANA

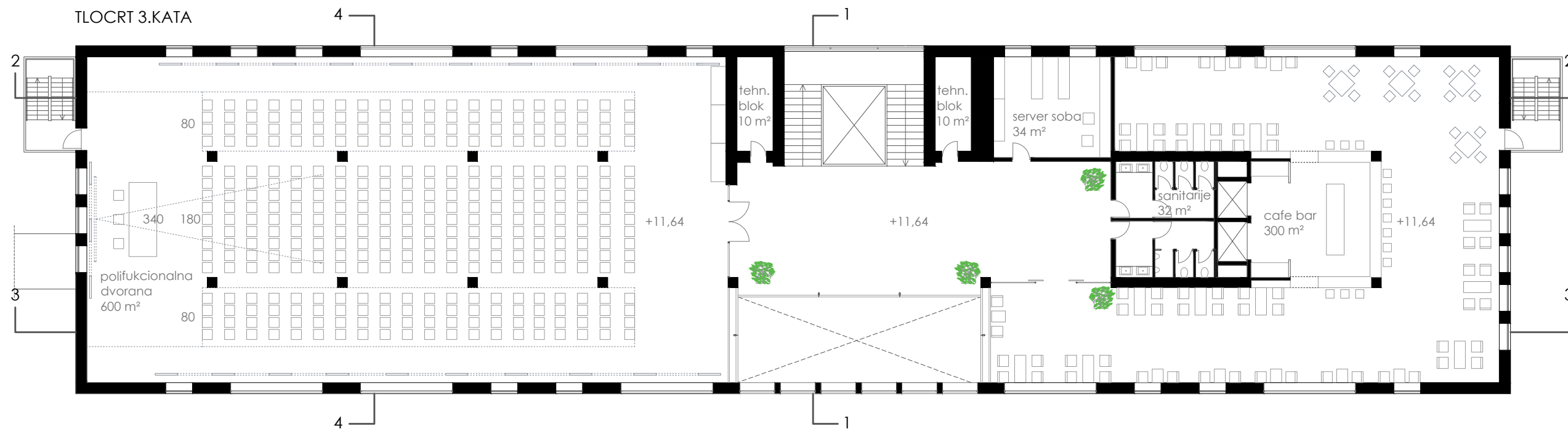

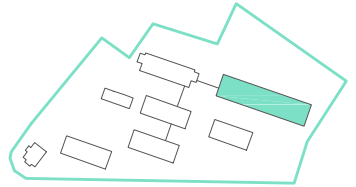

TLOCRT 2.KATA

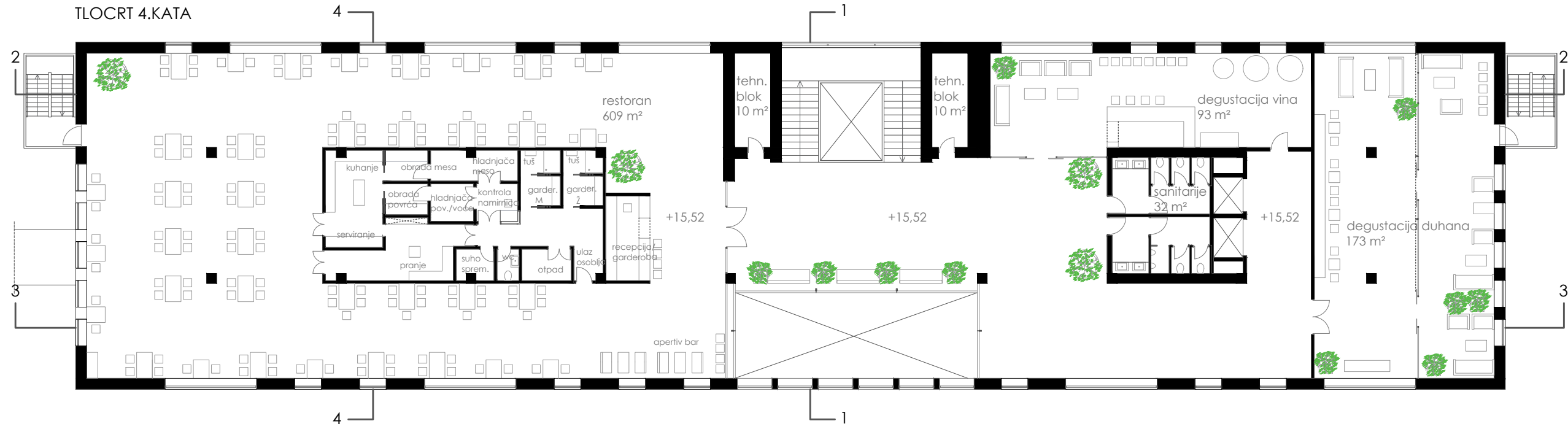

TLOCRT 3.KATA

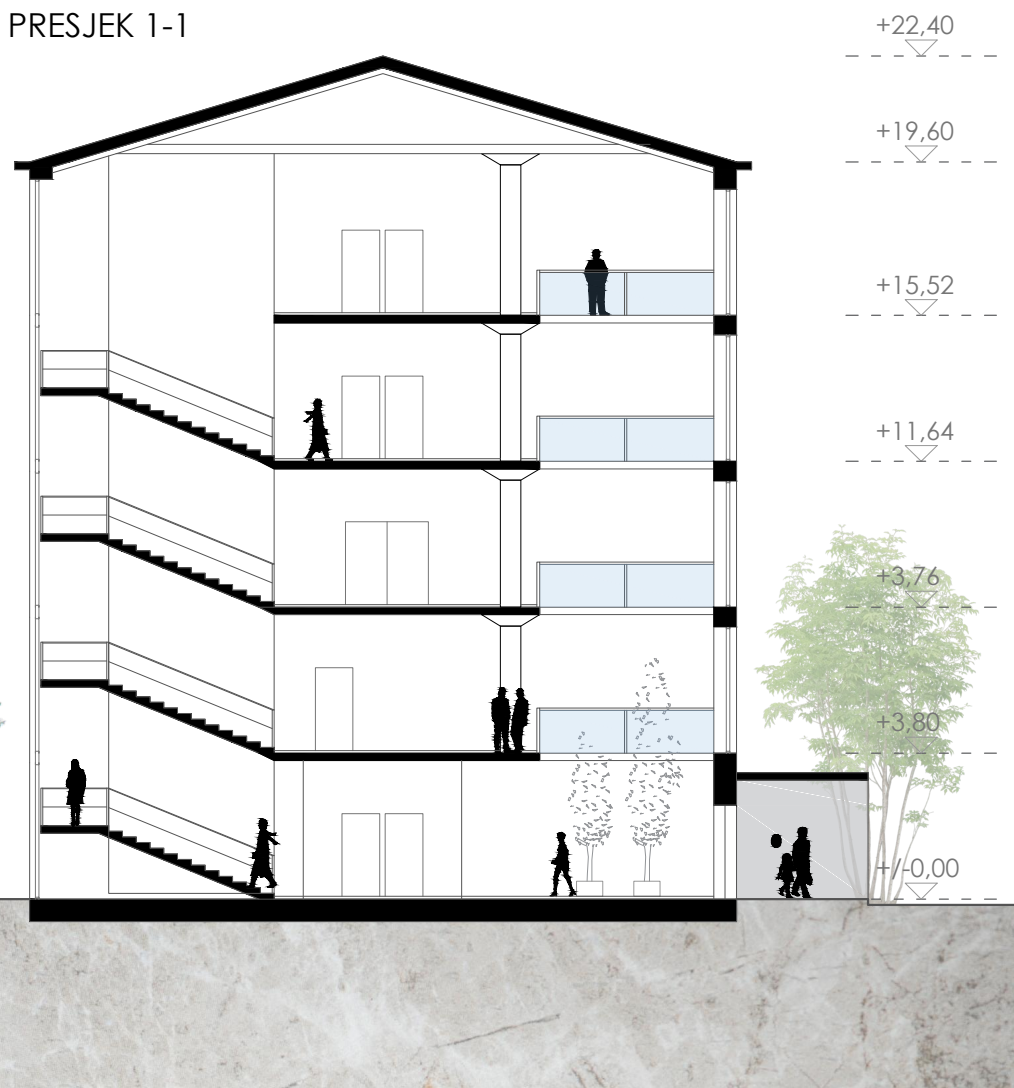
TLOCRT 4.KATA

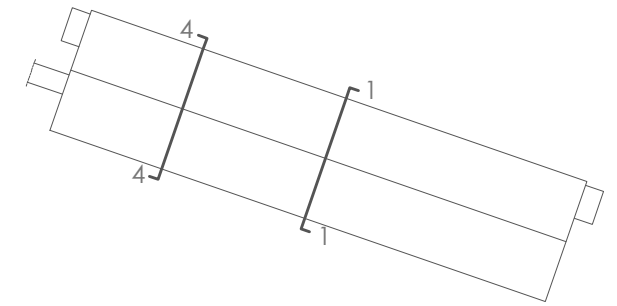
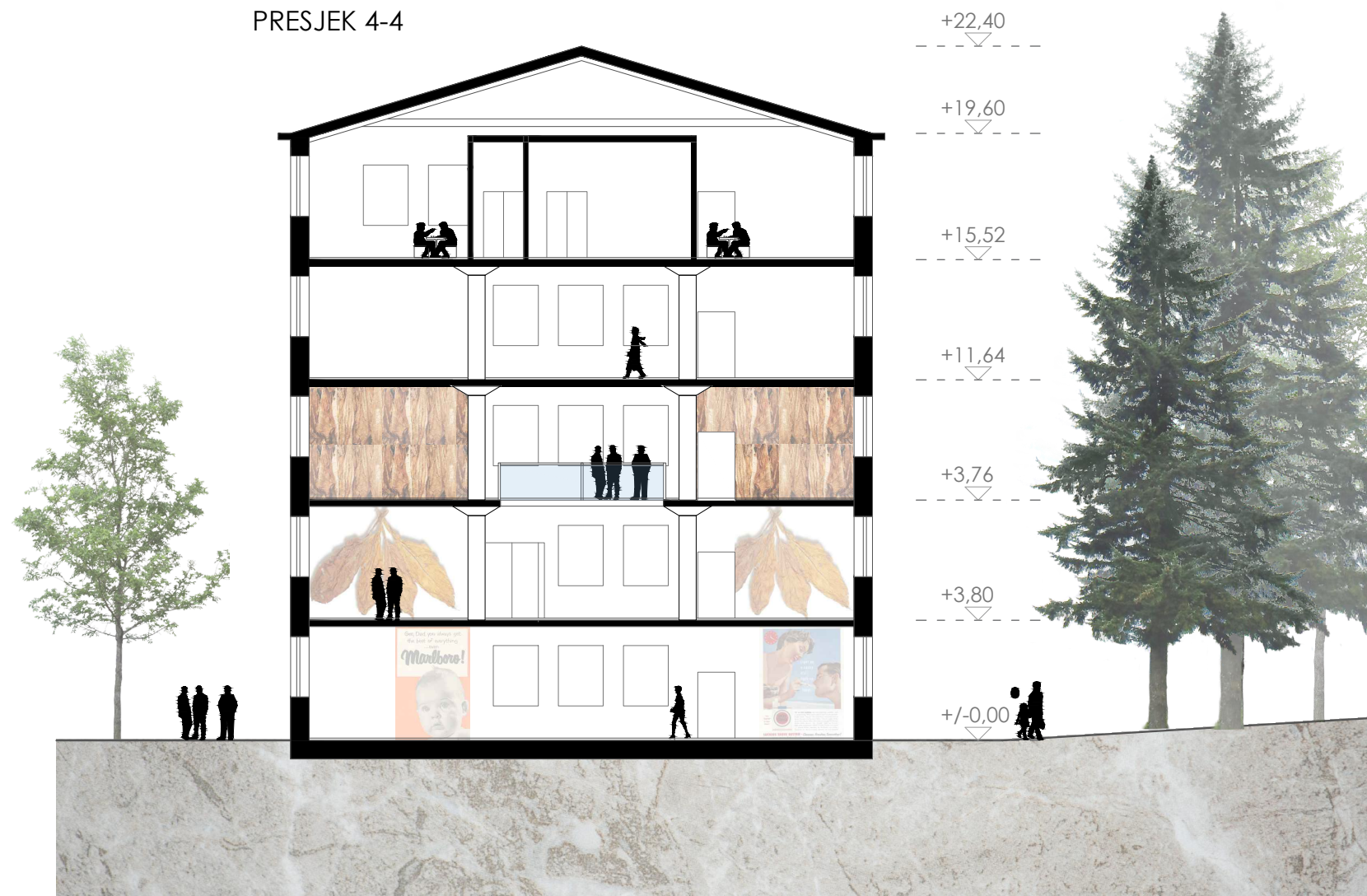
TLOCRT KROVA

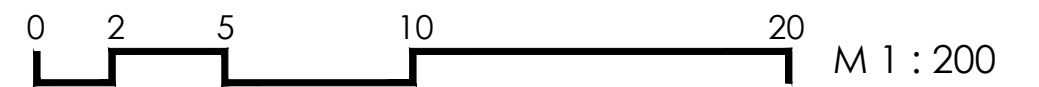
PRESJEK 1-1

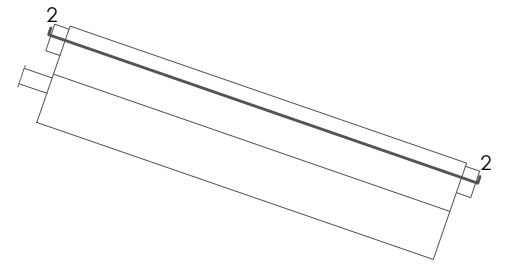

PRESJEK 4-4

PRESJECI
MUZEJA DUHANA

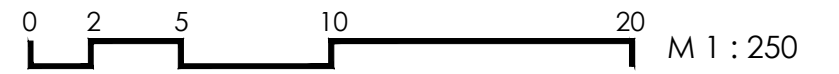

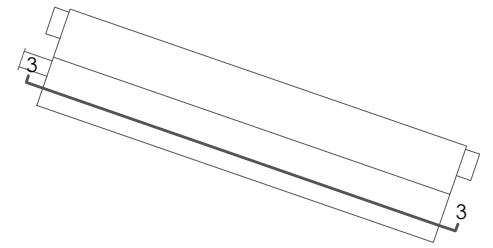

PRESJEK 2-2

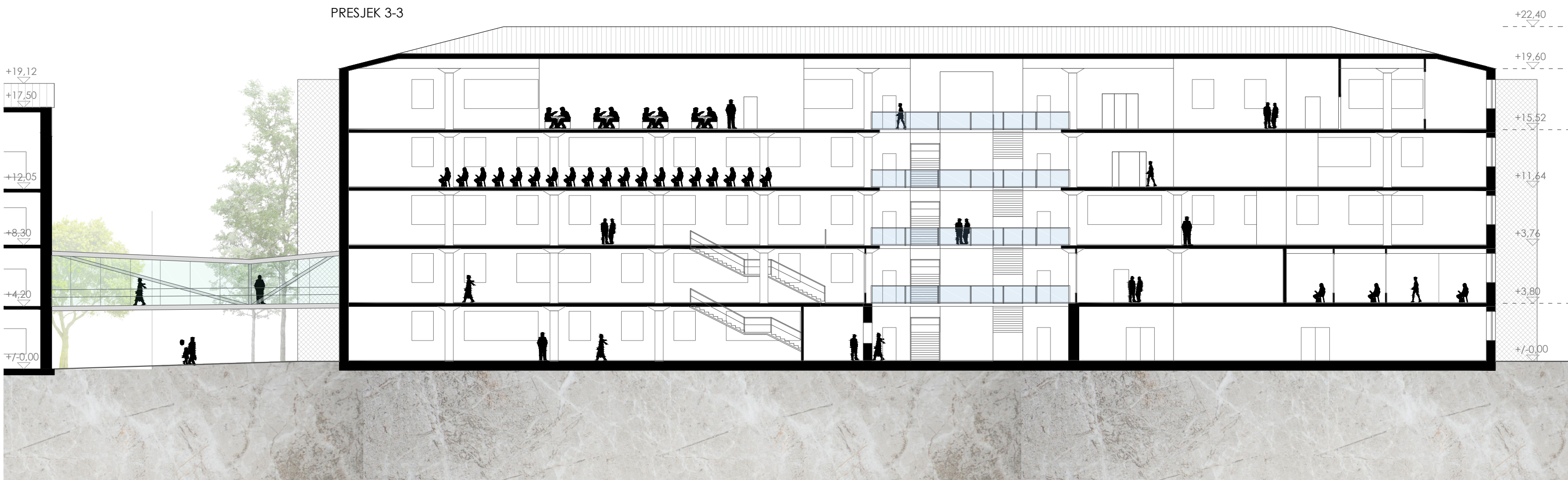

PRESJECI
MUZEJA DUHANA

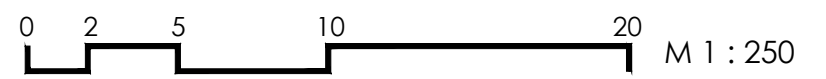

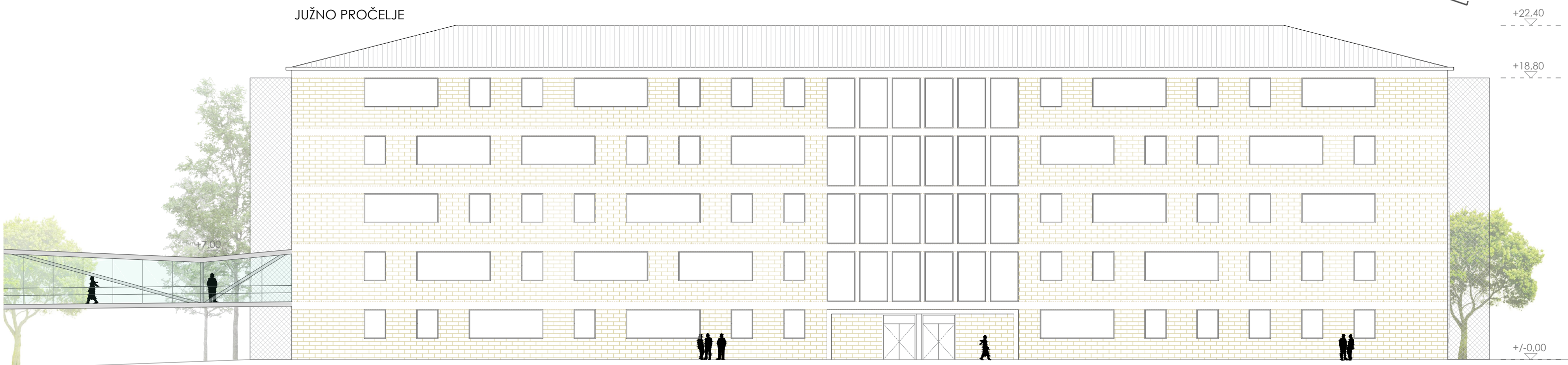
PRESJEK 3-3

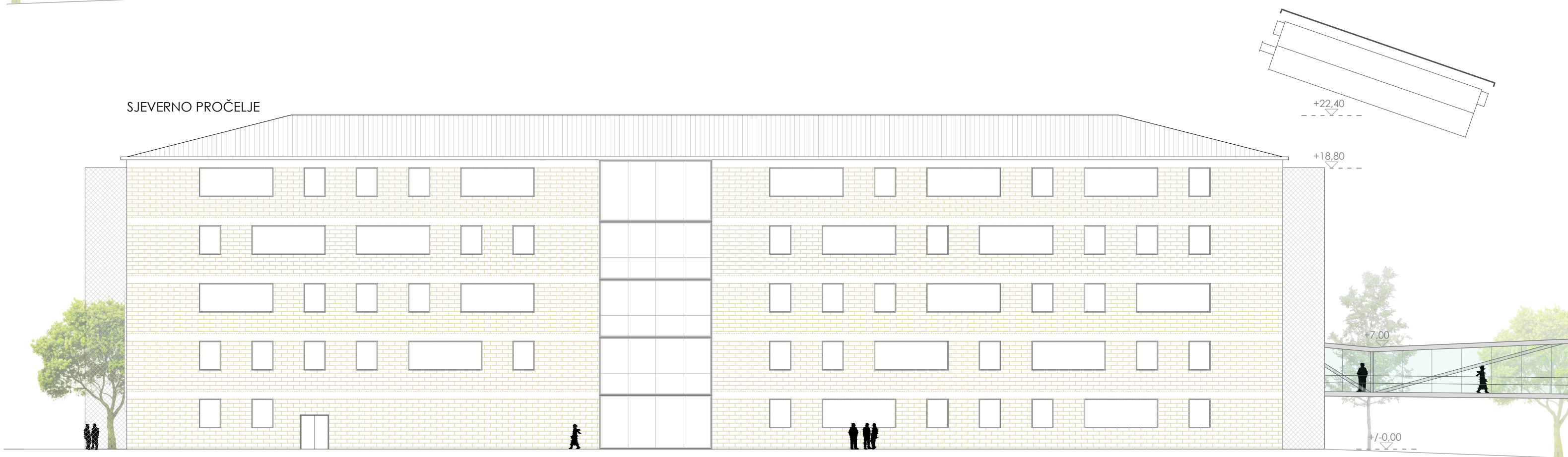
PRESJECI
MUZEJA DUHANA

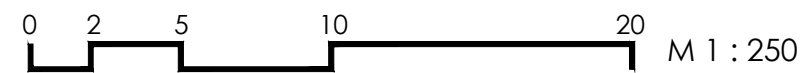
JUŽNO PROČELJE

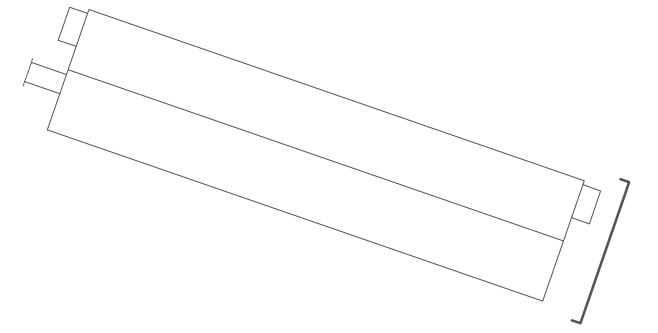
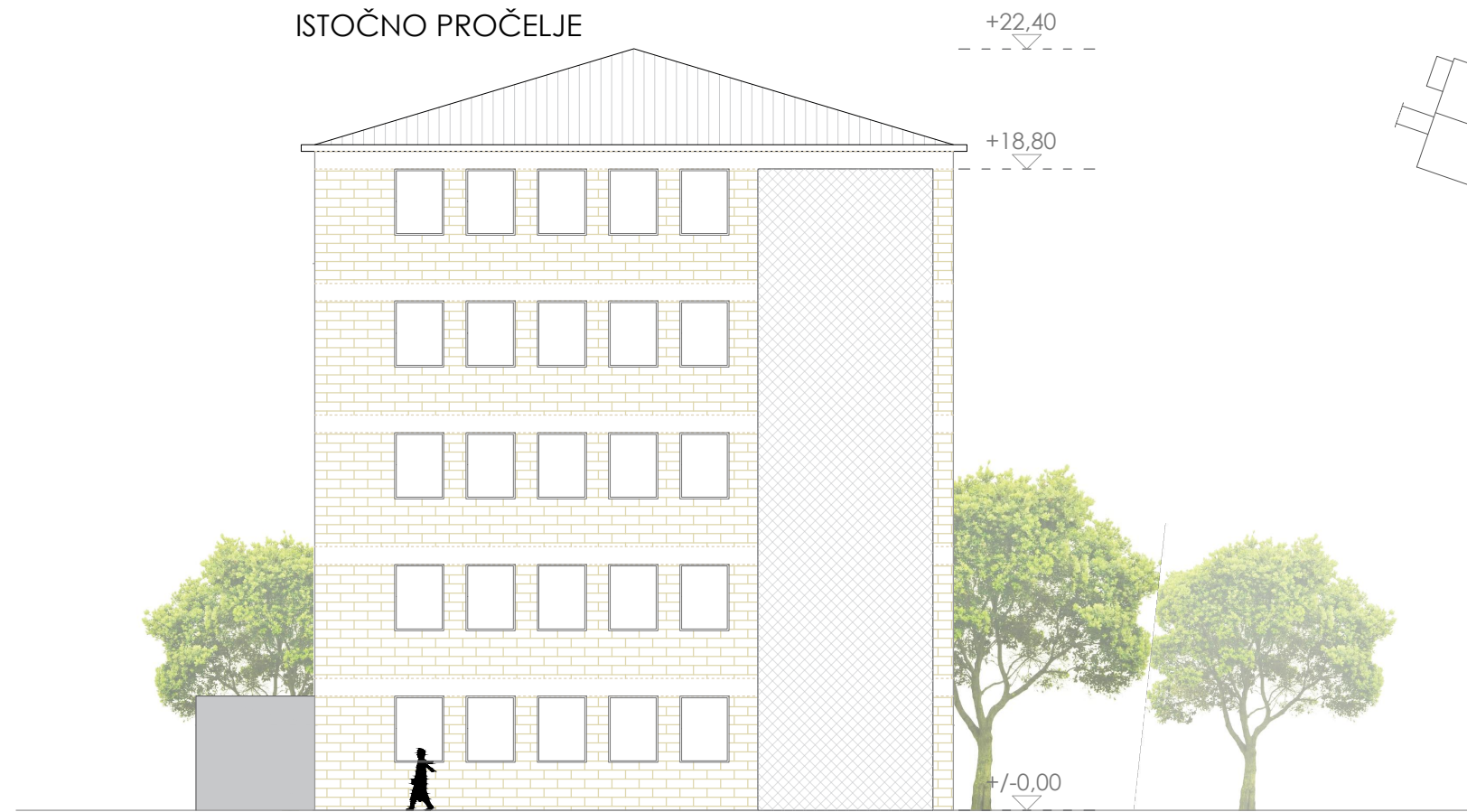
SJEVERNO PROČELJE

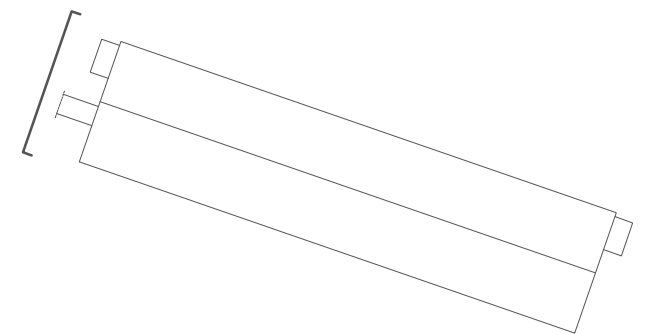
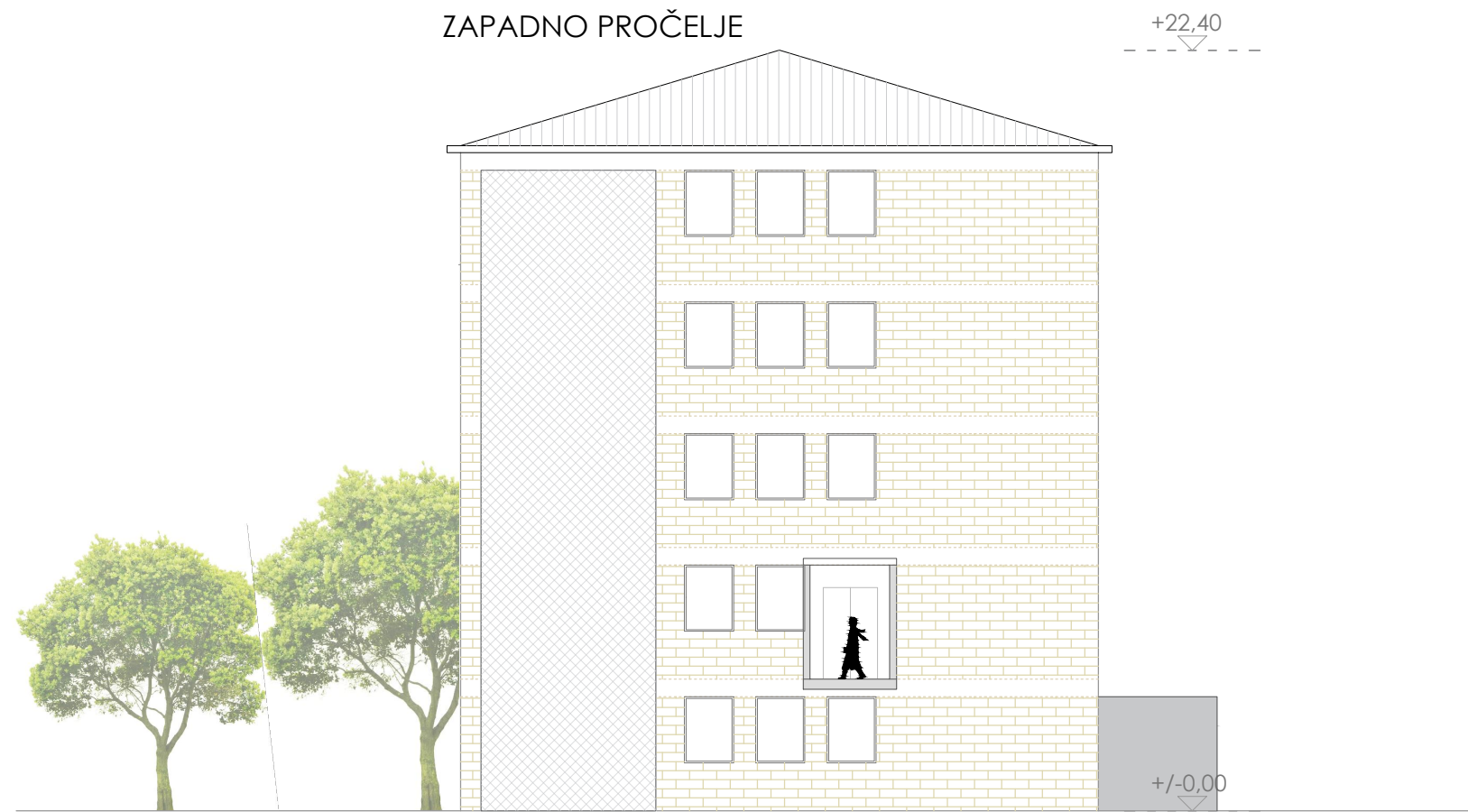
PROČELJA
MUZEJA DUHANA

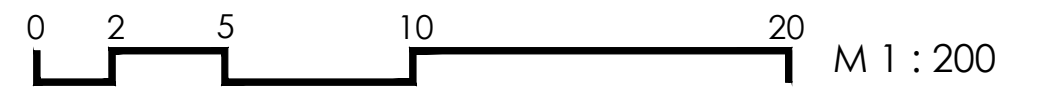
ISTOČNO PROČELJE

ZAPADNO PROČELJE

PROČELJA
MUZEJA DUHANA

4.KAT
restoran
degustacija vina i duhana

3.KAT
polivalentna dvorana
kafić

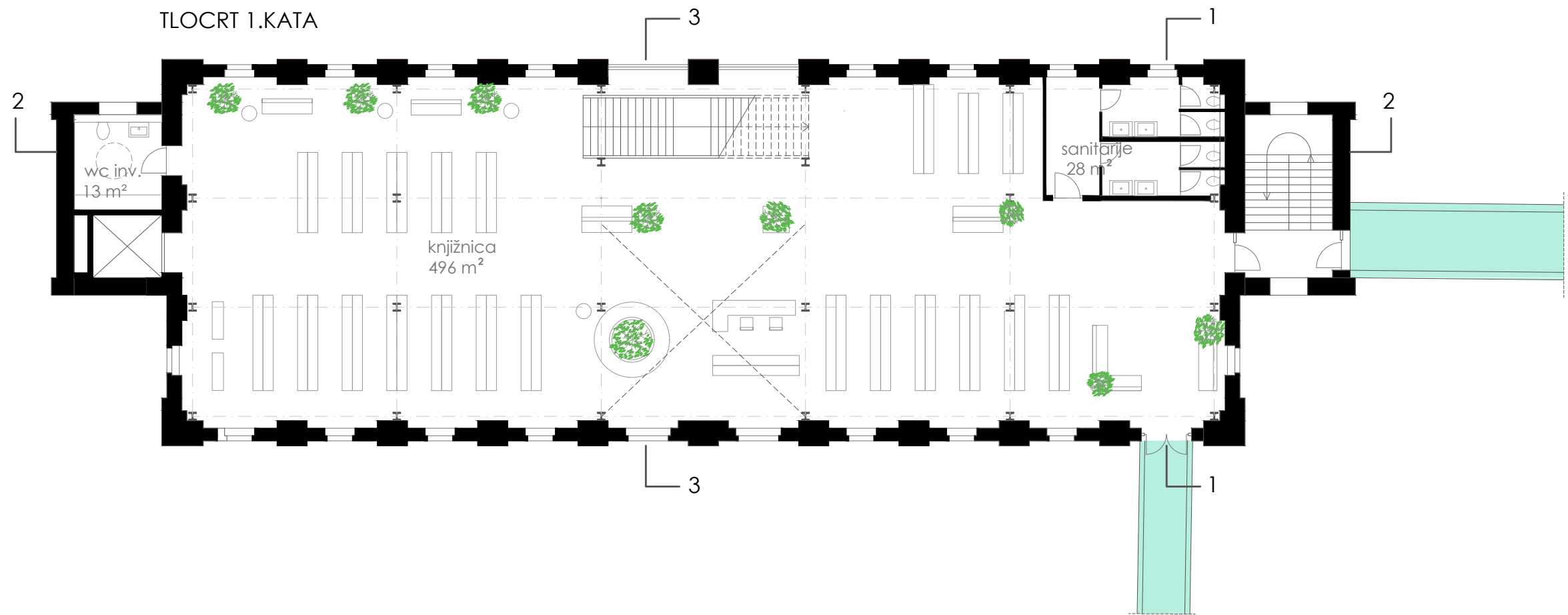
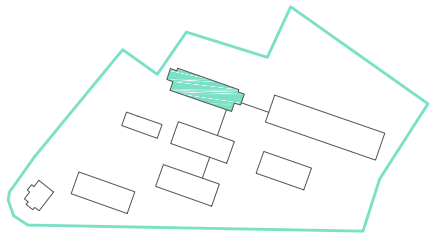
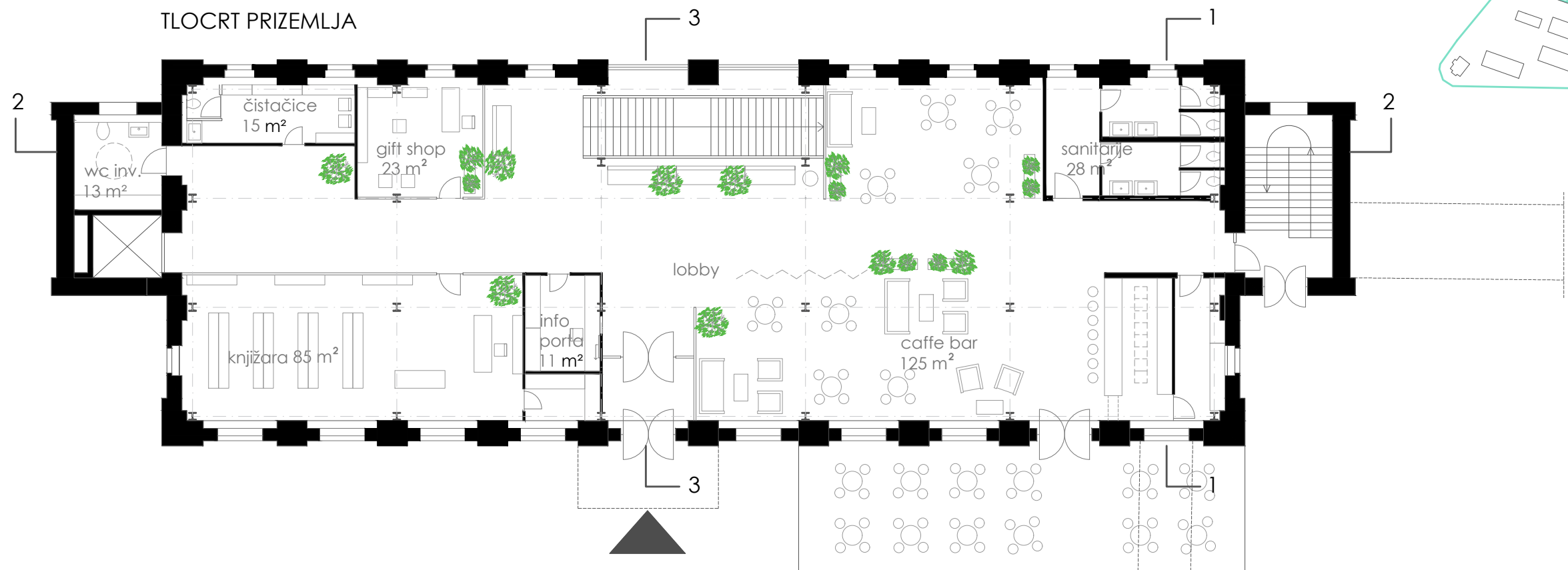
2.KAT
stalna postava
radionice

1.KAT
stalna postava
administracija

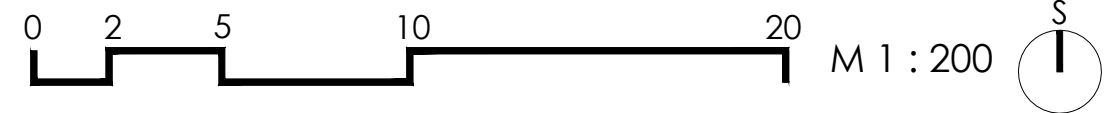
PRIZEMLJE
privremeni postav
skladište

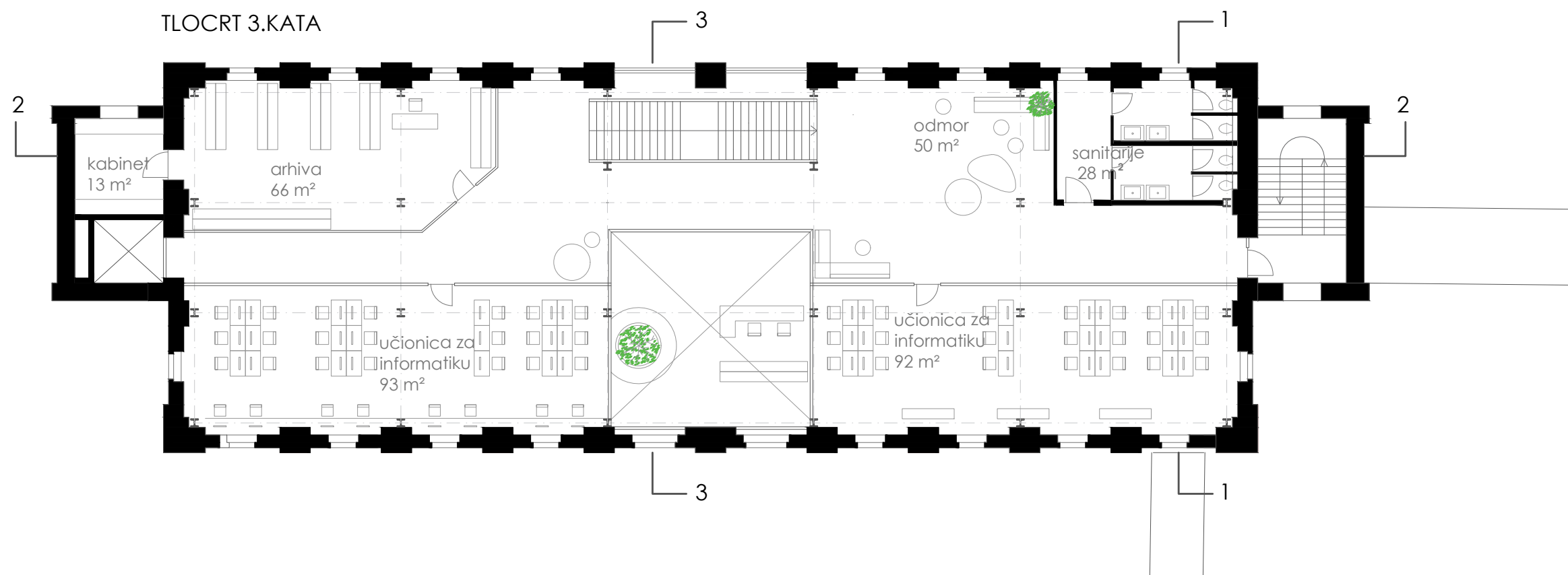
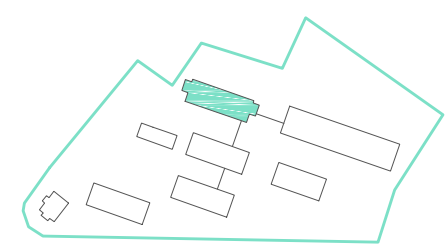
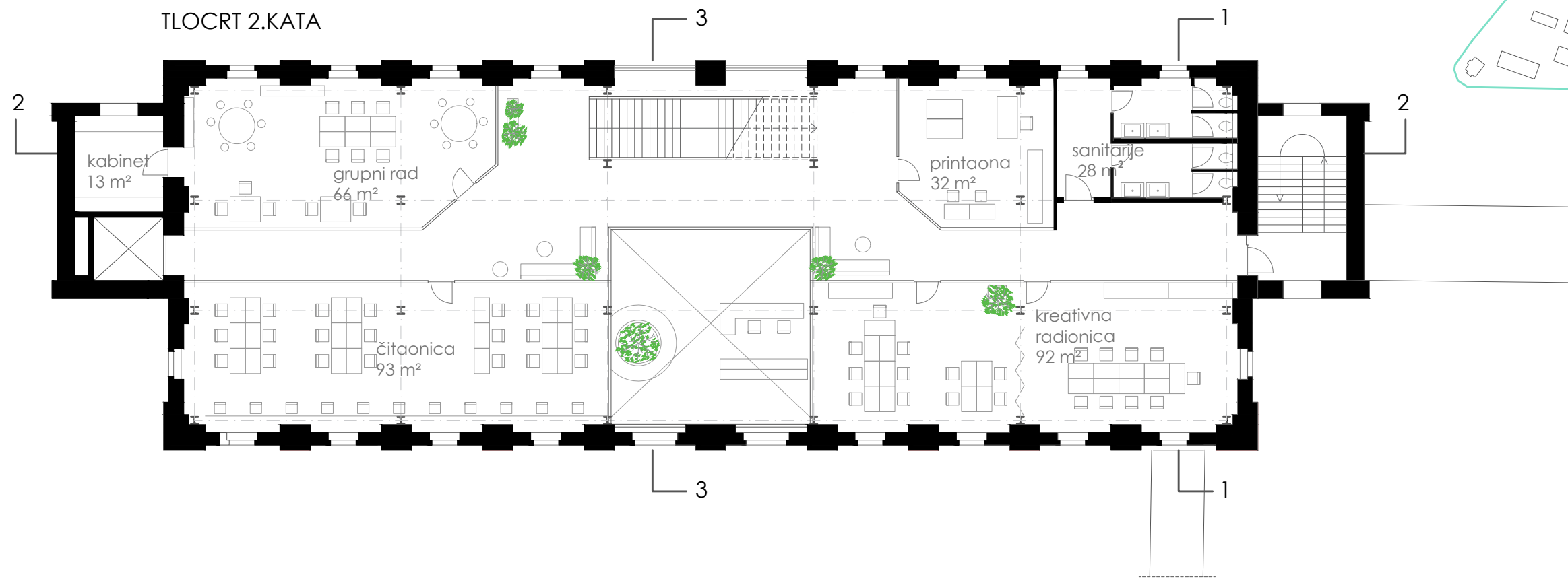
EKSPLODIRANA AKSONOMETRIJA
MUZEJ DUHANA

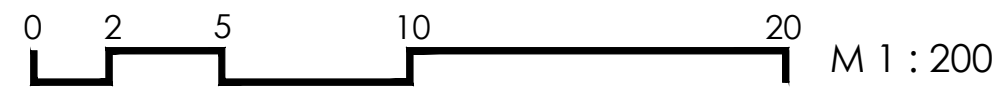

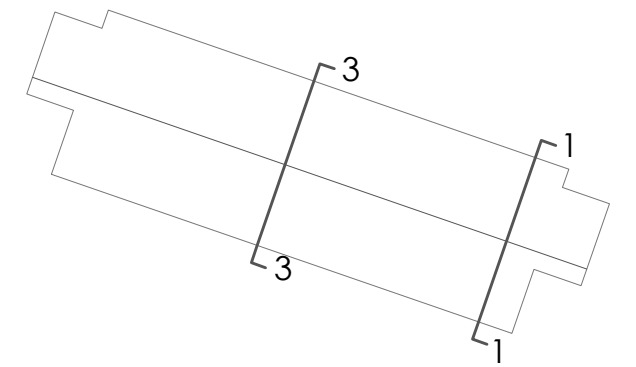
TLOCRTI ZGRADE
KNJIŽNICE

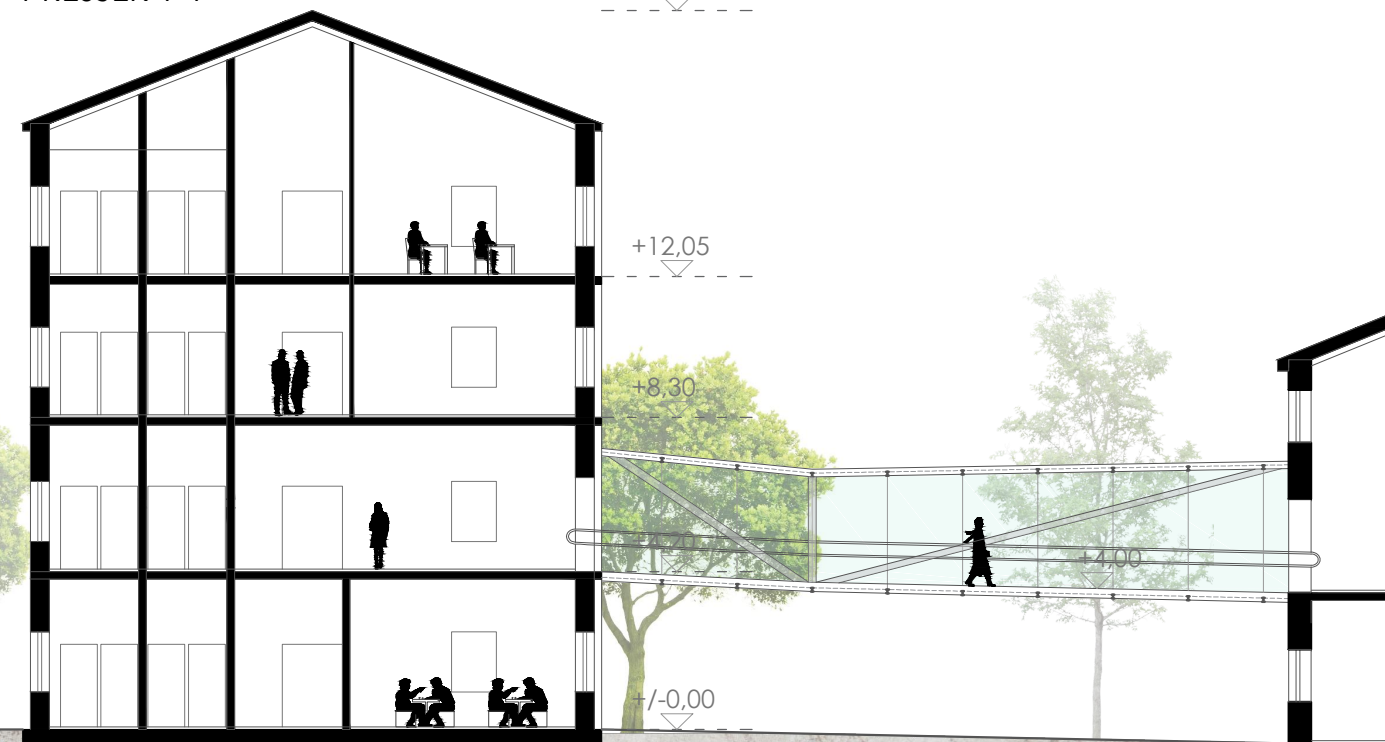
TLOCRTI ZGRADE
KNJIŽNICE

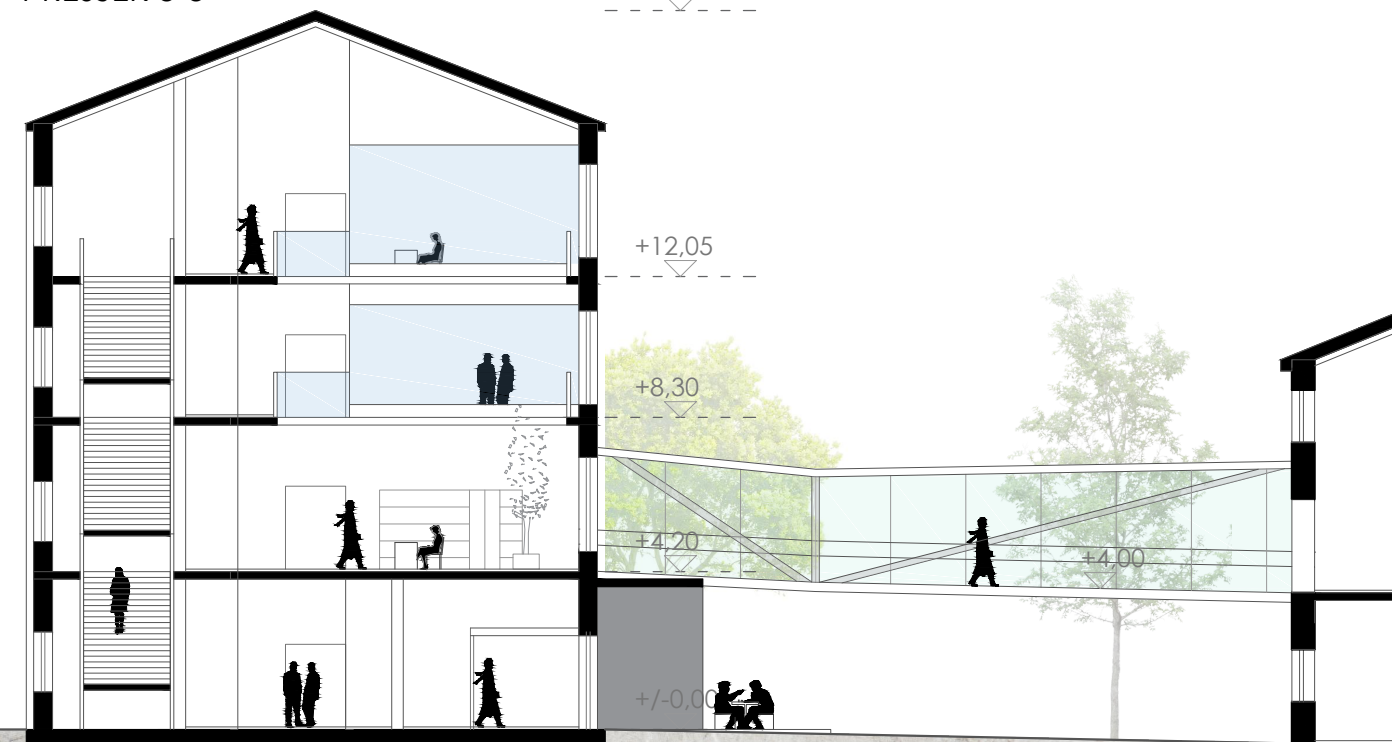
PRESJEK 1-1

+19,12

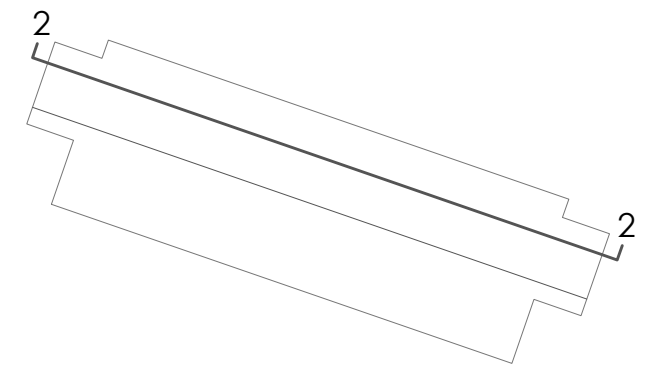
PRESJEK 3-3

+19,12

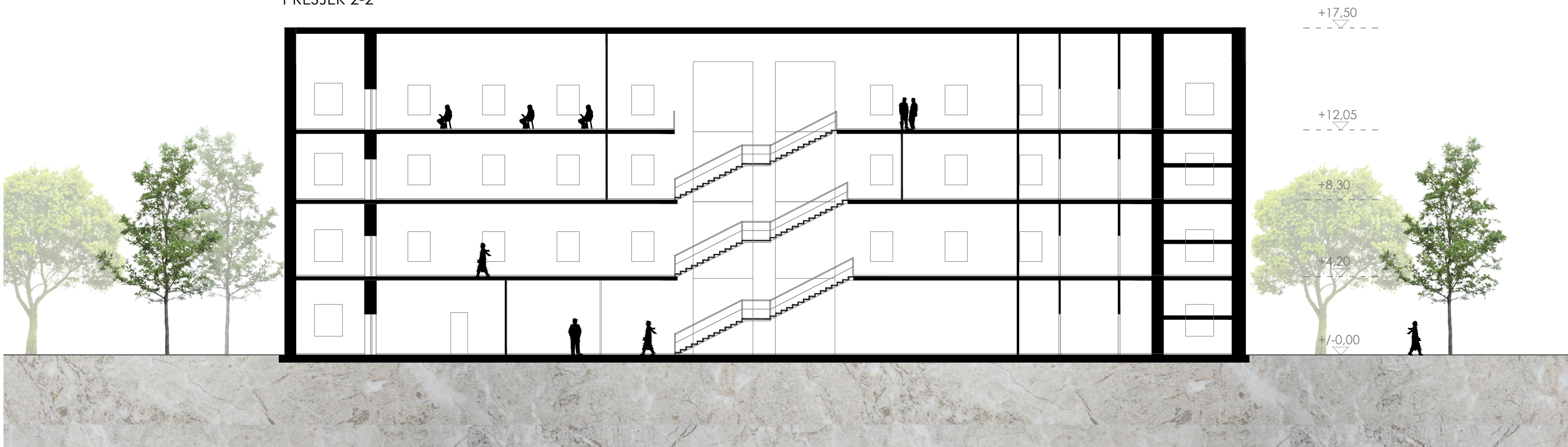

PRESJECI ZGRADE
KNJIŽNICE

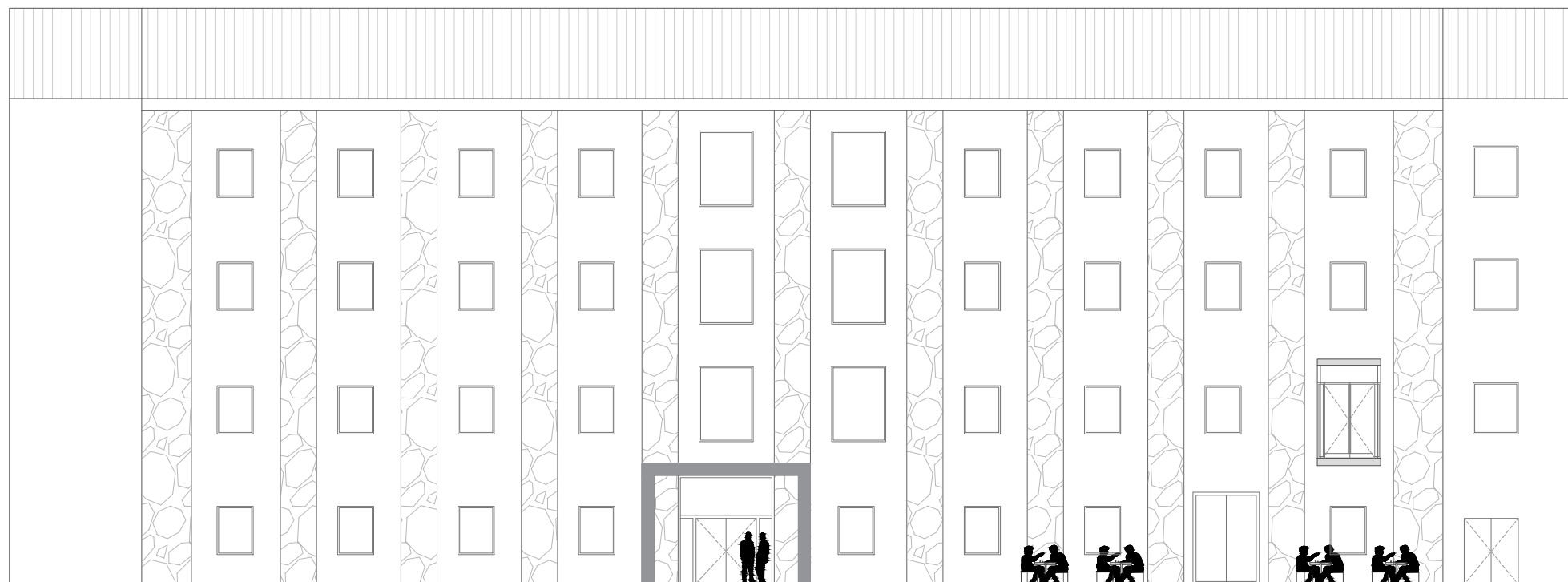
PRESJEK 2-2

PRESJECI ZGRADE
KNJIŽNICE

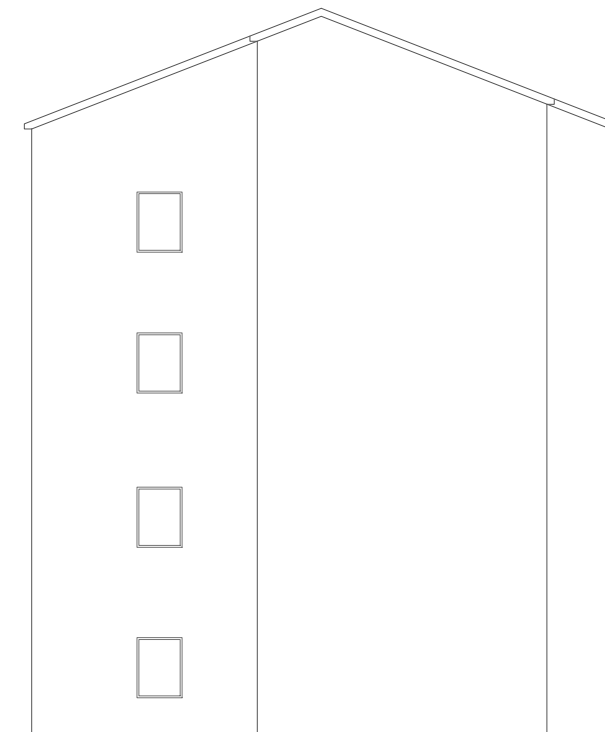

JUŽNO PROČELJE

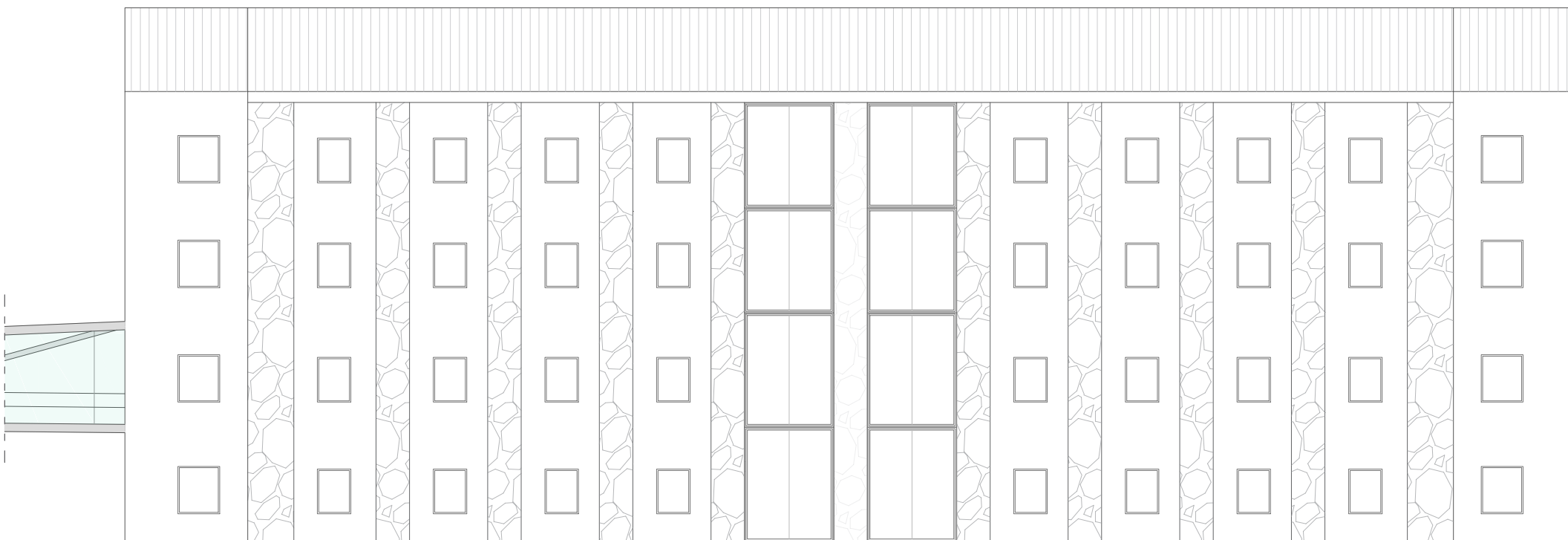
ISTOČNO PROČELJE

+19,12

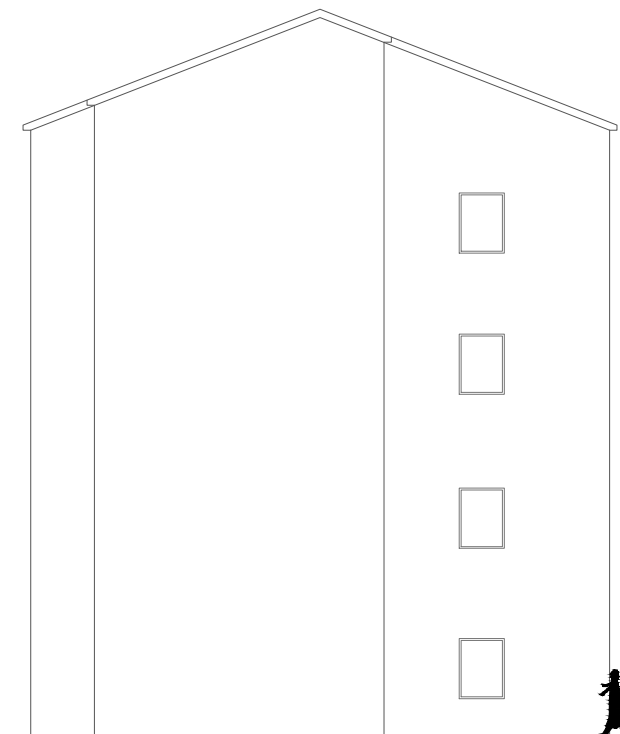
+/-0,00

SJEVERNO PROČELJE

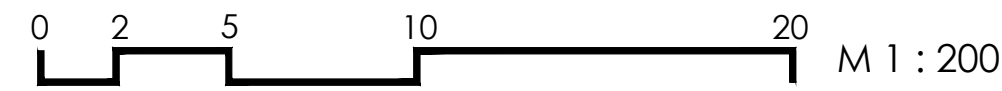
ZAPADNO PROČELJE

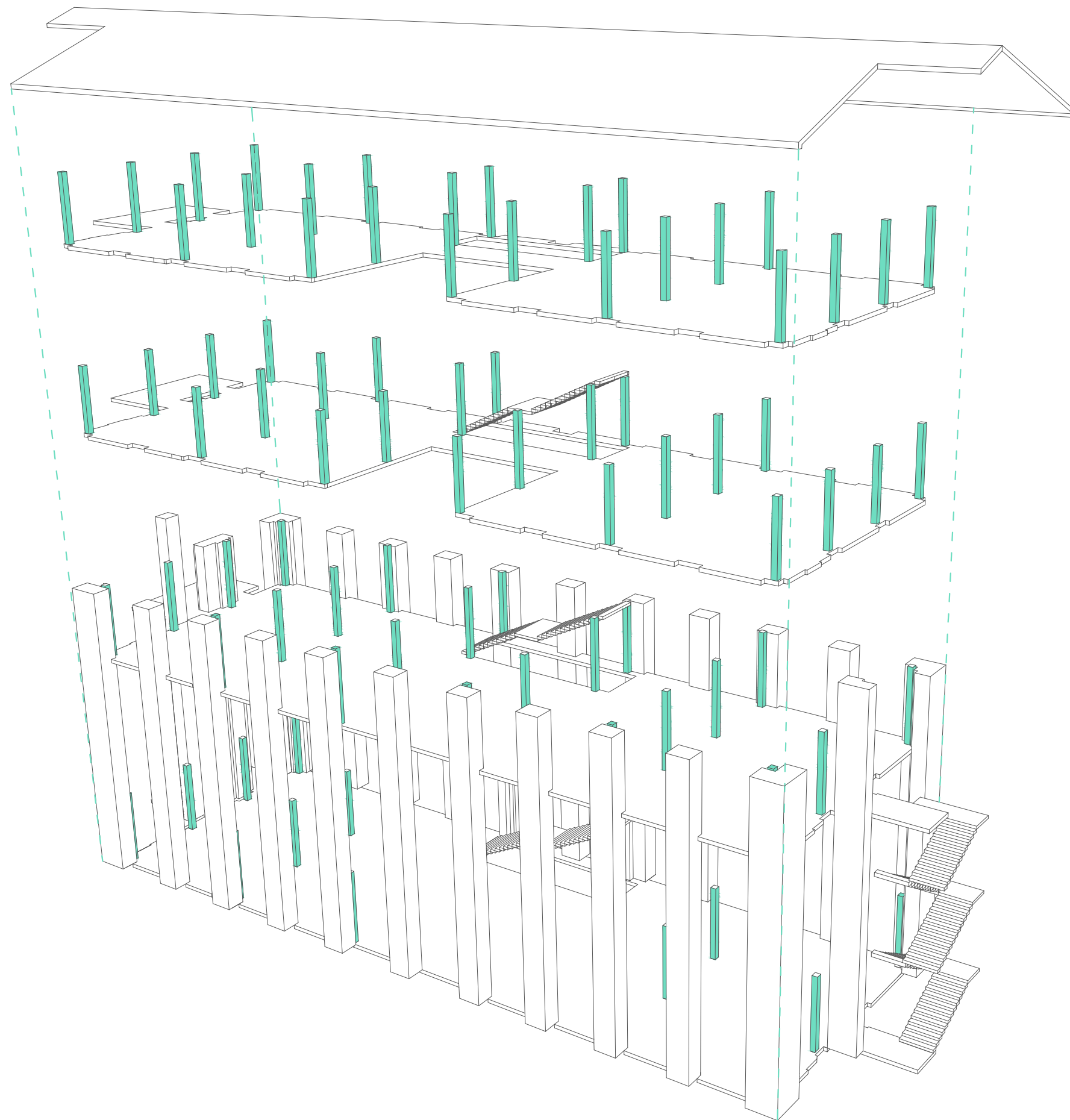
+19,12

+/-0,00

PRESJECI ZGRADE
KNJIŽNICE

3.KAT
informatičke
učionice

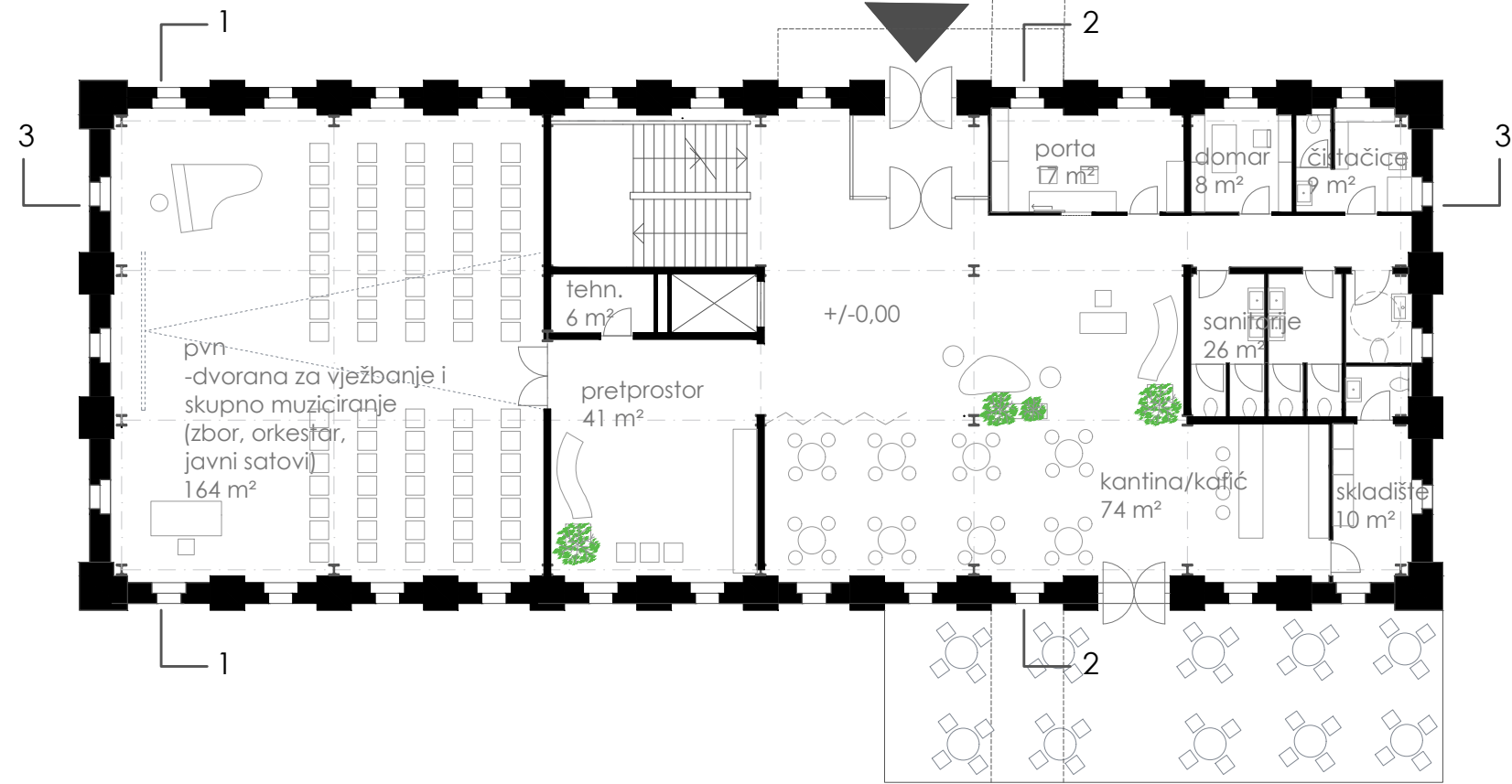
2.KAT
čitaonice i
učionice

1.KAT
knjižnica

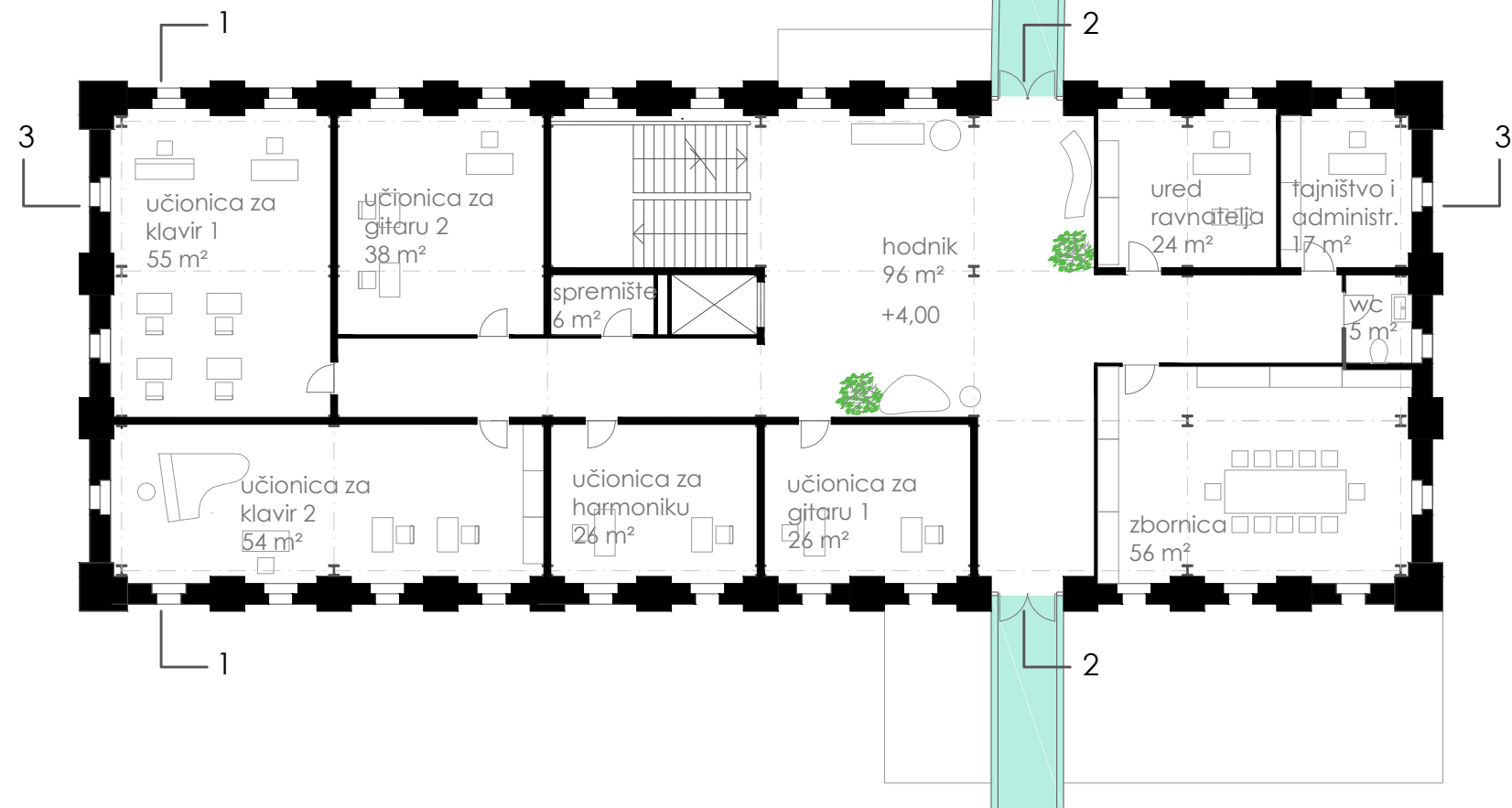
PRIZEMLJE
knjižara
kafić

EKSPLODIRANA AKSONOMETRIJA
KNJIŽNICE

TLOCRT PRIZEMLJA

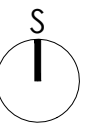
TLOCRT 1.KATA

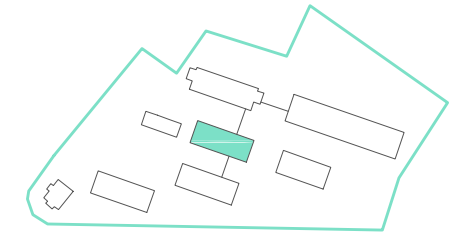

TLOCRTI ZGRADE
GLAZBENE ŠKOLE

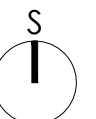
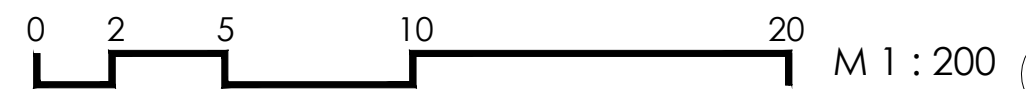

M 1 : 200

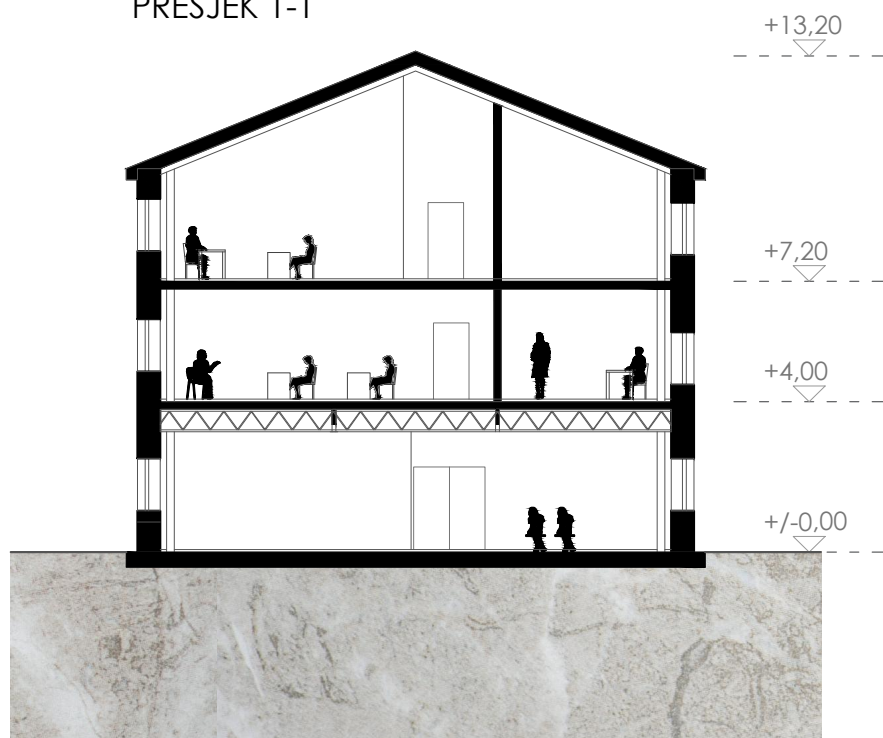

TLOCRTI ZGRADE
GLAZBENE ŠKOLE

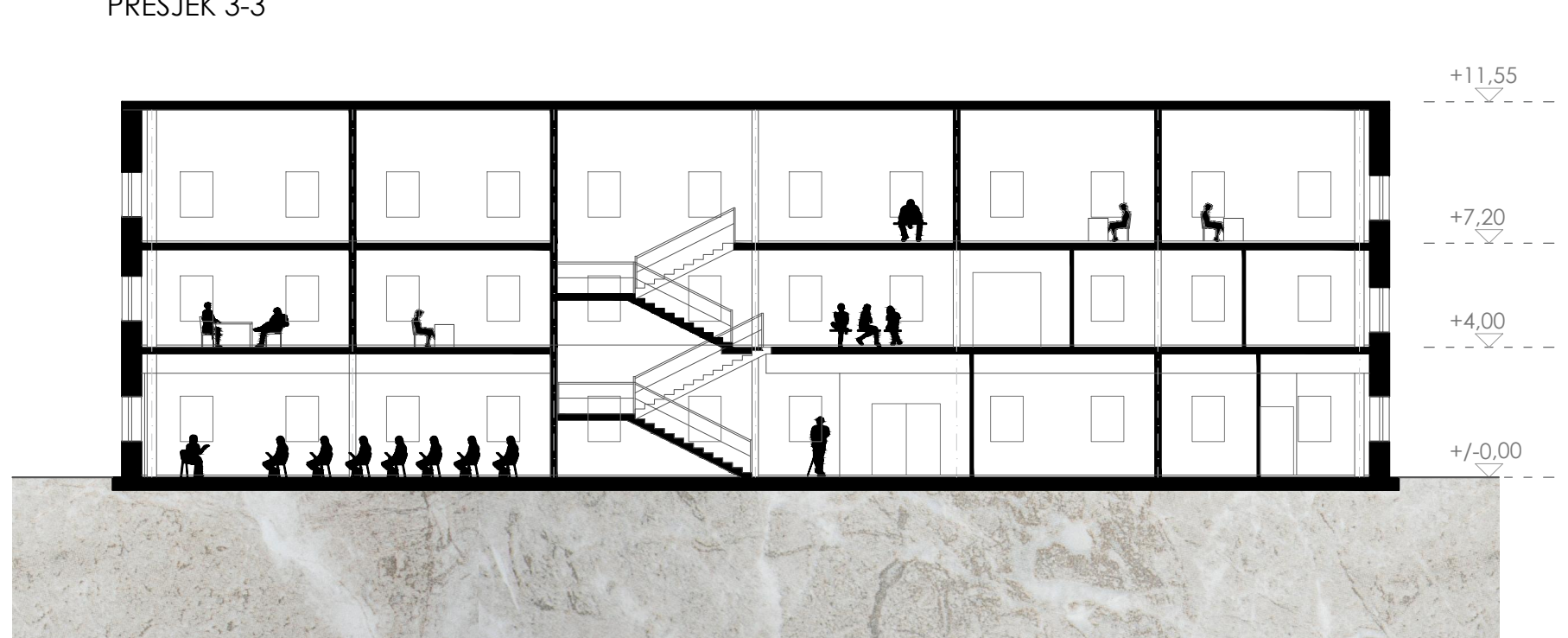

PRESJEK 1-1

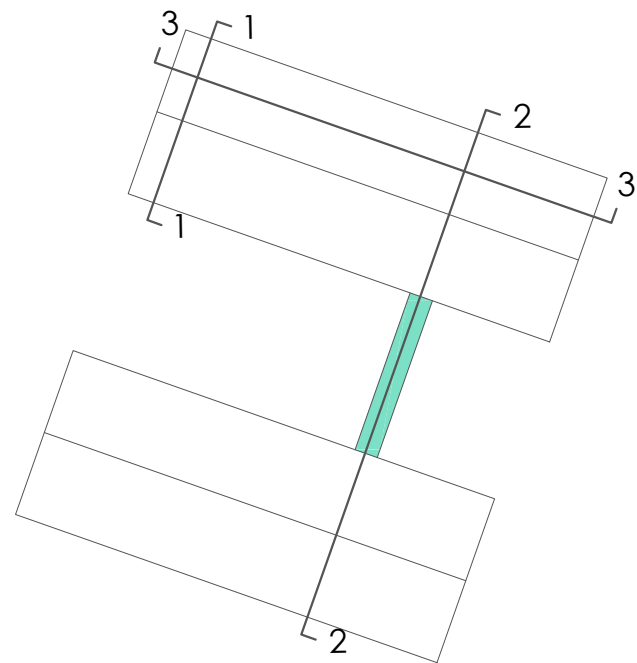
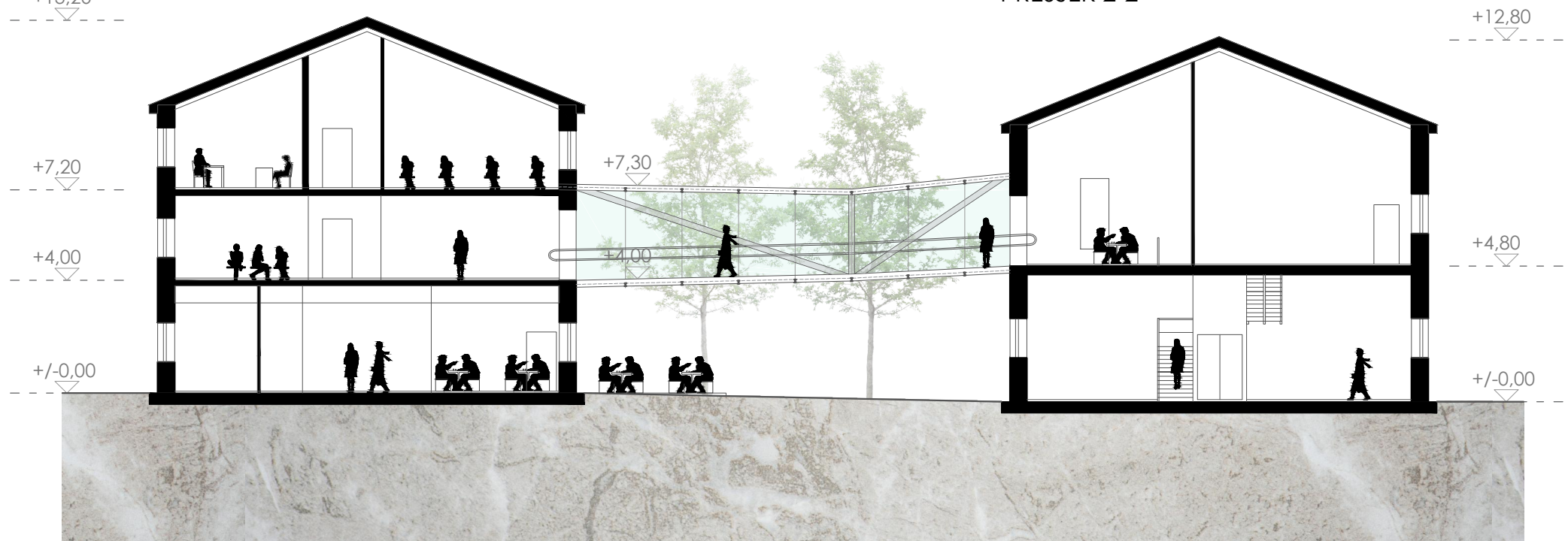
PRESJEK 3-3

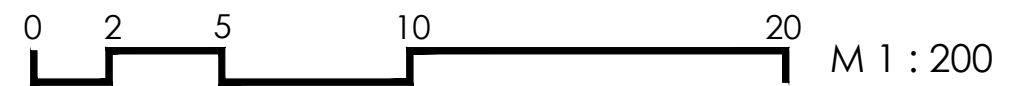
PRESJEK 2-2

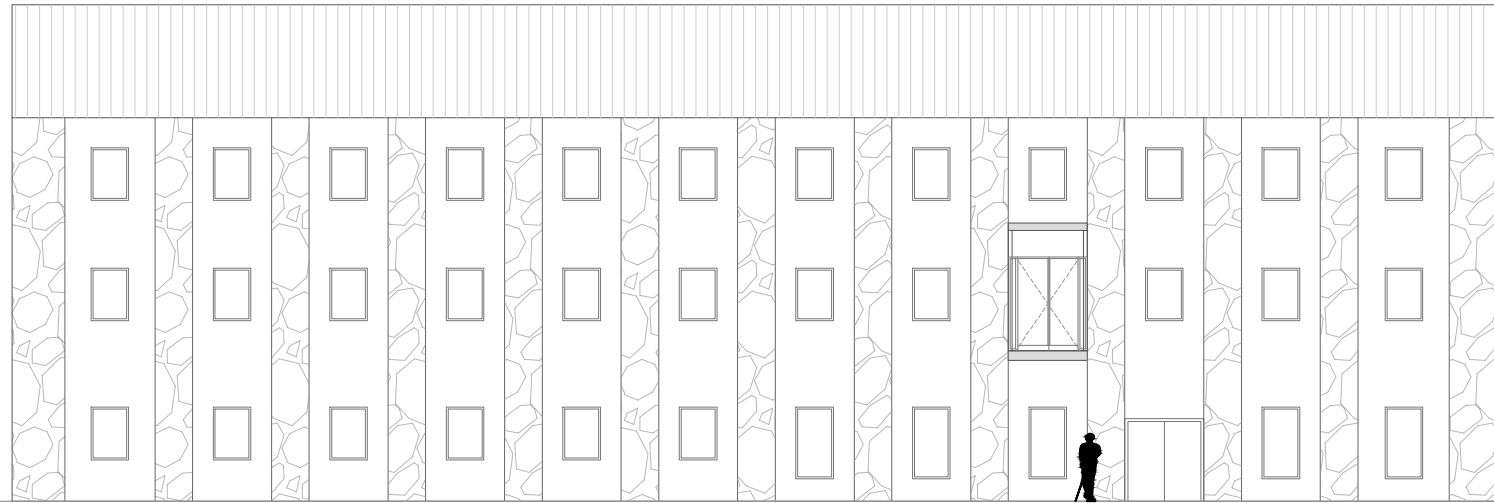
PRESJEK 2-2

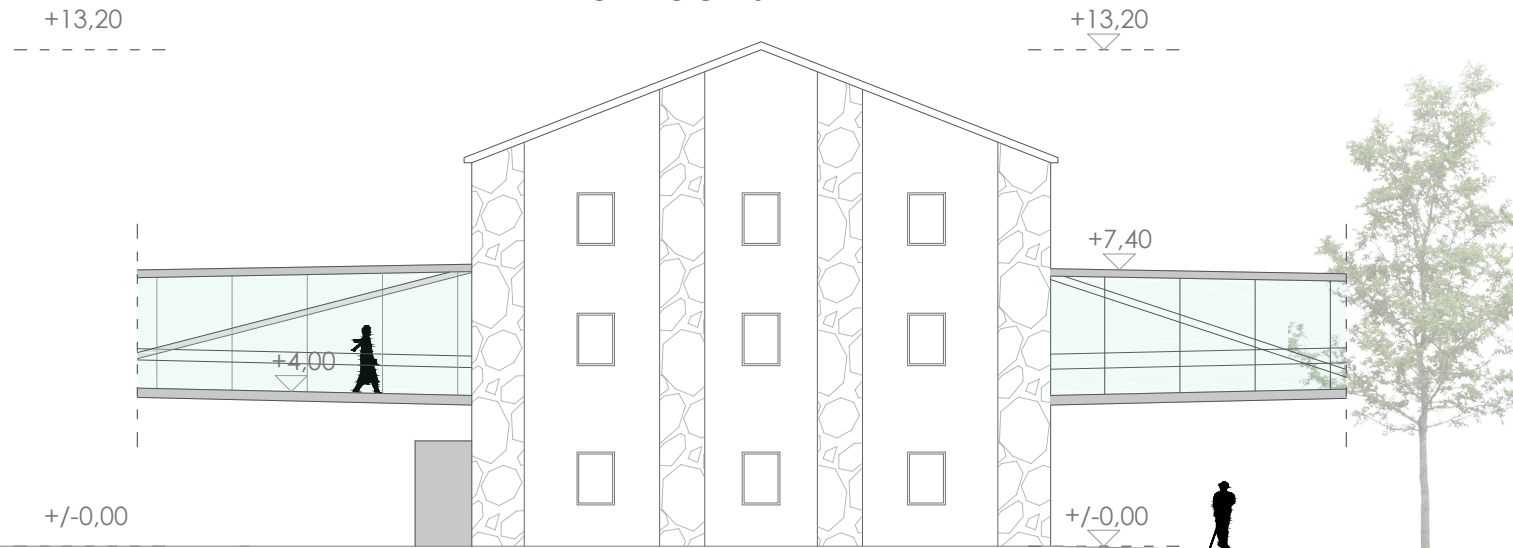
PRESJECI
GLAZBENE ŠKOLE

JUŽNO PROČELJE

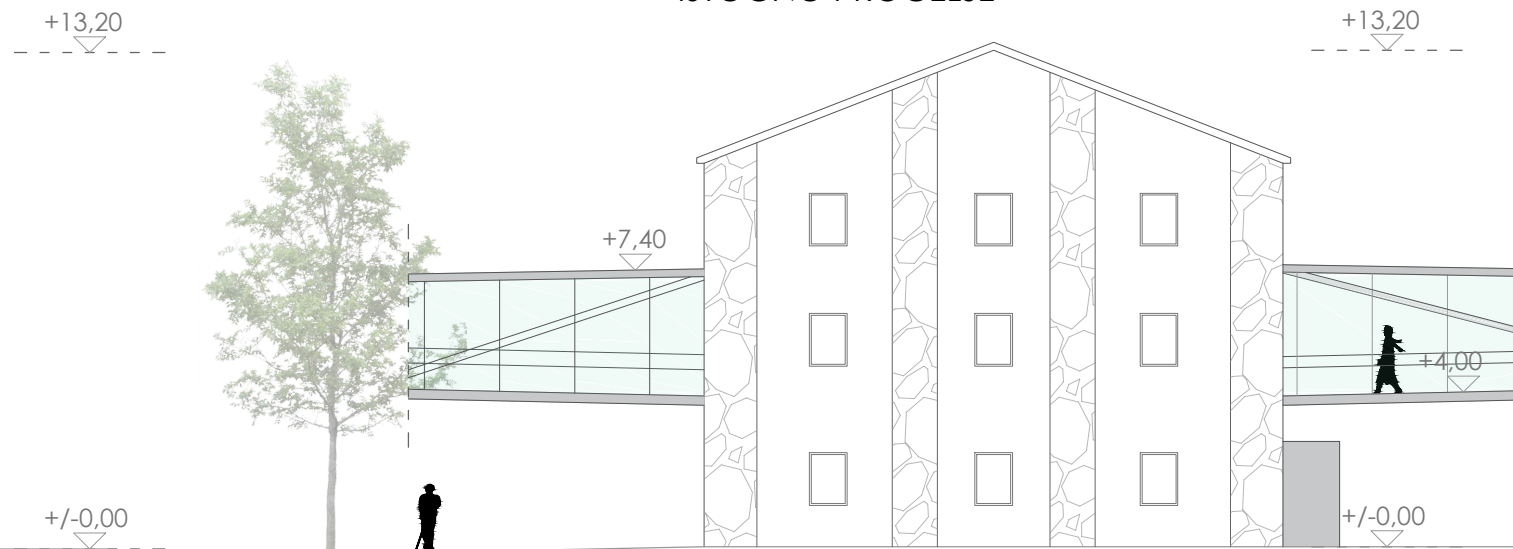
ZAPADNO PROČELJE

SJEVERNO PROČELJE

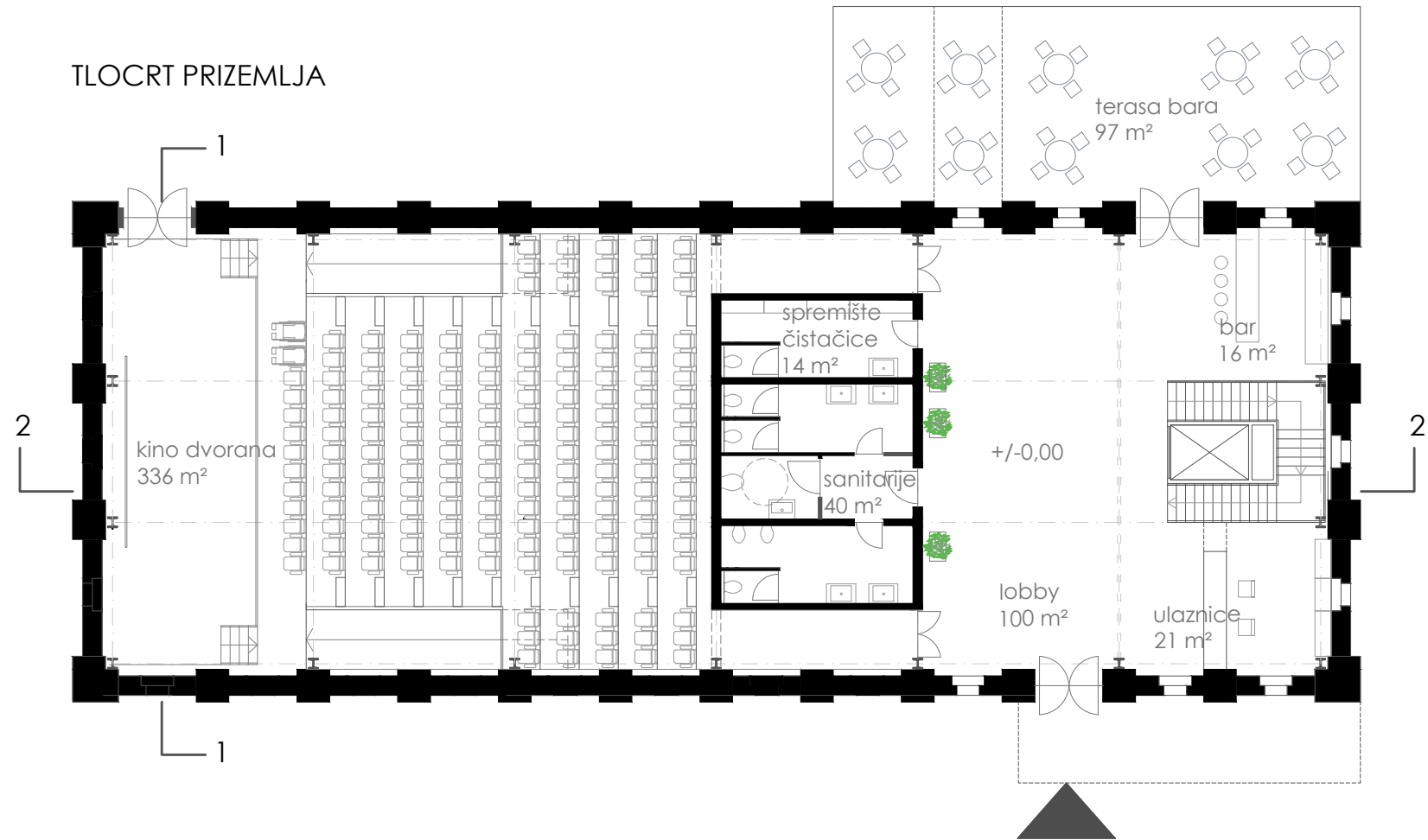
ISTOČNO PROČELJE

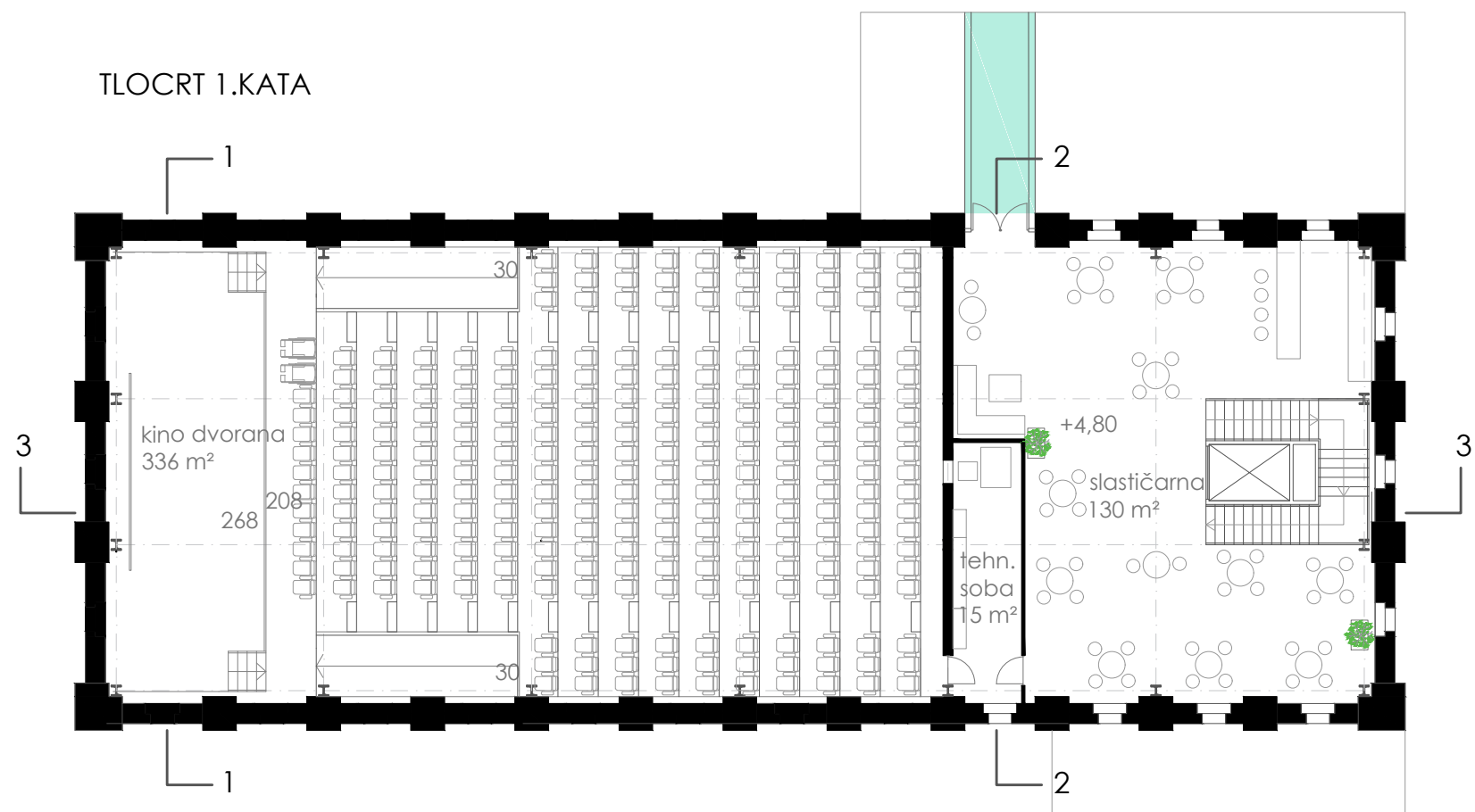
PROČELJA
GLAZBENE ŠKOLE

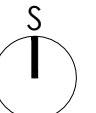
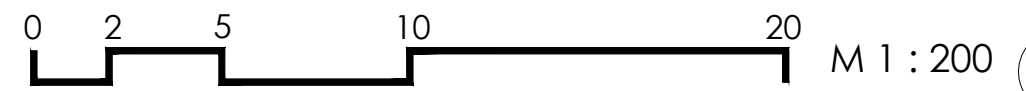
TLOCRT PRIZEMLJA

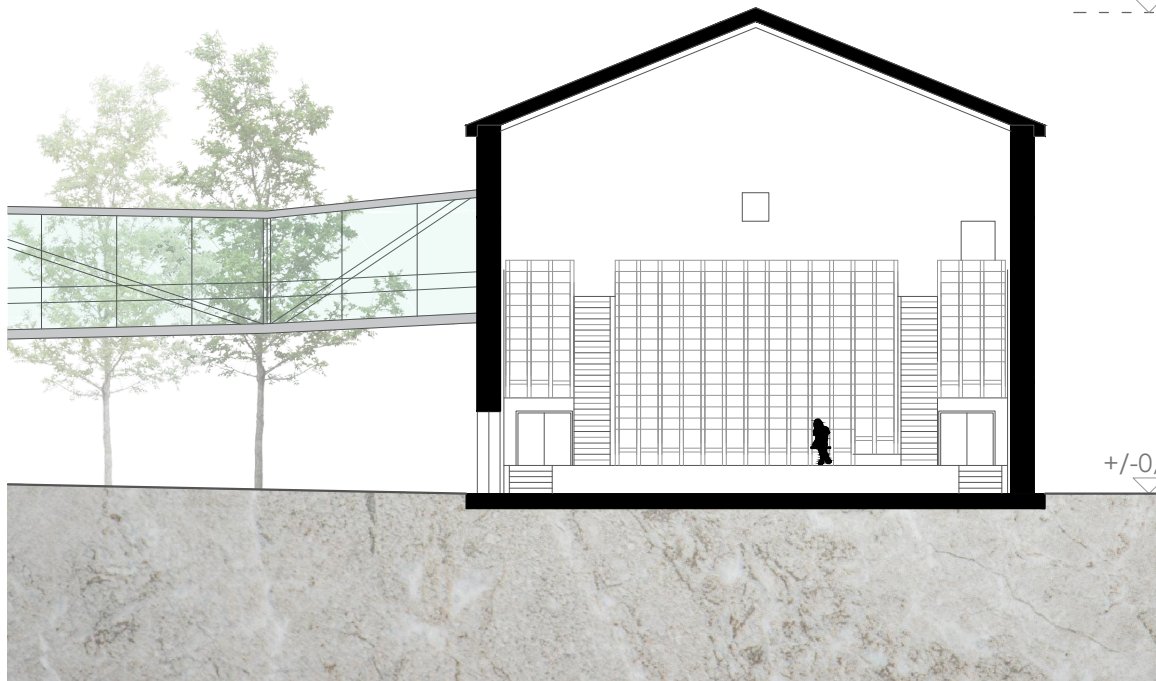
TLOCRT 1.KATA

TLOCRTI ZGRADE
KINO DVORANE

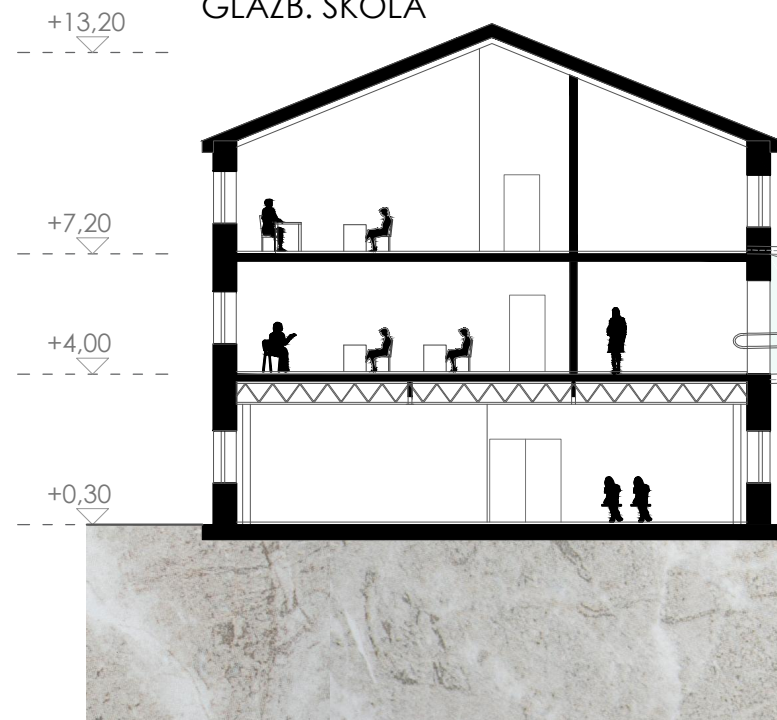
PRESJEK 1-1

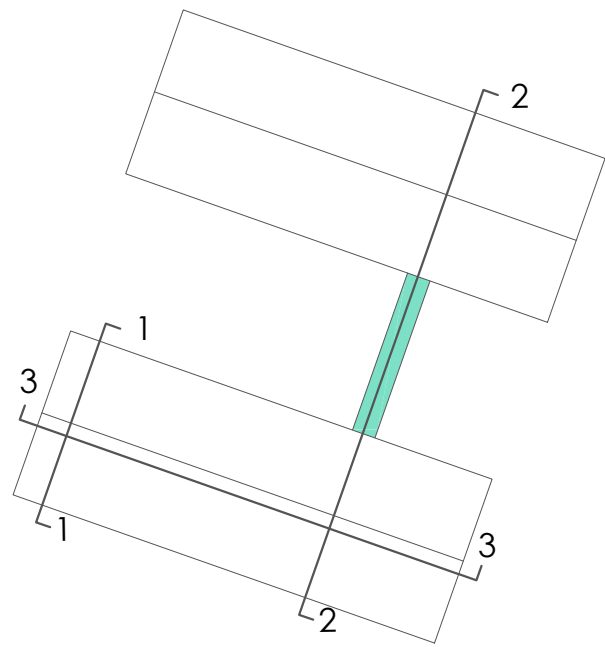
PRESJEK 3-3

PRESJEK 2-2
GLAZB. ŠKOLA

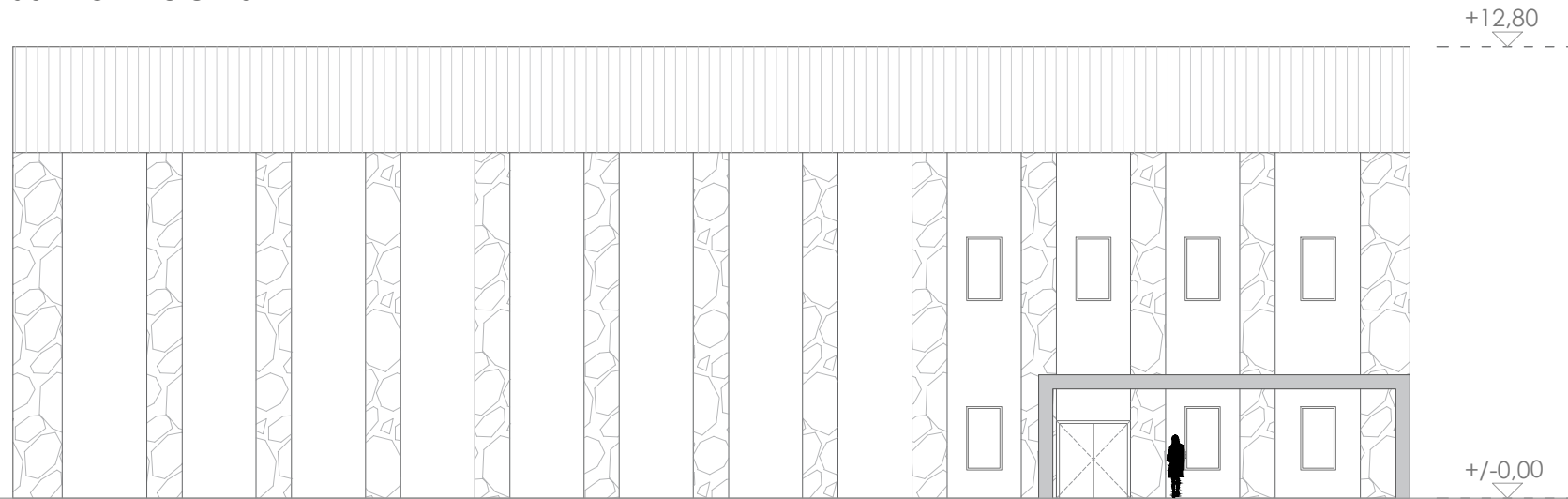
PRESJEK 2-2
KINO

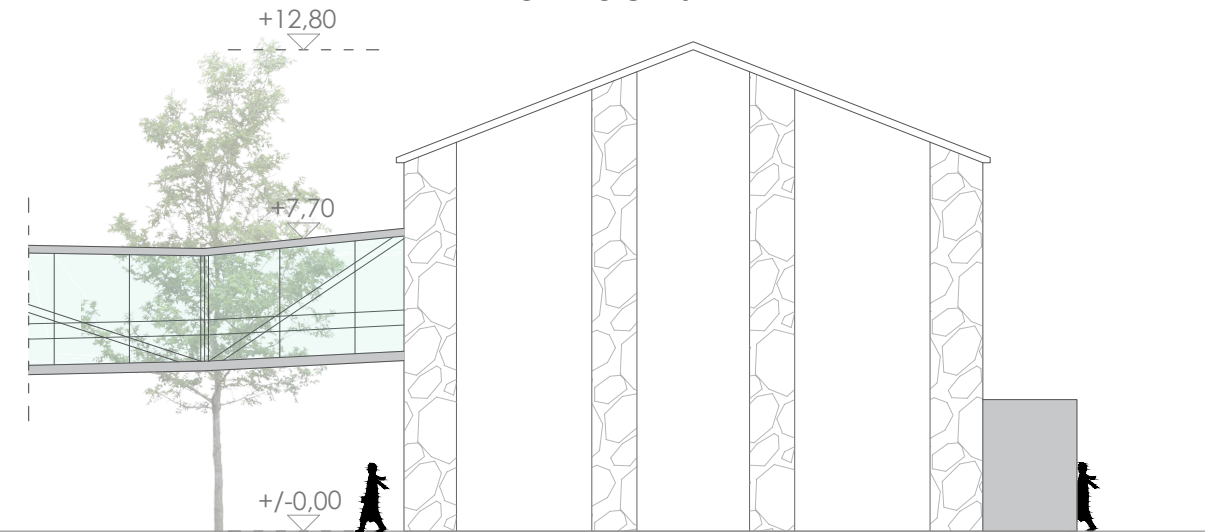
PRESJECI
KINO DVORANE

JUŽNO PROČELJE

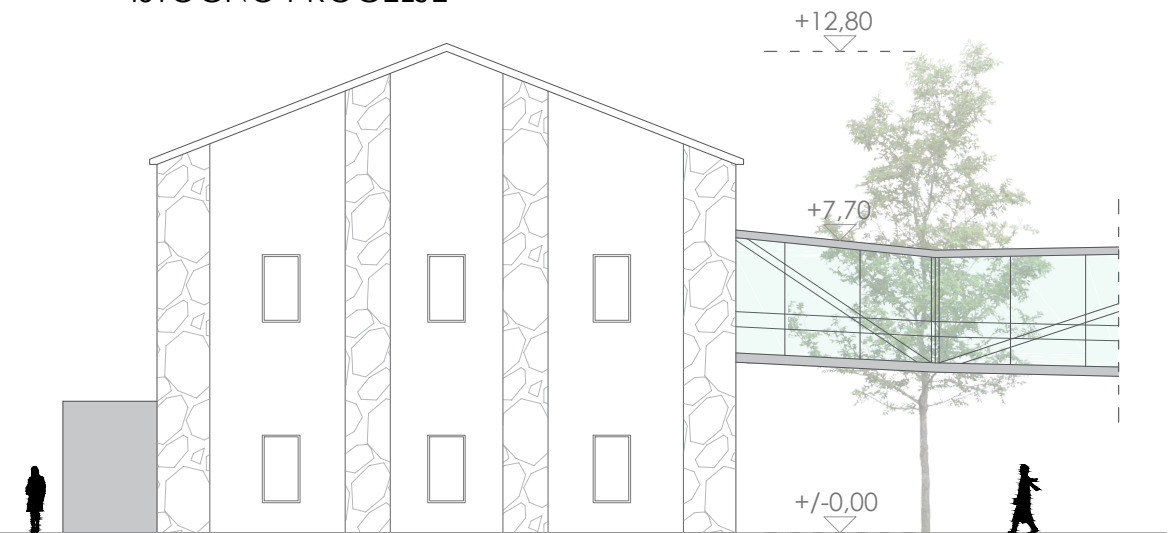
ZAPADNO PROČELJE

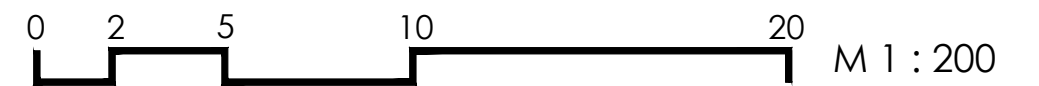
SJEVERNO PROČELJE

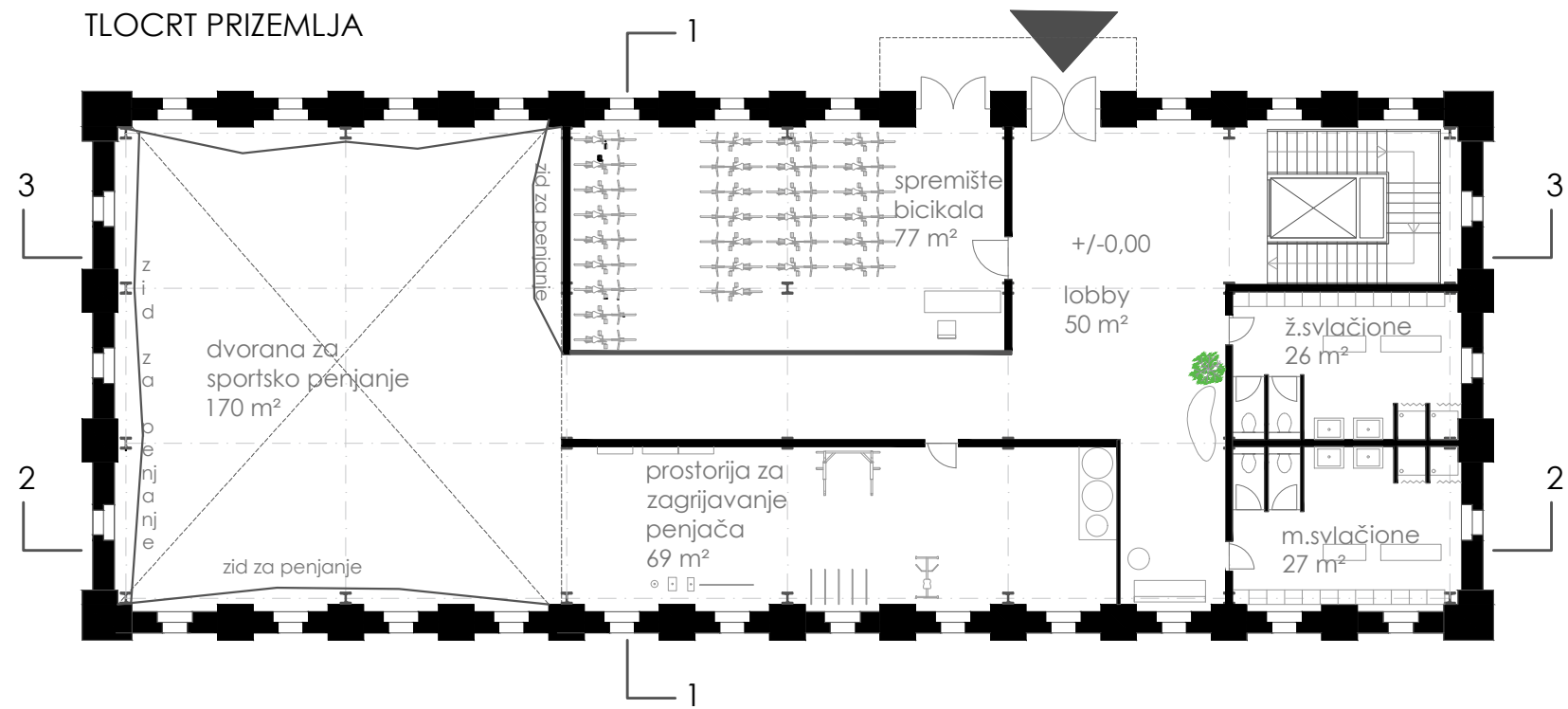
ISTOČNO PROČELJE

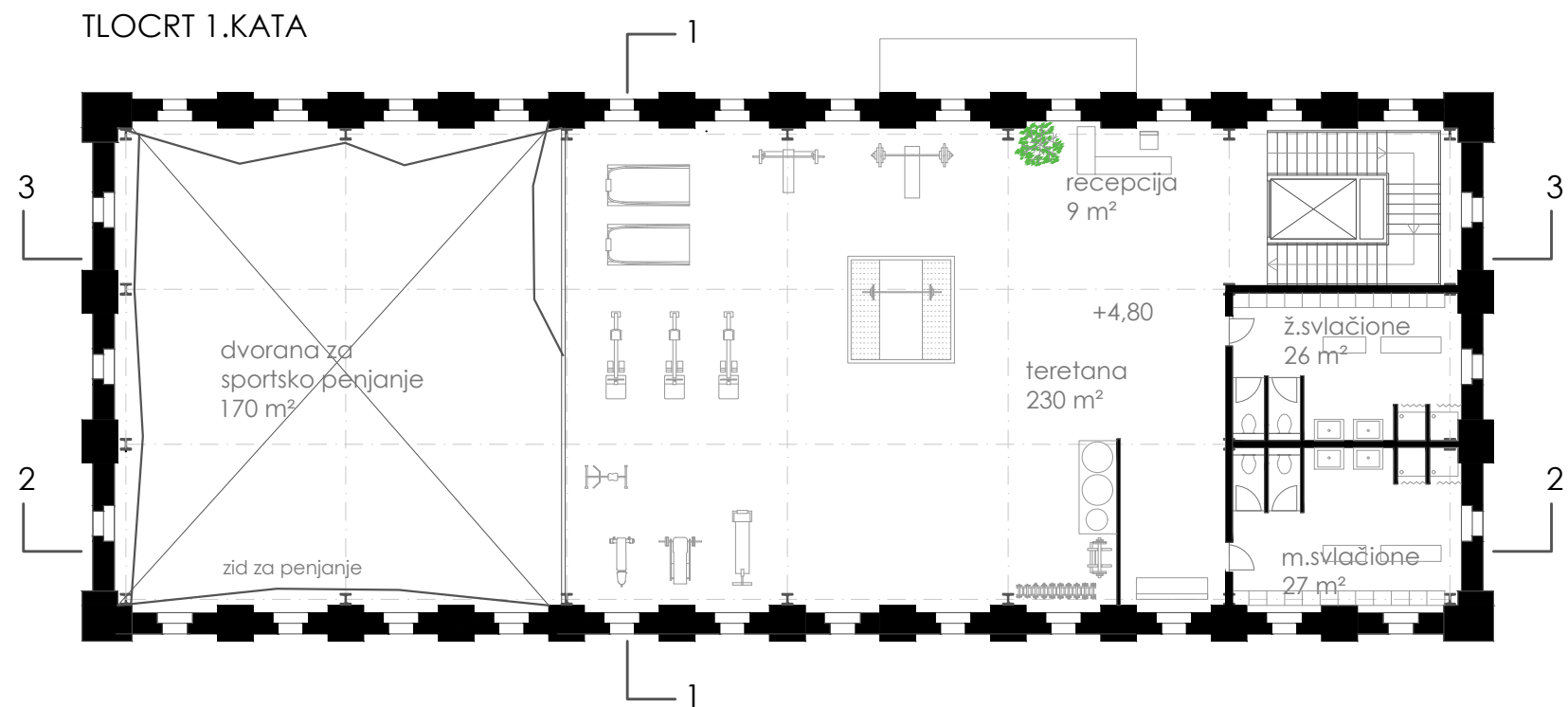
PROČELJA
KINO DVORANE

TLOCRT PRIZEMLJA

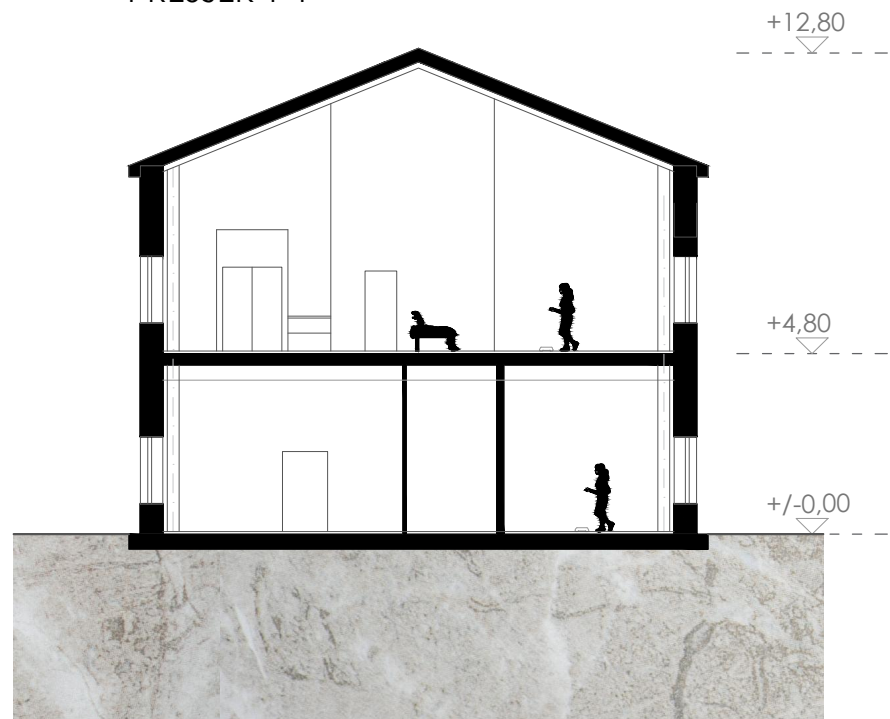
TLOCRT 1.KATA

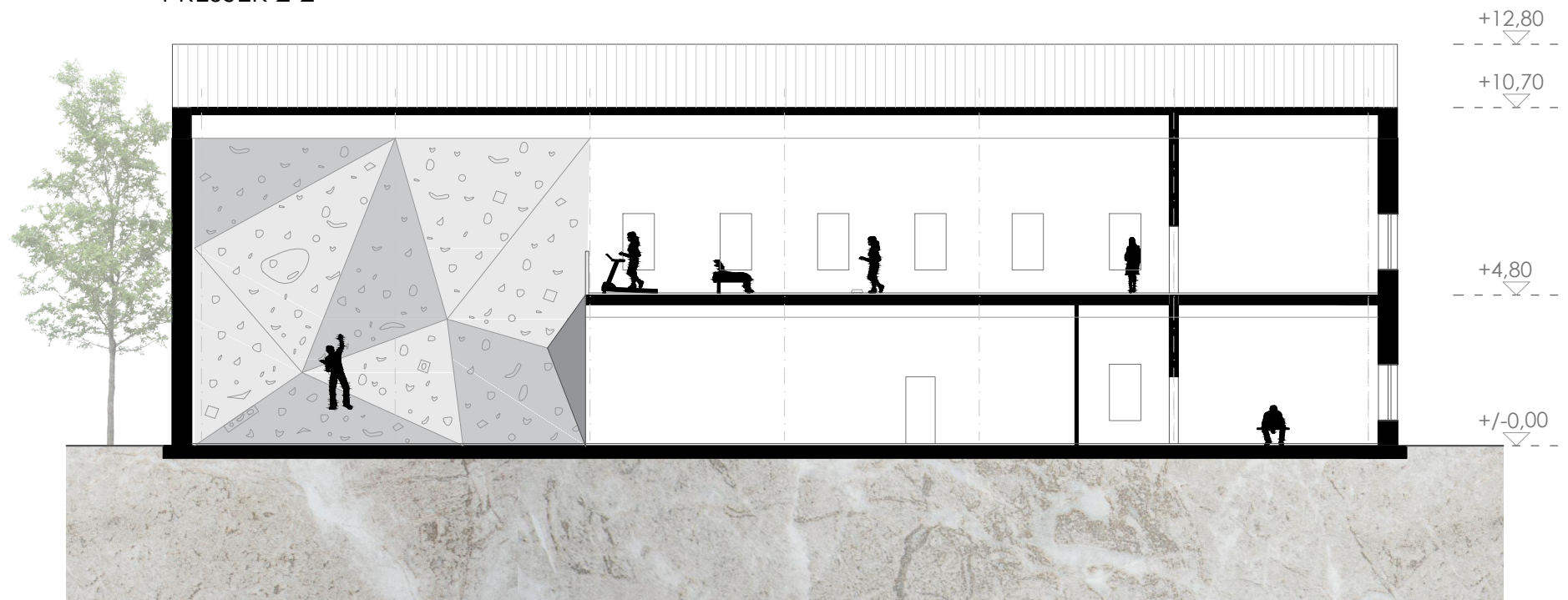
TLOCRTI ZGRADE
SPORTSKOG PENJAČKOG
KLUBA I TERETANE

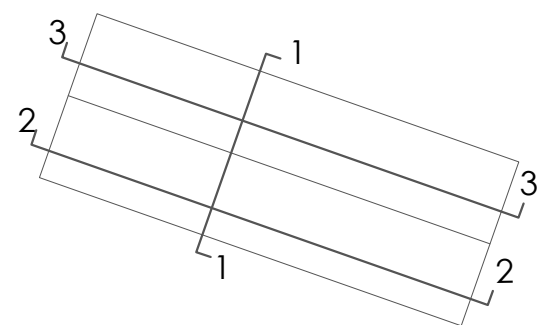
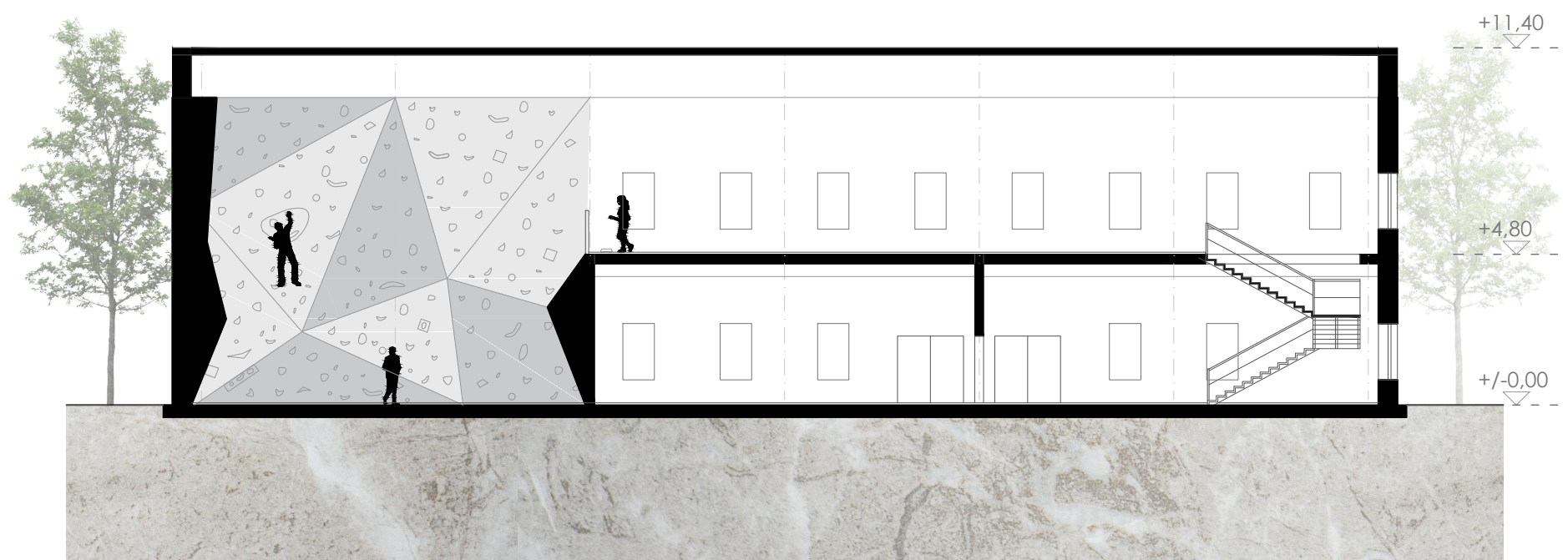
PRESJEK 1-1

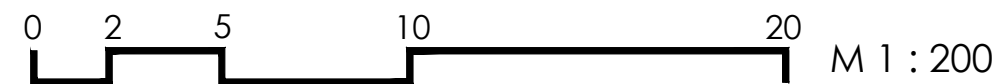
PRESJEK 2-2

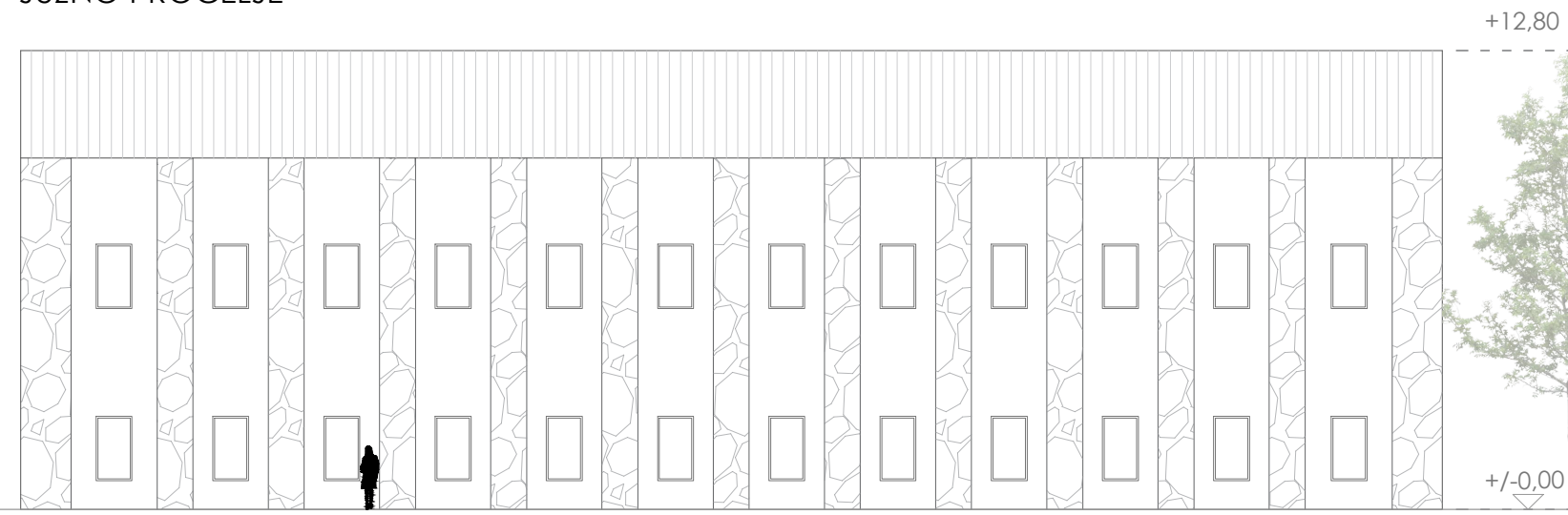
PRESJEK 3-3

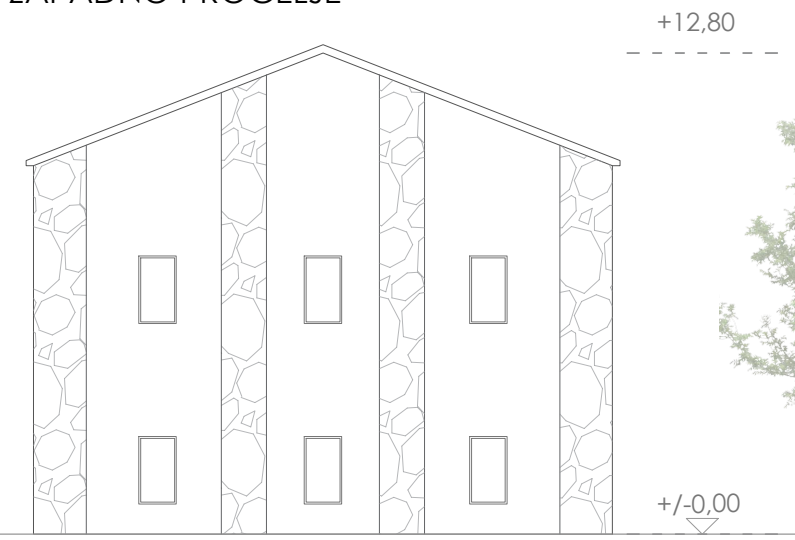
PRESJECI
SPK-a I TERETANE

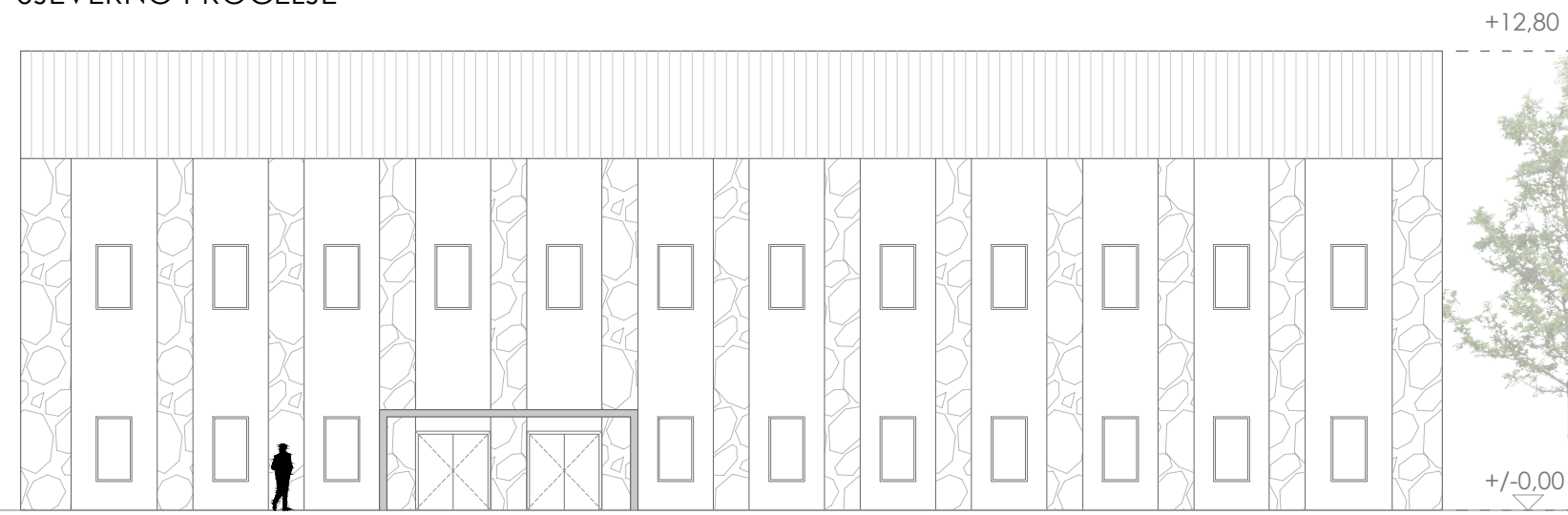
JUŽNO PROČELJE

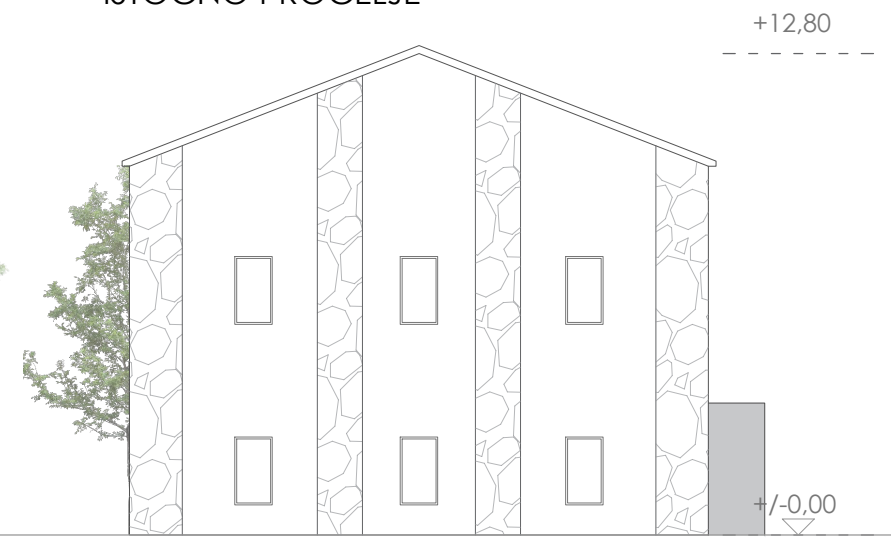
ZAPADNO PROČELJE

SJEVERNO PROČELJE

ISTOČNO PROČELJE

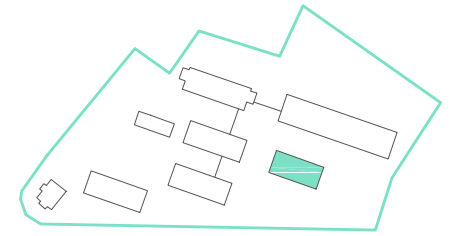
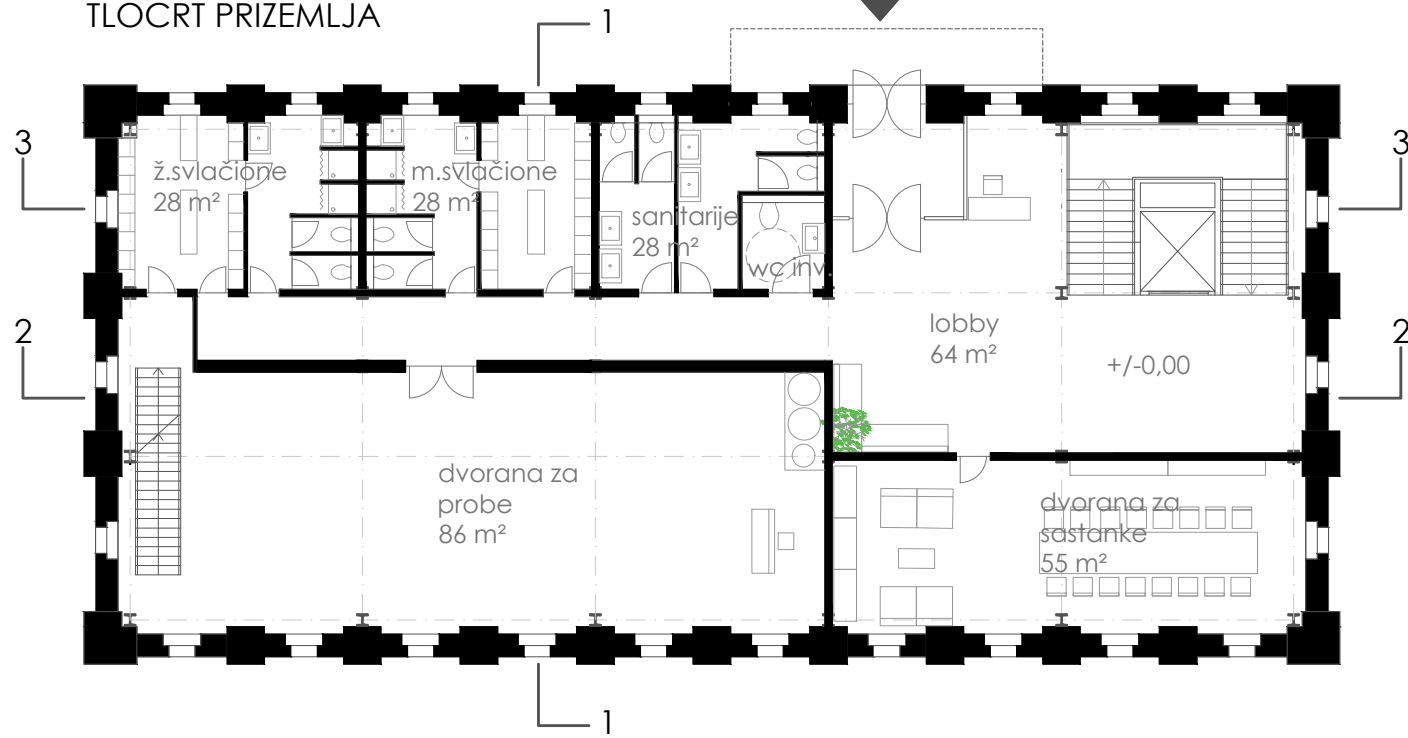

PROČELJA
SPK-a I TERETANE

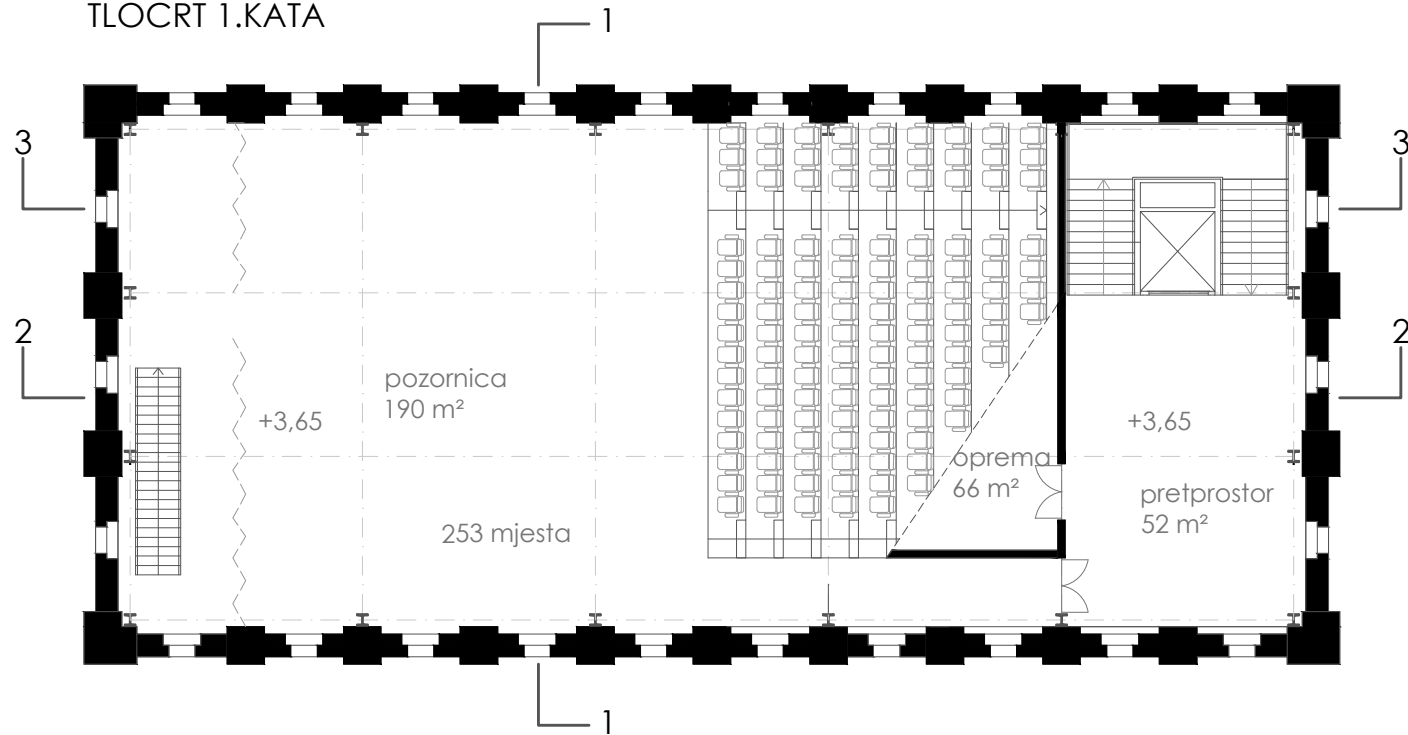

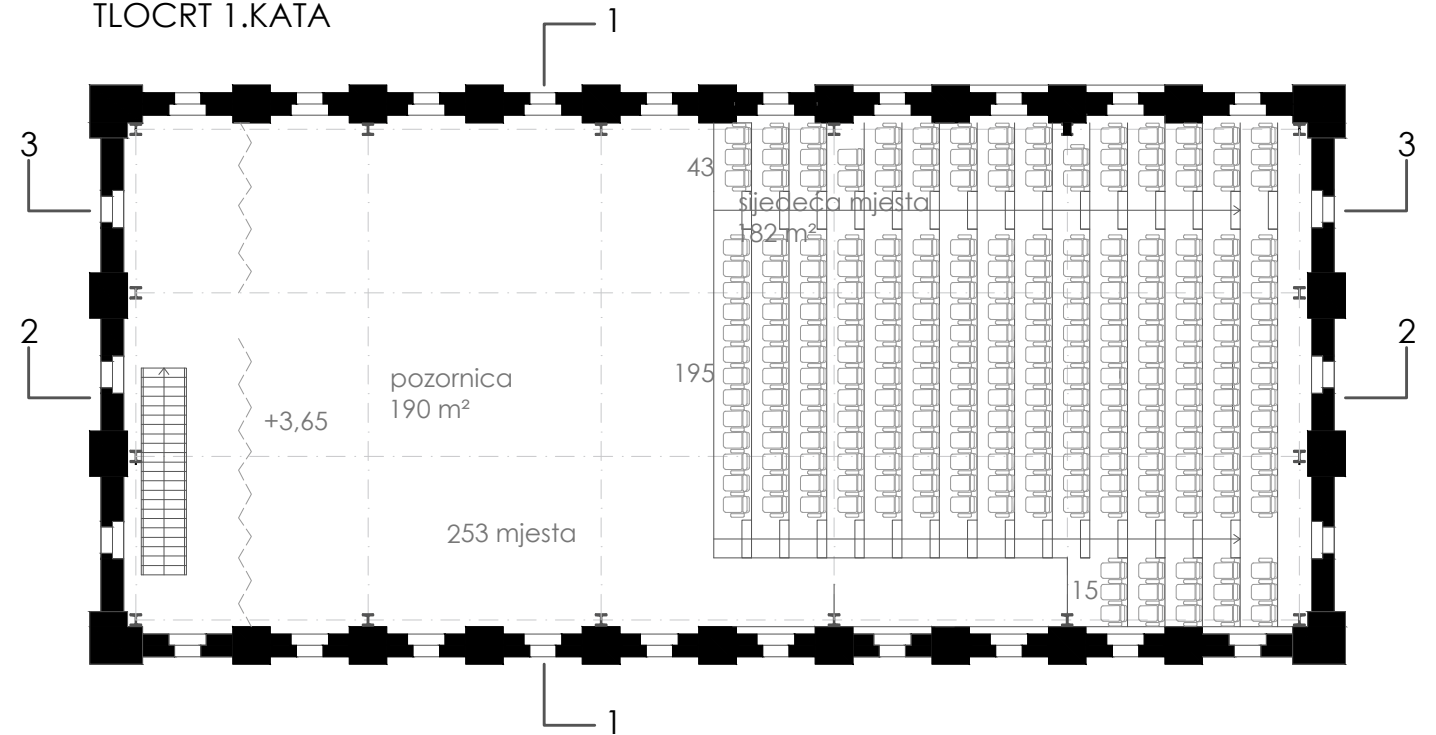
TLOCRT PRIZEMLJA

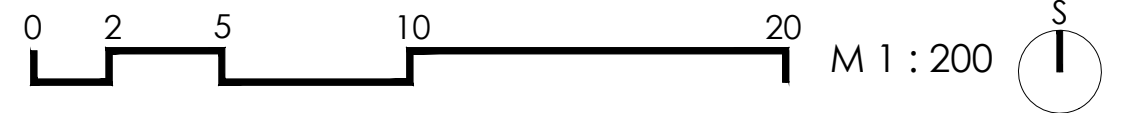
TLOCRT 1.KATA

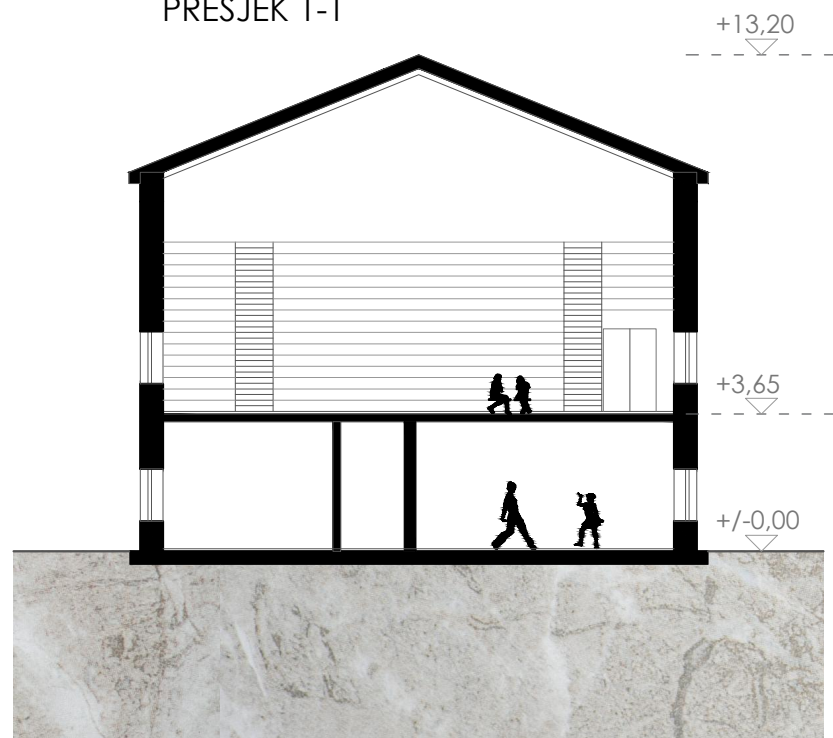
TLOCRT 1.KATA

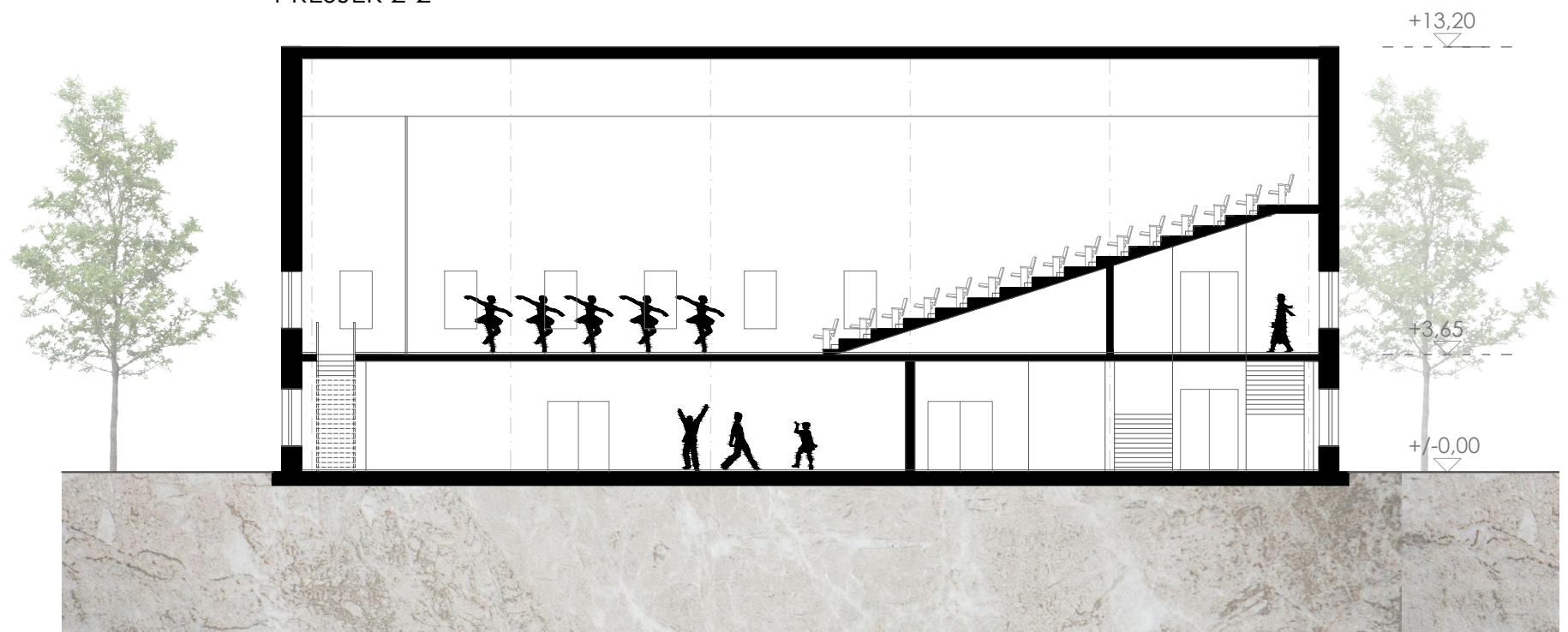
TLOCRTI DVORANE
ZA PLES

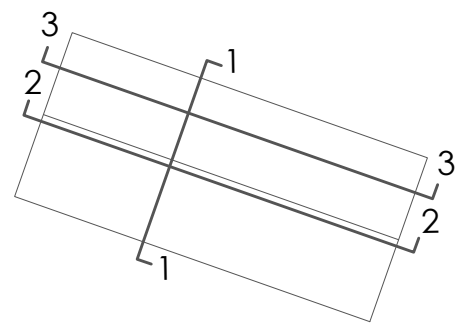
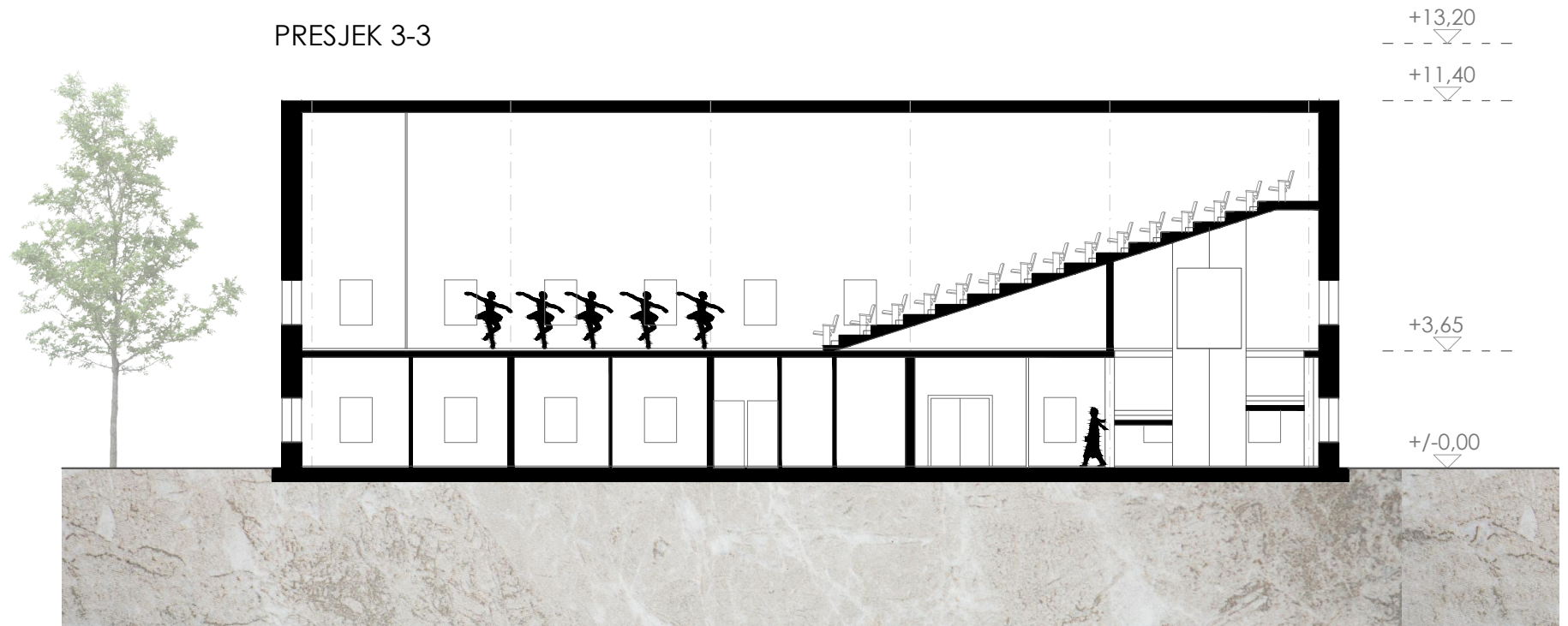
PRESJEK 1-1

PRESJEK 2-2

PRESJEK 3-3

PRESJECI
DVORANE ZA PLES

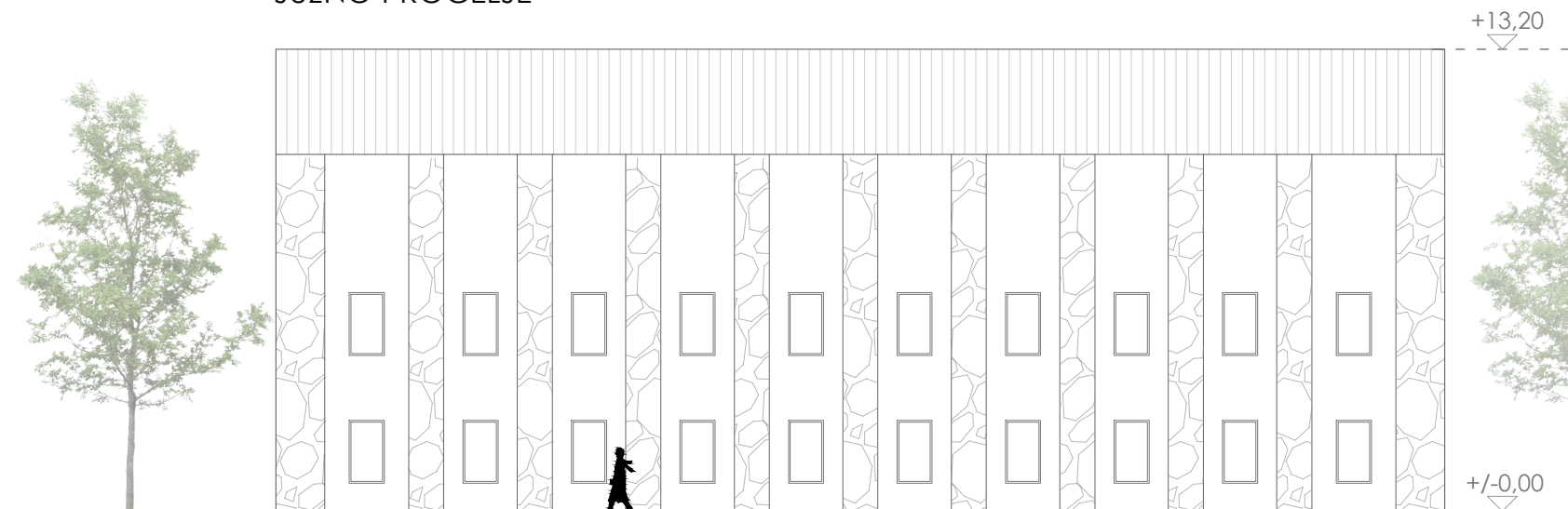
SJEVERNO PROČELJE

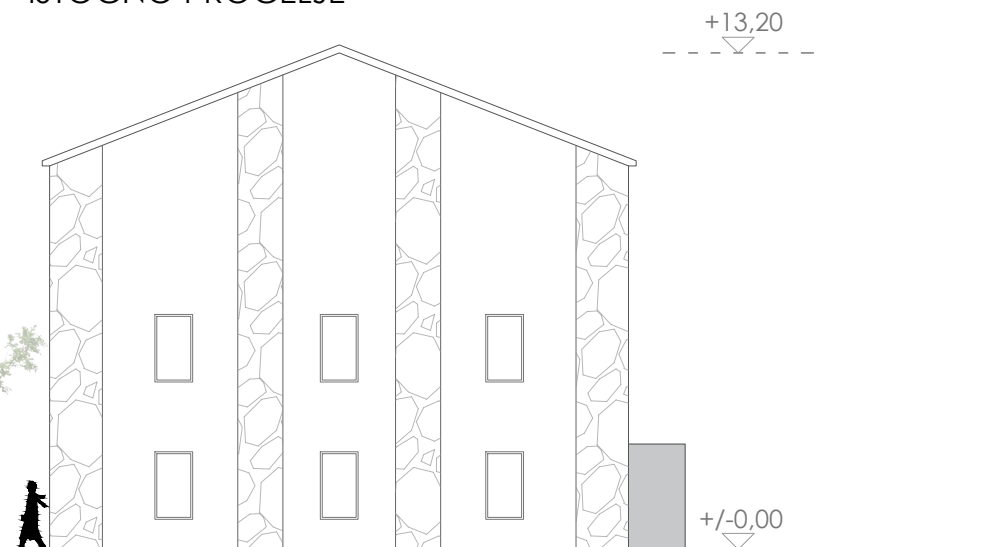
ZAPADNO PROČELJE

JUŽNO PROČELJE

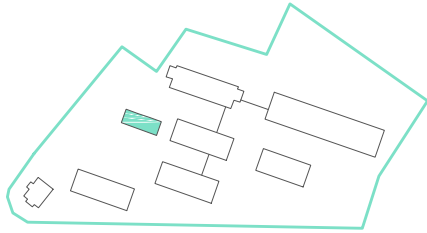

ISTOČNO PROČELJE

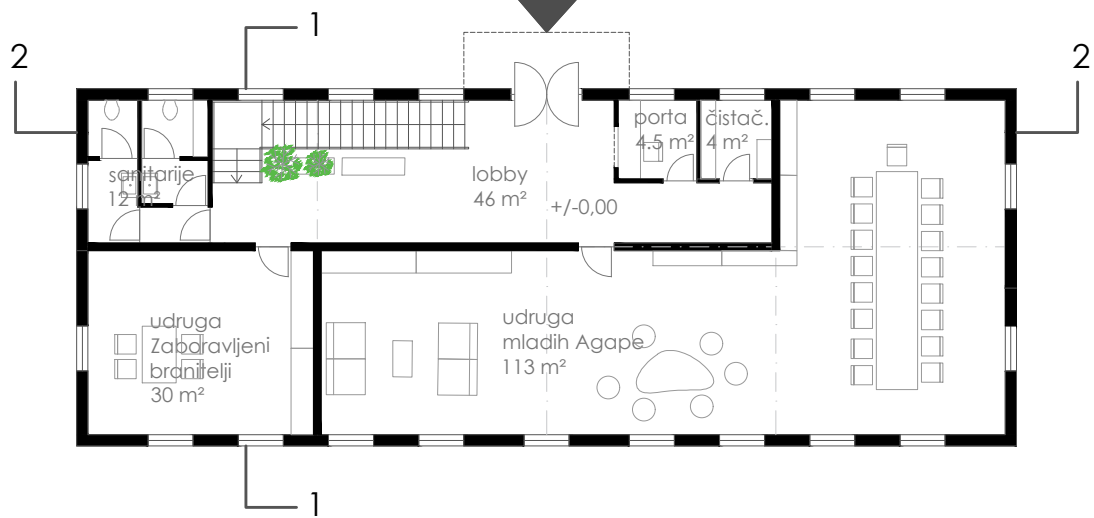

PROČELJA
DVIORANE ZA PLES

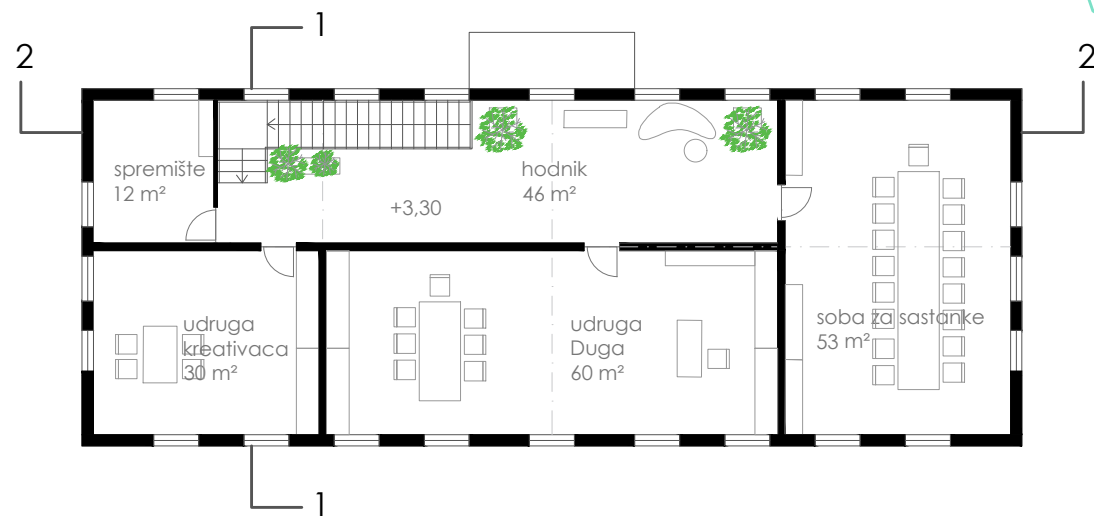

TLOCRT PRIZEMLJA

TLOCRT 1.KATA

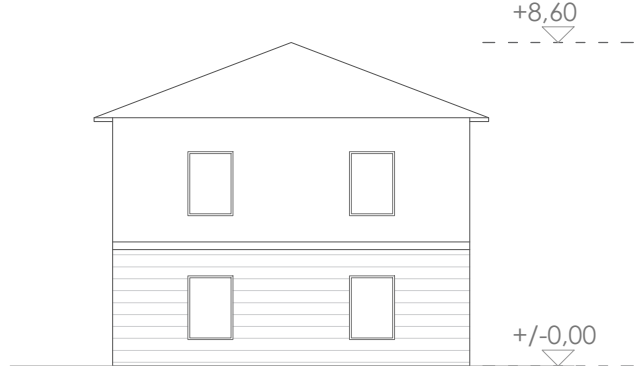

PRESJEK 1-1

PRESJEK 2-2

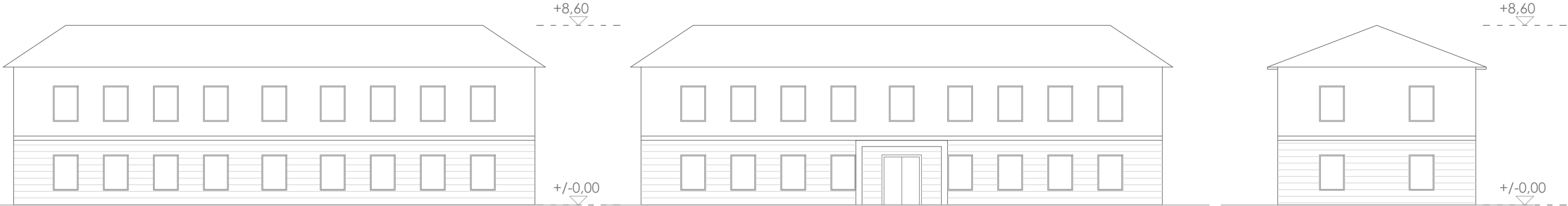
ISTOČNO PROČELJE

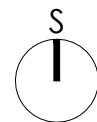
JUŽNO PROČELJE

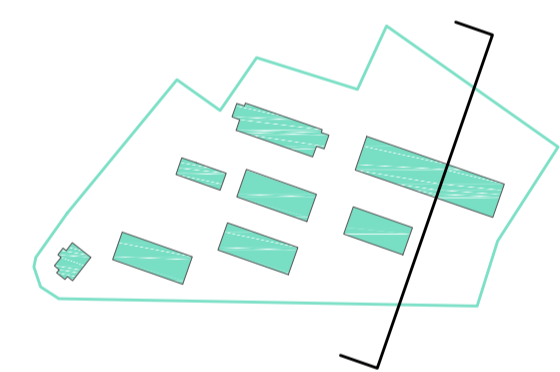
SJEVERNO PROČELJE

ZAPADNO PROČELJE

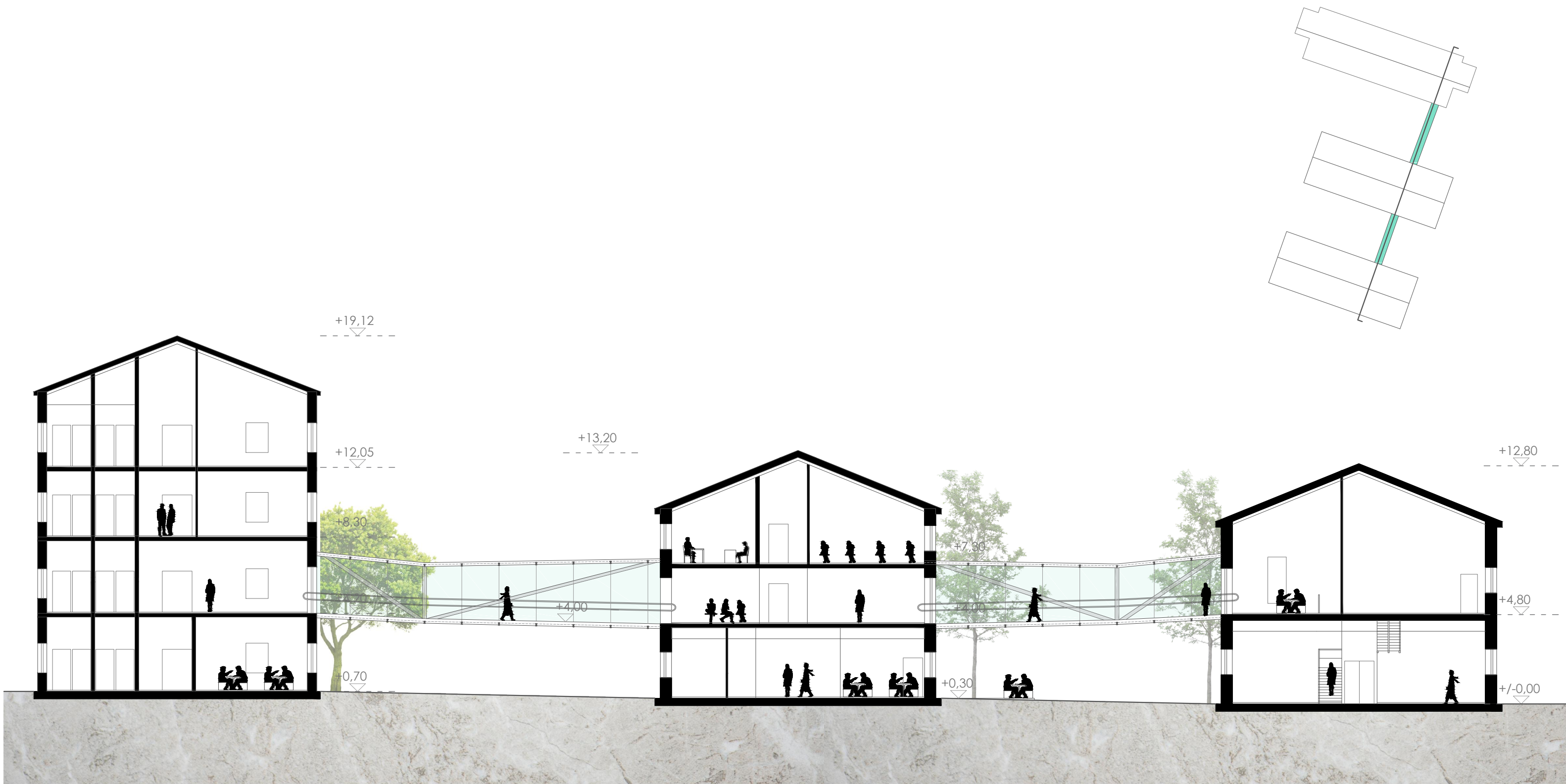
ZGRADA GRADSKIH UDRUGA

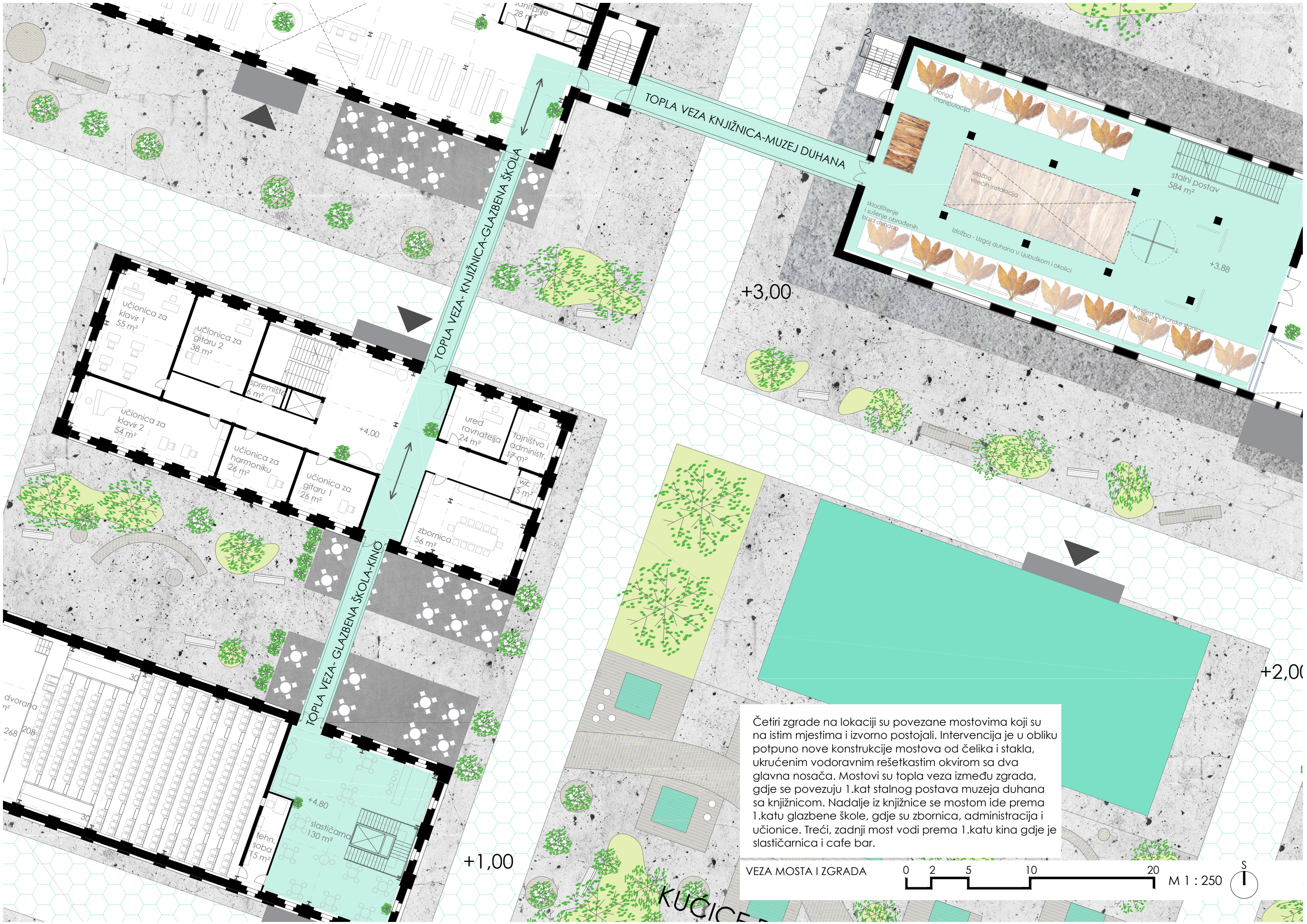
URBANISTIČKI PRESJEK

0 2 5 10 20 M 1 : 200

PRESJEK KROZ MOSTOVE I ZGRADE
KNJIŽNICE, GLAZBENE ŠKOLE I
KINA

TOPLA VEZA KNJIŽNICA-MUZEJ DUHANA

TOPLA VEZA- KNJIŽNICA-GLAZBENA ŠKOLA

TOPLA VEZA- GLAZBENA ŠKOLA-KINO

Četiri zgrade na lokaciji su povezane mostovima koji su na istim mjestima i izvorno postojali. Intervencija je u obliku potpuno nove konstrukcije mostova od čelika i stakla, ukrućenim vodoravnim rešetkastim okvirom sa dva glavna nosača. Mostovi su topla veza između zgrada, gdje se povezuju 1.kat stalnog postava muzeja duhana sa knjižnicom. Nadalje iz knjižnice se mostom ide prema 1.katu glazbene škole, gdje su zbornica, administracija i učionice. Treći, zadnji most vodi prema 1.katu kina gdje je slastičarnica i cafe bar.

+1,00

+3,00

+2,00

+3,88

+4,00

+4,80

učionica za klavir 1 55 m²

učionica za gitaru 2 38 m²

spremište 6 m²

učionica za klavir 2 54 m²

učionica za harmoniku 26 m²

učionica za gitaru 1 26 m²

ured ravnatelja 24 m²

tajništvo i administr. 17 m²

wc 5 m²

zbornica 56 m²

dvorana n²

268 208

tehn. soba 75 m²

slastičarna 130 m²

saniranje 28 m²

2

izložba visećih instalacija

stalni postav 584 m²

skladištenje i sušenje obrađenih lista duhana

izložba - Uzgoj duhana u Ljubuškom i okolici

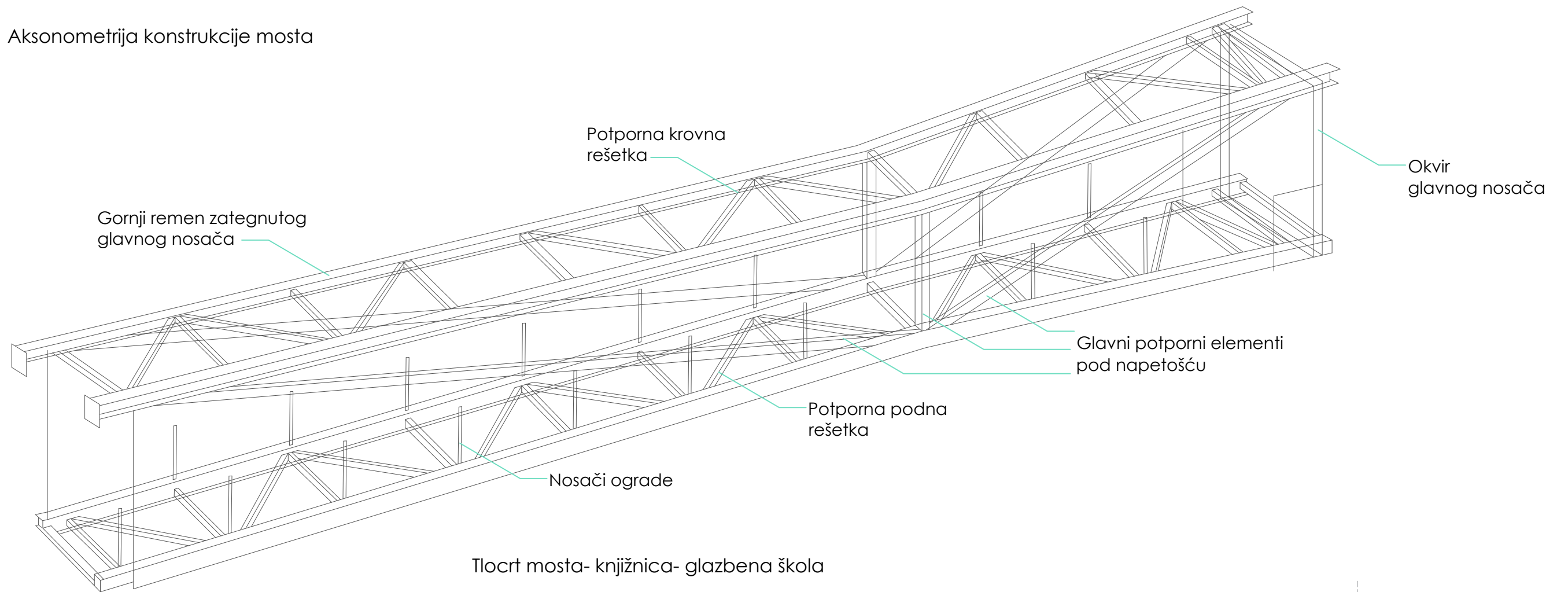
Povijest Duhanske stanice Ljubuški

izložba - Uzgoj duhana u Ljubuškom i okolici

Povijest Duhanske stanice Ljubuški

KUĆICE

Aksonometrija konstrukcije mosta

Statički sustav mosta

Glavna potporna konstrukcija mosta formirana je pomoću dva razapeta nosača.

Gornje tetive ovih nosača - zavareni šuplji profili s donjom prirubnicom koja strši na jednoj strani - integrirani su u krovnu ravninu. Ugrađene grede sastoje se od zavarenih pravokutnih šupljih čeličnih cijevi.

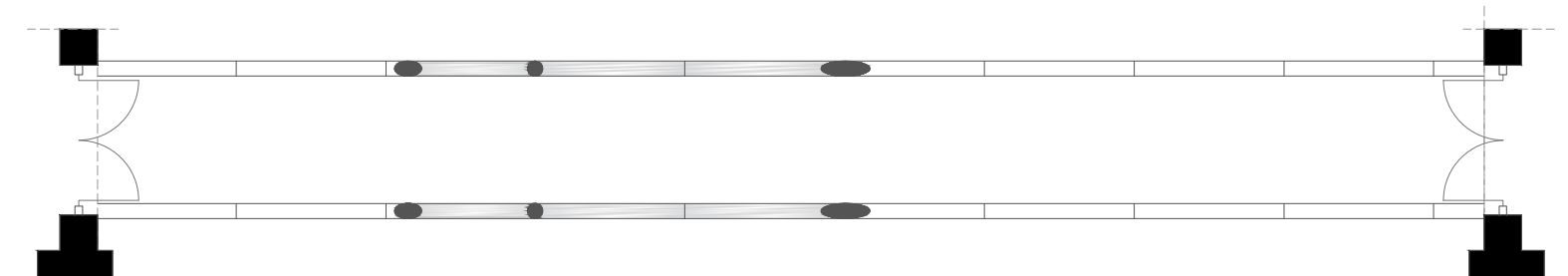
Integrirane zavarene I-grede su nosači u podnoj ravnini. Te I-grede su ovješene pomoću zateznih šipki glavnih nosača i pričvršćene su na nosače glavnih nosača.

Vodoravni rešetkasti okvir poda i krova prenose vodoravno opterećenje u već postojeće građevine.

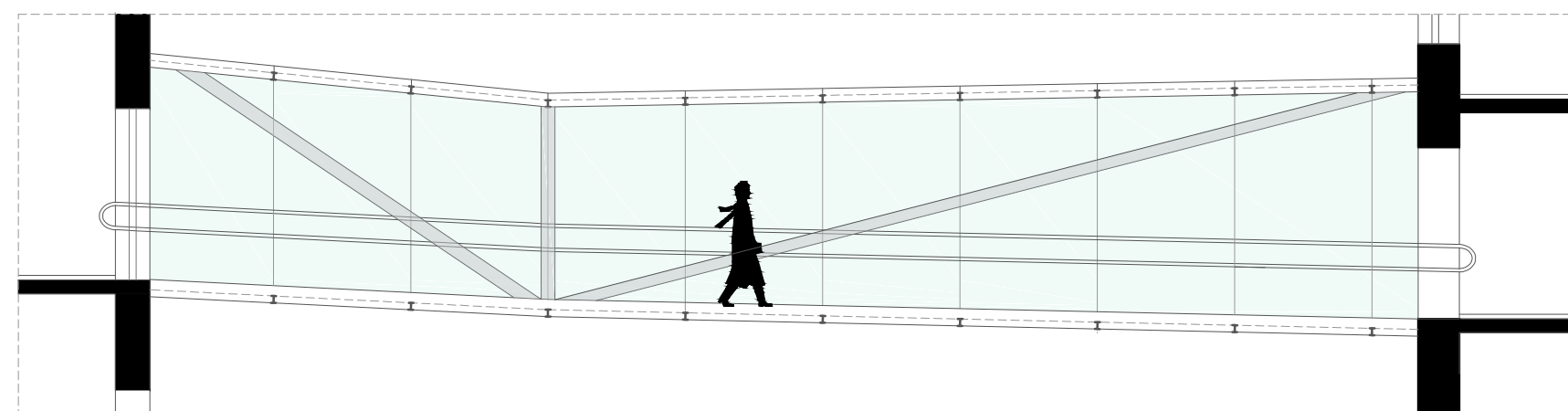
Konstrukcija detalja je reducirana i jednostavno odražava atmosferu i učinak stvorenog prostora.

Most je osvijetljen pomoću dva paralelna svjetlosna panela koji se protežu duž staklenih zidova. Te dvije svjetlosne trake oponašaju zavoje na krovu i bočnim zidovima.

Tlocrt mosta- knjižnica- glazbena škola

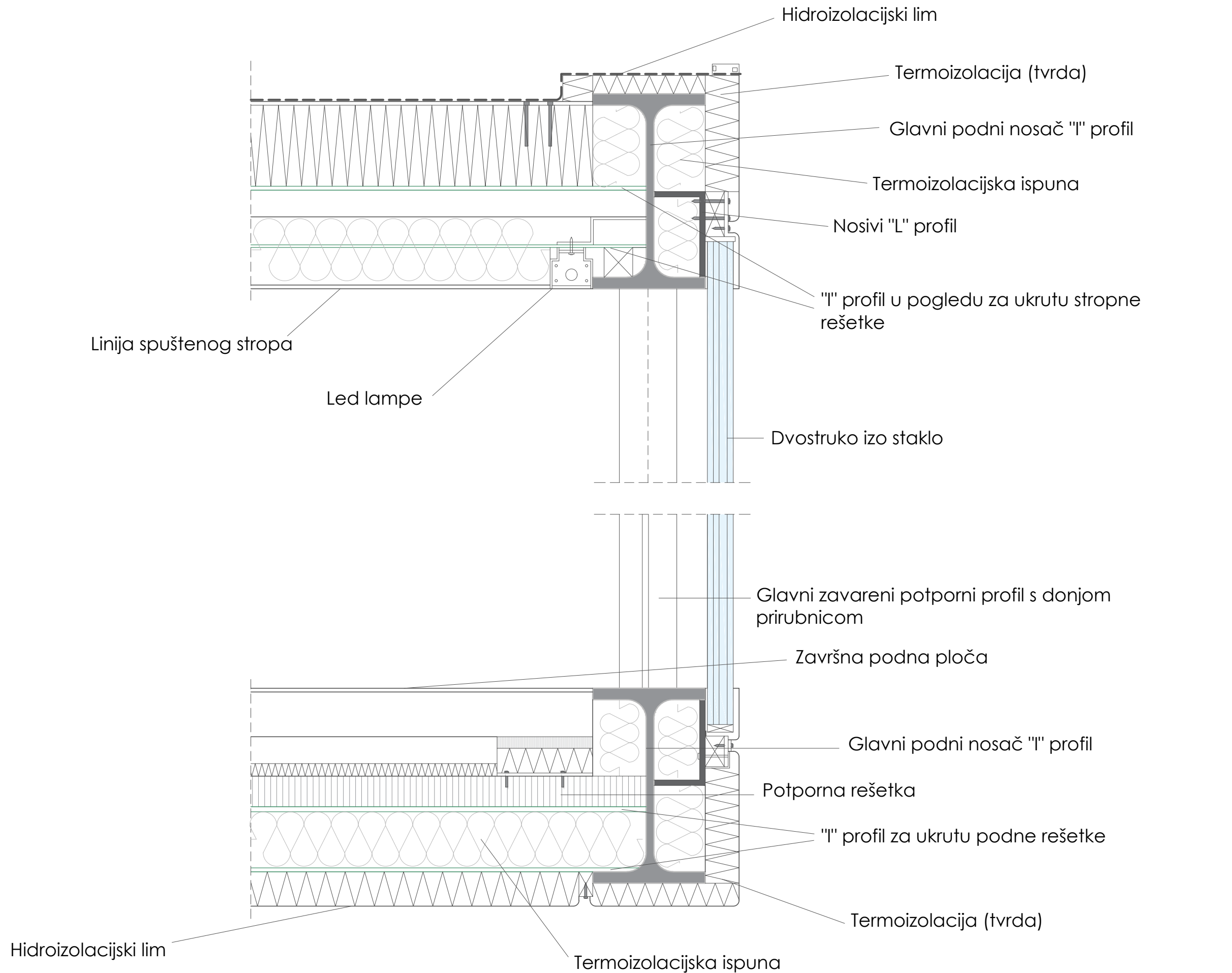
Presjek mosta- knjižnica- glazbena škola

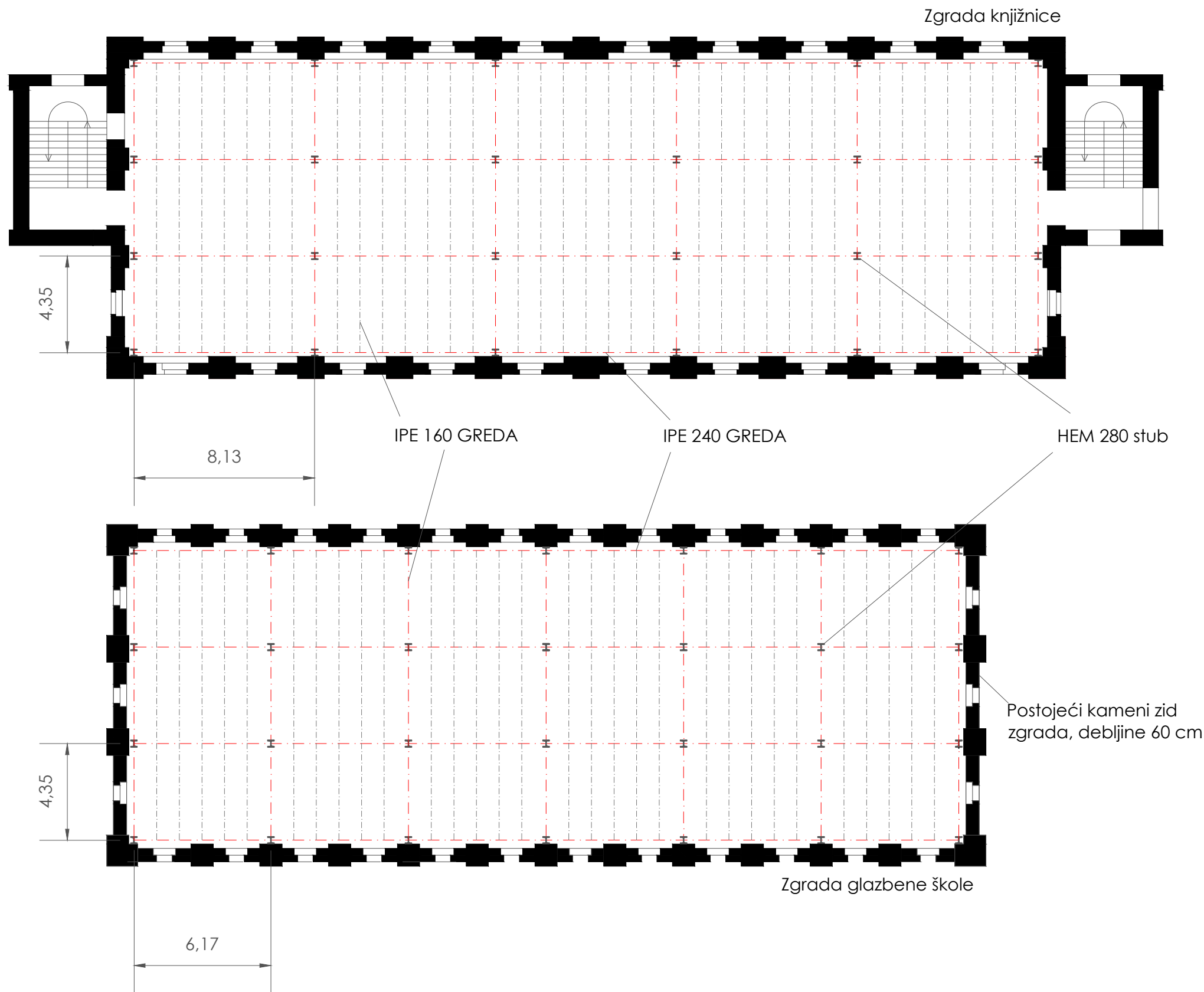
KONSTRUKCIJA MOSTA

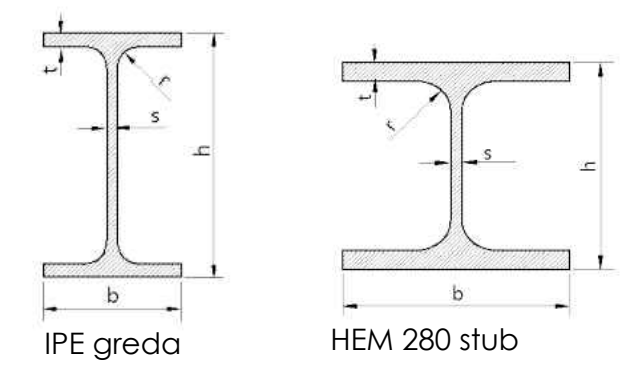
DETALJ PRESJEKA MOSTA 0 0.1 0.25 0.5 1 M 1 : 10

Zgrada knjižnice

Zgrada glazbene škole

Na već postojeću kamenu građu (ovojnicu) zgrada knjižnice, plesa, dvorane za ples, kina i glazbene škole koja je ostala sačuvana, stavljam potpuno novu unutrašnju međukatnu i nosivu čeličnu konstrukciju koju čine čelični stubovi HEM 280 i čelične grede IPE 160 i IPE 240. Komunikacijske jezgre su u svakoj zgradi posebno smještene.

međukatna čelična konstrukcija

OSNOVNA KONSTRUKCIJA ZGRADA

